

SOCIO SUMMIT 2023

II. NEMZETKÖZI SOCIO-KRAFT KONFERENCIA

A KULTÚRA MINDENKÉI!

MARKOVITS ALIZ
KÖZNEVELÉSI ÉS SZOCIÁLIS MUNKÁS

SEKERES PÁL
KÖZNEVELÉSI ÉS SZOCIÁLIS MUNKÁS

SEMMIT MÉRKÜLVÉ!

KULTÚRA ÉS EGYÜTTMŰKÖDÉS

INTEGRÁCIÓS ÉS SZOCIÁLIS MUNKÁS

SORPÉLI IGÉNY

GALAMBOS KATALIN
TUDÁSPOLGÁR

EGYÜTTMŰKÖDÉS

2024

EGYÜTTMŰKÖDÉS

kultúra

KAPCSOLÓDÁS

ÉRDEKLŐSÉG

ESZÉLYGÉNŐSÉG

INTEGRÁCIÓS ÉS SZOCIÁLIS MUNKÁS

megnyitó

CSEPELI GYÖRGY
KÖZNEVELÉSI ÉS SZOCIÁLIS MUNKÁS

NE TELJ MEGNUTATNI JÓ VAGY!

kreatív szociálpolitika

KÖR SZAK VÁLTÁS

ADAT SZEGREGÁCIÓ

ADAT SZEGREGÁCIÓ

ADAT SZEGREGÁCIÓ

A KÖZÖSSÉG NYELVE!

ADAT SZEGREGÁCIÓ

EVOLÚCIÓS ELŐNY

ADAT SZEGREGÁCIÓ

EGYÜTTMŰKÖDÉS

ADAT SZEGREGÁCIÓ

EMPOWERMENT

ADAT SZEGREGÁCIÓ

PÁRBESZÉD BEVONÁS

ADAT SZEGREGÁCIÓ

LADONYI ZSUZSANNA
KÖZNEVELÉSI ÉS SZOCIÁLIS MUNKÁS

a perifériáról a centrumba otthonra találni művészetben

INDIKÁTOROK

ADAT SZEGREGÁCIÓ

INDIKÁTOROK

ADAT SZEGREGÁCIÓ

INDIKÁTOROK

ADAT SZEGREGÁCIÓ

INDIKÁTOROK

ADAT SZEGREGÁCIÓ

kiállítások

MŰVÉSZE TERÁPIA ÉS ALKOTÓ-KÖZÖSSÉG

VOLGY ALAPÍTVÁNY

OTTHONRA TALÁNNI A MŰVÉSZE TERÁPIA

KAPCSOLÓDÁS A MŰVÉSZE TERÁPIA ESZKÖZEIVEL

BUDAPEST ART BRUT GALÉRIA

ADAT SZEGREGÁCIÓ

PSZICHIÁTRIAI BETEGSÉGGEL ÉVI ALKOTÓI TANÁRSÁGUNK RÉGOMERTÉSE

ADAT SZEGREGÁCIÓ

ELFOGADÁS ÉS TUDATOSÍTÁS RIPEJESZÉS

ADAT SZEGREGÁCIÓ

TIÉD A TÉR
Kultúra és együttműködés
Socio Summit 2023 – konferenciakötet

THE SPACE IS YOURS
Culture and Cooperation
Socio Summit 2023 – conference volume

TARTALOMJEGYZÉK — TABLE OF CONTENTS

Veszprém-Balaton 2023
Európa Kulturális Fővárosa

Szerkesztő/Edited by: Dr. Ádám Szilvia, Galambos Katalin
Szakmai közreműködők/Professional partners: Bódy Éva, dr. Juhász Péter, Seres-Pittlik Tímea
Kiadja: Felsőbbfokú Tanulmányok Intézete, Kőszeg, 2023

ISBN 978-615-5742-50-7

TIÉD A TÉR – Kultúra és együttműködés. Socio Summit 2023 – konferenciakötet (nyomtatott)

ISBN 978-615-5742-51-4

TIÉD A TÉR – Kultúra és együttműködés. Socio Summit 2023 – konferenciakötet (pdf)

Borítóterv: Livits Réka

Nyomda: MEGA Kft.

A kiadvány elkészítését a Veszprém-Balaton 2023 Európa Kulturális Fővárosa program támogatta.

ELŐSZÓ.....	4
FOREWORD.....	5
A KONFERENCIÁRÓL.....	6
ABOUT THE CONFERENCE.....	10
Poems by Tomi Gomory	14
A KONFERENCIA TÉMÁJÁHOZ ILLESZKEDŐ PUBLIKÁCIÓK	16
SERES-PITTLIK TÍMEA, BÓDY ÉVA, GALAMBOS KATALIN, DR. JUHÁSZ PÉTER, DR. ÁDÁM SZILVIA — Megmutatni, megérteni, kapcsolódni Kultúrával a szociális szolgáltatások rezilienciájáért.....	17
MORVAY SZABOLCS — Európai kreatív városok - a kreatív város tematika jó példái	27
MÁRIA KERESZTES — Art as an Active Agent	36
BORI FEHÉR, ERZSÉBET HOSSZU, RITA SZERENCSE — Fields of Presence. A social design program focusing on creativity development and cultural understanding in the rural countryside of Hungary	46
ZSÓFIA SZONJA ILLÉS — Sensory Methods Towards More-Than-Verbal Placemaking: Case Studies on Tacit Knowledge of Place.....	57
HOSSZU ERZSÉBET — Home Away from Home? The challenges of recreating a lost home and the opportunities offered by participatory design.....	66
LÁDONYI ZSUZSANNA — Perifériáról a centrumba - az „Otthonra találni a művészetben” projekt által generált változás-dimenziók.....	78
PÉLDÁK A GYAKORLATBÓL.....	89
Tarr Hajnalka – Nyitrai Imre — Láthatóvá válni egy kicsit.....	90
Community Art as Project Work in a Labour Market-Focused Programme.....	97
Hallasd a hangod!.....	101
Szalkai Dániel – A helyzetbehozás gyakorlata a design eszközeivel, vagyis a MAACRAFT módszer alapjai – kutatási esszé.....	108
Igazgyöngy Alapítvány — Művészetvel nevelés.....	117
Igazgyöngy Foundation — Education Through Art.....	119

ELŐSZÓ

TIED A TÉR – Kultúra és együttműködés

Ezzel a szlogennel hívta ismét közös gondolkodásra az érdeklődőket a SOCIO SUMMIT 2023 – II. Szocio Kraft konferencia. A kultúra fogalmát tágan értelmezve, a közösség, a társadalom jellemzőinek olyan összességeként közelítettük meg, amely a közösség összetartozását és fennmaradását biztosítja. Mindezek alapján azt feltételezzük, hogy az igazán lényeges értékeket és normákat az életünkben a kultúra által láthatjuk és tapasztalhatjuk. Úgy hisszük, hogy a szociális szolgáltatási szektor sajátos kultúrával bír, melynek alapján meghatározható, hogy milyen értékek és normák szerint működik együtt azokkal az emberekkel, akiknek fontos, hogy elérhető, magas minőségű, szabadon megválasztható és igényeiknek megfelelő szolgáltatások álljanak rendelkezésükre.

A Szocio Kraft kutatócsoport munkájának fókuszában annak megismerése és megértése áll, hogy a szociális szolgáltatások rendszere miként képes korunk újabb és újabb igényeire, a gyorsan változó feltételeire és körülményeire hatékony és rugalmas válaszokat adni. A kutatás, fejlesztés és innováció eszköztárának mozgósítása mellett a kutatócsoport folyamatosan keresi a szakma- és ágazatközi tudásmegosztás, tapasztalatcsere lehetőségeit, valamint az együttműködést a kapcsolódó tudományterületek képviselőivel.

„Abhoz, hogy megoldhassuk, meg kell érteniünk a problémát és annak összetettségét – meg kell érteniünk, hogy nem egy problémáról van szó, hanem egy sor egymással sokszorosan összekapcsolt bajról. Vegyük sorra a pusztán tényeket, és beszéljünk róluk. Erre való a tudomány, és mindannyiunknak meg kell tanulnunk, hogyan használjuk ezt az eszközt.” (Thunberg, 2023)

A Socio Summit 2023 konferencia célja azt volt, hogy ablakot nyisson arra a térre, amelyben a szociális szolgáltatások a kultúra eszközeit felhasználva képesek az emberi, közösségi és társadalmi együttműködések, valamint a reziliens működés fejlesztésére. Ehhez szinte elképzelni sem lehetett volna jobb helyszínt, mint Európa Kulturális Fővárosát, Veszprémet, amely ebben az évben kulturális-kreatív színtérként ragyogta be a régió településeit. A konferencia további célja annak tudatosítása volt, hogy a kultúra mindenkié: kicsik és nagyok, fiatalok, idős vagy fogyatékos emberek egyenlő eséllyel kell, hogy hozzáférjenek. Két napja alatt az esemény a kultúra sokszínűségéhez hasonlóan sokféle arcát mutatta meg, találkozások és beszélgetések színtere volt: piactér, ahol színvonalas kiállítások nyíltak; játszótér, ahol barátkozni lehetett; ártér, ahova a gondolatok kifuthattak; raktér, ahol a fejlesztések megmaradnak; de mindenekelőtt egy szabad tér, ahol bármi megtörténhetett.

A konferenciakötet az idei évben három különálló részre tagolódik. Elsőként röviden bemutatjuk a konferencia tematikáját, előadásait, szekcióit, kiállításait. Ezután a konferencia programjához és témájához kapcsolódó tudományos publikációkkal ismerkedhet meg az olvasó, végül pedig a gyakorlat műhelyéből származó példákat mutat be a kötet.

A 2022-ben indult Socio Summit konferencia egy sorozat része, 2024-ben ismét várjuk Önöket!

A kötet szerkesztői

FOREWORD

The Space is Yours – Culture and Cooperation

The above was the slogan of SOCIO SUMMIT 2023 - II SOCIO Kraft Conference, which once again invited all the interested to participate in the joint discussion. We approached the concept of “culture” as a broad set of characteristics of a community or society ensuring the cohesion and survival of a human community. We hold that it is through culture that we can see the most essential values and norms in our lives. We believe that the social services sector also has a specific culture, which determines its operative values and norms in partnership with people who need access to high-quality services they are free to choose from according to their needs.

The Socio Kraft research team focuses on studying and understanding how the social services system can respond effectively and flexibly to the new demands of today's rapidly changing conditions and circumstances. Besides activating the tools for research, development and innovation, the research group constantly seeks opportunities for inter-professional and inter-sectoral knowledge sharing, exchange of experience and cooperation with representatives of linked disciplines.

“To solve it, we need to understand the problem and its complexity - we need to understand that it is not one problem but a series of interconnected problems. Let us take the bare facts and talk about them. That is what science is for, and we all need to learn how to use it.” (Thunberg, 2023)

The Socio Summit 2023 conference aimed to open a window on how social services can make use of culture to develop human, community, and social cooperation and resilient operation through culture. For such an endeavor, one could not imagine a better venue than Veszprém, the European Capital of Culture, which this year shone as a cultural and creative beacon for the region's municipalities. Another aim of the conference was to raise awareness that all should have equal access to culture; it belongs to everyone, big and small, young and old, and people with full capabilities and those with disabilities. The event, diverse as culture itself, showed its many faces over the two days: it was a meeting and discussion place, a marketplace where quality exhibitions were on show, a playground where new friends could be made, a floodplain where ideas could flow, a storage space where developments could be preserved, but perhaps above all, a free space where anything could happen.

This year's conference proceedings are divided into three separate parts. Firstly, there is a brief introduction to the conference theme, presentations, sessions, and exhibitions. This section is followed by the academic publications related to the conference program and theme, and finally, the volume presents examples from the field.

Launched in 2022, the Socio Summit conference is part of a series of conferences, and we look forward to welcoming you once again, in 2024.

Editors

A KONFERENCIÁRÓL...

SOCIO SUMMIT 2023

II. Nemzetközi Szocio-Kraft Konferencia Tiéd a tér — Kultúra és együttműködés Veszprém, 2023. november 23-24.

2023-ban került sor a második Nemzetközi Szocio-Kraft Konferenciára. A program a Kőszegi Felsőbbfokú Tanulmányok Intézete (FTI-iASK), a Semmelweis Egyetem Szociális Vezetőképző Tudásközpontja és a Veszprém-Balaton 2023 Európa Kulturális Fővárosa program szervezésében valósult meg. Az esemény célja volt: **megmutatni, hogy a szociális szolgáltatások területe miként képes a kooperáció és a reziliens működés fejlesztésére a kultúra eszközeinek használatával.** A konferencia helyszíne egy különleges kreatív tér volt: a 2023-as év Európa Kulturális Fővárosa, Veszprém. A Socio Summit 2023 arra hívta fel a figyelmet, hogy a kultúra mindenkié: fiatalok, idősök, kicsik és nagyok egyenlő eséllyel kell részesüljenek a kulturális értékekből.

A rendezvény programjának összeállítása során a szervezők azokra a kérdésekre kerestek válaszokat a felkért előadóktól, a kreatív, interaktív szekciók vezetőitől és a kiállítás megvalósítóitól, hogy

- *Mi lehet a művészet küldetése az esztétikai tapasztaláson túl?*
- *Hogy válhat a kultúra a társadalmi integráció, a közösségfejlesztés, a szolidaritás élő eszközévé?*
- *Hogyan szólhat a kultúra mindannyiunkhoz?*

A program címe ezúttal a „**Tiéd a tér – Kultúra és együttműködés**” volt, ezzel is jelezve, hogy a konferencia maga egy **kreatív helyszín**, a találkozások, a beszélgetések tere. Olyan környezet, amelyben jól érzik magukat a résztvevők, amikor kiállításnak ad otthont éppúgy, mint amikor játszótérre, vagy piactérre alakul át. Lehet ez a hely akár ártér, akár raktér, de mindenképp egy szabad, üres terület, amely mindig másképp hasznosul. Az ártérben megpihen a túlszaladó gondolat, a raktérben biztonságra lelnek a fejlesztések, olyan a hely, ahol bármi megtörténhet.

A kétnapos tudományos konferencián olyan előadókat ismertek meg a résztvevők, akik hivatásuk legjavát hozták el és tökéletesen kapcsolódtak a konferencia által kitűzött célokhoz. **Markovits Alíz**, a Veszprém-Balaton 2023 Európa Kulturális Fővárosa vezérigazgatója, **Szekeres Pál**, a Nemzetközi Kerekesszékes Vívó Szövetség elnöke és a Disability Platform magyar tagja, továbbá **Galambos Katalin**, a Felsőbbfokú Tanulmányok Intézete (iASK) kutatója nyitotta meg a rendezvényt. Alaphangját Csepeli György professzor emeritus, az ELTE TÁTK Doktori Iskola, Interdiszciplináris Társadalomkutatások Program programvezetője adta meg, amikor a segítségnyújtás evolúciós és társadalomfejlődési előzményeiből kiindulva tekintette át a szociálpolitikai funkciók ellátására szakosodott szervezetek fejlődését.

Kreatív szociálpolitika című előadásában Csepeli professzor azt mutatta be, hogy a bizonytalanság korába lépve a modern társadalmakban élő emberek kihívásai megsokasodnak, és ezek kezelésére új szociálpolitikai megoldások szükségesek. A paternalista megközelítést a kreatív, részvételen alapuló, technológiai innovációkat alkalmazó megoldások váltják fel.

Ládonyi Zsuzsanna szociálpolitikus, coach, egyetemi docens, az „**Otthonra találni a művészetben**” elnevezésű veszprémi projekt ötletgazdája és projektmenedzsere azt

mutatta be, hogy a társadalom periferiáján élő hajléktalan személyek életében hogyan lehet lélektani és szociális síkon a fejlődés irányába mutató elmozdulást, változást elérni a képzőművészetet segítségével. A projekt során a Katarzis Komplex Művészetterápiás módszert alkalmazó művészeti terapeuta kísérte 15 héten át a Magyar Máltai Szeretetszolgálat lakóit. Az ezalatt készült és több helyszínen kiállított alkotásaikkal a város periferiáján élő személyek a város fizikai és szellemi életének központjába kerültek. A program eredményeként az esztétikum által a hajléktalan alkotók önmagukat értékes, értéket teremtő emberként élhették meg, illetve mutathatták meg a többségi társadalom számára.

A délutáni szekciók **Piac-térre** változtatták a konferencia helyszínét, ahol választani lehetett az alábbi lehetőségek közül.

1. Hang-tér — Hallasd a hangod!

Közösségi zenei műhely az Autonómia Alapítvány munkatársaival. Az alapítvány szakemberei, Komenczi Bálint szociológus és Rózsa Balázs andragógus, akik egyúttal zenészek, korábban is számos különböző korú, szociális helyzetű, érdeklődésű, lakhelyű gyerekkel, fiatallal dolgozott együtt. A Hallasd a hangod! zenei műhely az Autonómia Alapítvány és a Hallasd a hangod! Alapítvány fejlesztő módszere, olyan közösségi foglalkozássorozat, ami a zenélés élményét demokratizálja. A zene a kapcsolatteremtés eszköze, de a foglalkozások nem a résztvevők muzikális képességeinek kibontakoztatásáról szólnak. Előképzettségtől függetlenül bárki részt vehet a foglalkozásokon, aki szeretne csoportban fejlődni, és létrehozna valami újat.

2. Alkotó-Tér — Otthonra találni a művészetben.

Quirin Ágnes komplex művészeti és relaxációs terapeuta a résztvevők élményeire építő bemutaton adott lehetőséget a Katarzis Komplex Művészetterápiás módszer megismerésére. A résztvevők a módszer tematikáját követve elsőként a természetben, a természet állandóságot adó körforgásában megjelenő folyamatokhoz, állapotokhoz kapcsolódtak, hogy azok lelki analógiái képekben fogalmazódhassanak meg. Ezt követően az alkotások elkészítésével, megbeszélésével reflektáltak saját jelenlegi élethelyzetükre, érzelmeikre, és kapcsolódtak a csoport további tagjaihoz.

3. Lélek-tér — Városi Felfedezés

Városi felfedezés a Spirit Crafts munkatársaival, az építész és coach Losonczy Annával és a közgazdász és coach Pozsik Darinkával. A Spirit Crafts olyan társulás, amelynek tevékenysége a coaching módszertanára épül, és hatékony gyakorlati módszerekkel támogatja az embert a személyes fejlődés útján. A szekció másfél órájában a résztvevők a módszer rövidített formájával ismerkedtek meg. A konferencia helyszínén mindenki a saját témájához kapcsolódó kérdésekhez és felismerésekhez keresett képi illusztrációt. A gondolatokból jöttek a képek és a képekből a gondolatok. A coachok a velük dolgozókat arra igyekeztek motiválni, hogy felismerjék és merjék használni erőforrásaikat. Céljuk megtanítani az embereket, hogy figyeljék belső üzeneteiket, gondolkodjanak a dolgaikon, és kapcsolódjanak egymáshoz!

A szekcióüléseket követő kerekasztal-beszélgetés során a szekcióvezetők és résztvevők bemutatták a konferencia hallgatóságának a szekciók alkotásait, a módszerek célját, használatuk lehetőségét.

Az első nap zárásaként Hosszu Erzsébet építész, az iASK kutatója, a MOME Doktori Iskola doktorandusza, a MOME Innovációs Központ Social Design Hub munkatársa **Komplex megoldások a design eszközeivel** című előadásában azt demonstrálta, hogy az interdiszciplináris design módszertana miként alkalmazható komplex problémák megoldására. A kulturális sokszínűség témaköréből merítő előadás során a résztvevők végigjárták a design folyamatának minden szakaszát, az empátizálástól a problématerképezésen át a brainstorming-ig, majd a megoldási javaslatok kidolgozásáig.

A konferencia második napjára résztvevők a **Socio Summit Café** keretében hálózati építéssel, ismerkedéssel kezdték. A nap első előadásában — **A kultúra mindenké — Az egymásra figyelés művészete** — Forró Krisztina, a Veszprém-Balaton 2023 Európa Kulturális Fővárosa Községi bevonás és kapacitásfejlesztés vezető projektmenedzsere elmondta, hogy amikor kulturális rendezvényeket szervezünk látogatóinknak, gyakran és hibásan csupa átlagos embert képzelünk el. Ehelyett minden esetben azt célszerű végiggondolni, hogy ki is a közönségünk valójában? Milyen anyagi, szociális és egészségügyi körülmények között él? Előadásában Krisztina arra kereste a választ, hogyan érthetjük meg és ismerhetjük meg az atipikus emberek kulturális fogyasztási szokásait; hogyan tudjuk ezeket beépíteni programszervezésbe, és milyen további előnyökhöz juthatunk ezzel a tudással. Megértettük, hogy mit jelent a fenntartható kultúramenedzsment nemcsak környezeti, hanem társadalmi fenntarthatósági szempontból is.

A következő előadás egy 2012-ben megvalósított programot mutatott be **Újrafestett valóság — Ép és fogyatékosággal élő művészek együtt alkottak** címmel. Földesi Erzsébet, fogyatékosággal élő aktivista, a Mozgássérültek Budapesti Egyesületének tiszteletbeli elnöke egy olyan projektet és az azt követő kiállítást idézett fel, amelyen mozgássérült (például szájjal és lábbal festő) és ép kortárs művészek közös alkotásait mutatták be. A Nemzeti Galériában megrendezett tárlat látványos nyitóünnepséggel indult, és többek között számos iskolai csoportot látott vendégül. Figyelemfelkeltő demonstráció kísérte az eseményt a budapesti Vigadó téren, ahol sztárok és önkéntesek bevonásával arra hívták fel az utca emberének figyelmét, hogy másokkal azonos feltételek biztosítása mellett a fogyatékosággal élő alkotók is képesek értéket teremteni. A kiállítás egy része később több európai nagyvárosba (Róma, Berlin, Bécs, Brüsszel, Stuttgart, Párizs, London, Helsinki, Moszkva, Prága, Isztambul) is eljutott. A kiállítás másik része országos körútra indult, Kaposvárott, Győrben, Pécsen, Debrecenben és Vácott mutatták be. Jó példaként szolgált az esemény arra, hogy a privát-, köz- és civil szféra közös kezdeményezése miként tudja elősegíteni a fogyatékos emberek aktív részvételét a művészetben.

A második nap délelőtti előadássorozatában Mányai Csaba hatáskurátor és építész, stratégia, Community Arts Network munkatársának előadása következett. **A művészet újrapozicionálása: Túl a L'art Pour L'art-on** című előadásban rávilágított arra, hogy az egzisztenciális kihívások és a felszínes megoldások nyomasztó kakofóniája közepette manapság nehéz reális reményt találni: a kihívásaink és a megoldásukra használt eszközeink természete közötti eltérés súlyos következményekhez, és a megrekedés, vagy akár egy negatív spirál nyomasztó érzéséhez vezet. Kihangsúlyozta a kultúra szerepét és lehetőségeit és állította, hogy új megközelítésre van szükség; olyan rendszerszintű változásra, amelyben a kultúra szerepe központi, nem pedig marginális. Ehhez azonban meg kell változtatnunk azt, ahogy a kultúrára, a művészetekre és a sorsunk alakításában játszott szerepükre vagy lehetőségeikre tekintünk. A délelőtti záróelőadását Tomi Gomory tartotta. Ő a Florida Állami Egyetem (FSU) Szociális Munka Tanszékének docense, ahol 1998 óta dolgozik és korábban Fulbright ösztöndíjas volt a Pécsi Egyetemen. Előadásában — **Költészetterápia (Pedagógia és Terápia): Terápiás vállalkozás a kultúra, a való világ és a terápia határán** — a költészetterápia egyik empirikusan igazolt modelljét

kinálja fel lehetséges terápiás megoldásként. Érvelt a költészet, mint művészeti forma relevanciája és haszna mellett, mert az a terápiás elkötelezettségen keresztül alkalmazza az egyének által tapasztalt zavaró élmények és hangulati állapotok megélését és megoldását.

A második nap délutáni előadását Illés Zsófia Szonja, multidiszciplináris alkotó, az iASK ösztöndíjas kutatója, a MOME doktorandusza tartotta **Érzékszervi módszerek a sokszempontú környezettervezés (placemaking) felé és Érzékszervi Séta** címmel. Az előadás azt mutatta be, hogy érzékszervi módszerek milyen módon járulhatnak hozzá a széleskörű bevonó részvételhez a környezettervezés (placemaking) és táj kutatás kontextusában. Esettanulmányokon keresztül illusztrálta, hogy a módszer ösztönözheti a helykötődést, az együttműködést, a közös tanulást és a tudás létrehozatalát, a komplex táji kérdések megértését, illetve segítheti a tervezőket és kutatókat a komplex tájleptékű problematikák kommunikációjában.

A konferencia zárásaként a szervezők és látogatók együtt tettek javaslatokat a jövő évi konferencia helyszínére és témáira, és visszajelzéseikben értékelték a kétnapos munkát.

A konferencia mindkét napján a társadalmi vállalkozásként működő, megváltozott munkaképességű személyeket foglalkoztató székesfehérvári Hatpöttyös Étterem szolgáltatta az ebédet.

A Socio Summit 2023 konferencia kísérő rendezvényeként a Pannon Egyetem földszinti aulája három kiállításnak adott otthont. A **Budapest Art Brut Galéria** egyik fő célja, hogy a pszichiátriai betegséggel élő alkotók művészetét ne csupán a nagyközönséggel ismertesse meg, hanem a művészeti élet véleményformáló képviselőivel is. A Galéria, mint kulturális közösségi tér, lehetőséget biztosít a társadalom valamennyi tagja számára, hogy megismerkedhessen pszichiátriai betegséggel élő alkotóművészekkel és alkotásaikkal. Segít abban, hogy az velük szemben létező előítéletek és fenntartások csökkenjenek. A VEB2023 EKF által támogatott, „**Otthonra találni a művészetben**” c. projekt keretében olyan hajléktalan emberek, akik a Magyar Máltai Szeretetszolgálat veszprémi Befogadás Házában élnek, kaptak lehetőséget arra, hogy a művészetterápia segítségével teljesebben tudjanak önmagukhoz és a környezetükhöz kapcsolódni. Az alkotásokhoz sokféle művészeti technikát biztosított a program, és az alkotók saját belső képei jelenhettek meg, melyre azután reflektálhattak. A projekt során készült alkotások kiállításokon kerültek bemutatásra, ahol az alkotók kiléphettek és megmutathatták magukat a képeiken keresztül. Ez nem csak nekik, de a kiállítások látogatóinak is különleges élmény volt. A **Völgy Alapítvány Nappali Intézménye - Lehetőségek Klubházában** 2015 óta működik művészetterápia és művészeti alkotóközösség. Az alkotóközösség lényege, hogy a pszichiátriai betegek mellett a foglalkozást a városban és környékén élő, a művészetek iránt fogékony, alkotni szerető emberek is látogathatják. Ez – egy antistigmatizációs program részeként – lehetővé teszi a beteg és egészséges emberek egymáshoz való közeledését. A tagok között megjelennek hivatásos művészek, képzőművészeti egyetemet végzettek, de az alkotás területén kezdők vagy készségeikben még fejlesztésre szoruló alkotni vágyók is. A közösség számára mindenki egyformán fontos, ezért a kiállításokon a tagok mindegyike érezheti az elfogadás és megbecsülés lélekemelő élményét.

A SOCIO SUMMIT konferencia szervezőinek célja, hogy a kutatók és kutatóintézetek, tudományos csoportok később hálózatos működésben folytassák a szakmai diskurzust.

A konferenciáról bővebb információ itt található: <https://socio summit.hu/>.

ABOUT THE CONFERENCE...

SOCIO SUMMIT 2023 II. International Socio-Kraft Conference The Space is Yours – Culture and Cooperation Veszprém, 23-24 November 2023.

The Second International Socio-Kraft Conference was held in November 2023. Organized by the Institute of Advanced Studies Kőszeg (FTI-iASK), the Centre for Social Leadership and Knowledge of Semmelweis University and the Veszprém-Balaton 2023 European Capital of Culture project, the event aimed to show how the social service sector can develop cooperation and resilience through the integration of culture. The conference occurred in a unique creative venue, Veszprém, the 2023 European Capital of Culture. Socio Summit 2023 drew attention to the fact that culture belongs to everyone: whether big or small, young or old, all should have equal opportunities to benefit from cultural values.

In drafting the program, the following questions were raised by the organizers as they invited speakers, creative and interactive session leaders, and exhibition organizers:

- *What is the mission of the arts beyond the aesthetic experience?*
- *How can culture become vital for social inclusion, community development and solidarity?*
- *How can culture address us all?*

The slogan of this year's program was **The Space is Yours – Culture and Cooperation**, perfectly reflecting the organizers' determination to make the conference a **creative arena** for meetings and discussions. The intent was to create an environment in which participants feel at home, whether they host an exhibition or intend to transform it into a playground or a marketplace. It could be used as a floodplain or a warehouse as long as it is used in a new and innovative manner. A floodplain may overflow with thoughts; new ideas may find security in the warehouse; anything can happen in this creative arena.

During the two-day scientific forum, the participants could hear speakers who brought the best of their profession to the audience and were perfectly in line with the conference's aims. Opening comments were delivered by **Alíz Markovits**, CEO of the European Capital of Culture Veszprém-Balaton 2023, **Pál Szekeres**, President of the International Wheelchair Fencing Federation and Hungarian member of the Disability Platform, and **Katalin Galambos**, researcher at the Institute of Advanced Studies (iASK).

In his keynote lecture – **Creative Social Policy** – Professor Emeritus György Csepeli, Program Leader of the Interdisciplinary Social Research Program of the ELTE TÁTK Doctoral School, reviewed the development of organizations specialized in social policy functions, including the evolution and development history of social care. He emphasised that, as we enter an era of uncertainty, modern societies face multiple challenges that require new social policy solutions to address them. Paternalistic approaches are replacing creative, participatory solutions based on technological innovation.

Zsuzsanna Ládonyi, an associate professor of social policy, coach, and the project manager and initiator of a project based in Veszprém, presented her lecture **“From the Periphery to the Centre - Change Dimensions Generated by the Project ‘Finding a Home**

through Art’ ”. The project showed how culture and visual arts can be applied to help homeless people living on the periphery of society to initiate a psychological and social shift towards development and change. Using the Catharsis Complex Art Therapy method, for 15 weeks, an art therapist worked with the residents of the Shelter House (Befogadás Háza) of the Hungarian Charity Service of the Order of Malta. Through exhibitions of their artwork created during the program, people who figuratively and literally live on the city's periphery went downtown. Furthermore, the artists grew mentally, and through aesthetics, the image of a valuable, value-creating person rose to the surface among the homeless artists.

The afternoon sessions turned the conference venue into a **Marketplace** where participants could choose from the following options:

1. Sound-Place – Make Your Voice Heard!

The event was a community music workshop with Bálint Komenczi, a sociologist, and Balázs Rózsa, an andragogue from the Autonomia Alapítvány (Autonomy Foundation). The Foundation's professionals are also musicians who have worked with many groups of children and young people of various social backgrounds, interests, and places of residence. The Make Your Voice Heard! community music workshop is a joint cooperative venture of the Autonomy Foundation and the Make Your Voice Heard! Foundation, featuring a series of community activities that democratize the music-making experience. Music is a tool for connecting, but the sessions are not about developing the musical skills of the participants. The sessions are open to anyone, regardless of qualifications, who want to develop in a group and create something new.

2. Creative Place – Finding a Home through Art

Ágnes Quirin, a complex art and relaxation therapist, gave a hands-on workshop based on the participants' experiences, allowing them to learn about the Catharsis Complex Art Therapy Method. The participants connected to the processes and states that appear in the cycles of nature that offer permanence so that their spiritual analogies could be formulated in pictures. They then reflected on the present stage of their own life and emotions by creating and discussing works of art and connecting with the other group members.

3. Spirit-Place – Urban Exploration

Urban Exploration was led by Spirit Crafts specialists, architect and coach Anna Losonczy, and economist and coach Darinka Pozsik. Spirit Crafts is a partnership that supports people on their personal development journey through effective practical methods (based on coaching methodology). During the hour-and-a-half session, participants were introduced to a concise form of the Spirit Crafts Urban Discovery Method. At the conference venue, everyone was asked to look for visual illustrations of their questions and insights related to their conference topic, connecting thoughts to images and images inspiring thoughts. Spirit Crafts coaches work to motivate the people they connect with to recognise and dare to use their existing resources. They aim to teach people to listen to their inner messages, think about their actions and connect with each other.

In a round table discussion following the sessions, the leaders and participants presented their work, the purpose of the methods and the possibilities of their use to the conference audience.

At the end of the first day, architect Erzsébet Hosszu, an iASK researcher, PhD student at the MOME Doctoral School, and member of the MOME Innovation Centre Social Design Hub, presented a lecture on **Complex Solutions Through Design**, demonstrating how interdisciplinary design methodology may be used to solve complex issues. Drawing on the theme of cultural diversity, the presentation walked participants through the stages of the design process, from empathising through problem mapping and brainstorming to proposing solutions.

Conference participants started the second day of the event by networking and getting to know each other in the framework of **Socio Summit Café**. In the first presentation of the second day – **Culture for All - The Art of Understanding Each Other** – Krisztina Forró, Senior Project Manager of the Community Involvement and Capacity Building Department of Veszprém-Balaton 2023 European Capital of Culture, explained that when creating cultural events, organizers often work with a simplified concept of the ‘average visitor’. In each case, one should consider who makes up the audience. What is their financial, social and health situation? In her presentation, Krisztina looked at how one can understand and learn about the cultural consumption habits of atypical people; how to incorporate this into program planning and how the organizer can benefit from this knowledge. What sustainable cultural management means became apparent from an environmental and a social sustainability perspective.

The following presentation was a project from 2012 entitled **Repainted Reality - People With and Without Disabilities Create Art Together**. Erzsébet Földesi, a disability activist and honorary president of the Budapest Association of Persons with Physical Disabilities recalled a project and the subsequent exhibitions where persons with disabilities (e.g. mouth and foot painters) and non-disabled contemporary artists presented their joint works. The exhibition at the National Gallery was launched with a spectacular opening ceremony and hosted several school groups, among others. The event was accompanied by an eye-catching demonstration in Vígadó Square in Budapest, with celebrated stars and volunteers raising awareness among the people on the street that artists with disabilities can create value if the playing field is level. Part of the exhibition later travelled to numerous European cities (Rome, Berlin, Vienna, Brussels, Stuttgart, Paris, London, Helsinki, Moscow, Prague, and Istanbul). The other part of the exhibition went on a national tour to Kaposvár, Győr, Pécs, Debrecen and Vác. The event was an excellent example of how a joint initiative between the private, public, and civil sectors can promote the active participation of people with disabilities in the arts. The lectures on the second day’s morning continued with a presentation by Csaba Mányai, impact curator, architect, and strategist from the Community Arts Network. In his lecture **“Repositioning Art: Beyond L’art Pour L’art”**, he highlighted the difficulty of finding realistic hope in today’s world of existential challenges and the overwhelming cacophony of superficial solutions: a mismatch between the nature of our challenges and the nature of the way we solve them leads to severe consequences and an overwhelming sense of being stuck in a seemingly negative spiral. He emphasized the role and potential of culture and argued that we need a new approach, a paradigm change where culture is central, not marginal consideration. To do this, we must change how we look at culture, arts and their role or potential in shaping destiny. The closing lecture of the morning was given by Tomi Gomory, Associate Professor of Social Work at Florida State University (FSU) since 1998 and former Fulbright Scholar at the University of Pécs. In his lecture, **Poetry Therapy (Its Pedagogy and Treatment): A Therapeutic Enterprise on the Boundaries of Culture, The Real World and Therapy**, he first defined poetry, therapy, and how they may relate to each other. The presentation then offered an empirically validated poetry

therapy model as a possible solution and argued for the relevance and utility of poetry as an art form that provides valuable assistance by applying therapeutic engagement to the experience and the resolution of disturbing experiences and moods experienced by individuals.

The afternoon lecture on the second day was given by Zsófia Szonja Illés, a multidisciplinary artist, iASK fellow researcher and PhD student at MOME, entitled **Sensory Methods Towards More-than-human Placemaking**. The presentation showed how sensory methods can contribute to broad participatory involvement in placemaking and landscape research. Through case studies, she illustrated how the method could encourage place-based collaboration, collaborative learning, understanding of ecological and land use complexities and help designers and researchers to communicate these.

The conference was closed with an open discussion of the organisers and the audience. The organisers received feedback on the event and participants offered suggestions for next year’s conference venue and theme.

On both days of the conference, lunch was provided by the Hatpötyös Restaurant in Székesfehérvár, a social enterprise employing persons with disabilities.

Throughout the conference, the ground floor lobby of the University of Pannonia hosted three exhibitions as a side event to the Socio Summit 2023 Conference. The **Budapest Art Brut Gallery** presents the works of artists with psychiatric illnesses (psychosocial disabilities) not only to the general public but also to opinion leaders in the art world. As a cultural and community space, the Gallery provides an opportunity for all members of society to get to know artists with psychiatric illnesses and their works to reduce existing prejudices and reservations. In the framework of the VEB2023 funded project **“Finding a Home Through Art”**, homeless people living in the Veszprém Shelter House (Befogadás Háza) run by the Hungarian Charity Service of the Order of Malta were allowed to connect better with themselves and their environment through art therapy. The program provided a wide range of artistic techniques for the works, and the artists could display their inner images, which they could then reflect on. The works produced during the project were presented in exhibitions with the artists stepping out and showing themselves through their images. It was a memorable experience not only for them but also for the visitors to the exhibitions. Since 2015, the **Valley Foundation’s Day Care Centre - Opportunities Clubhouse** has been running an art therapy program and an art community. The idea behind the community is that, in addition to psychiatric patients, the sessions are open to people interested in art who live in and around the city and who love to create. As part of an anti-stigmatisation program, this allows people with and without illnesses and disabilities to come closer together. Members include professional artists, graduates of fine arts universities, and people who are new to art or want to improve their skills. Everyone is equally important to the community, and the exhibitions give each member a sense of acceptance and appreciation.

The organisers of the SOCIO SUMMIT conference aim to network researchers, research institutions and scientific groups to continue the professional discourse.

For more information about the conference, please visit: <https://socio summit.hu/en/home/>.

POEMS by Tomi Gomory

Poetry?

You can call it poetry
Poesy or just a ditty
It makes no difference to me
It just an opportunity
To say some things
Sometimes witty
Sometimes an observation
Often a feeling
Or perhaps what I'm dreaming
What's important is that it's succinct
Has rhymes
Most times
And expresses what I think

Therapy?

Therapy
Gets you ready
To digest
All the shit you've done already
And steady
Your life moving it from misery
Damn near to ecstasy
All done by talking pleasantly

Poetry Therapy?

(self reflection and steps to action)

When you think hope is gone
And you feel all alone
Take a moment to reflect on
The road you've been travelling on
The hardships and pains
Often have led to growth and gains
The world has always been difficult and hard
Requiring strength of character and heart
So if in the moment you're stumbling and struggling
That's normal and after grumbling
Take several breaths after the expected sighs
And take the next step on your journey
Exploring the human enterprise

The morning after

An American Thanksgiving
I spent giving
A Zoom PowerPoint presentation
To a Hungarian academic meeting
Poetry therapy
Was the content specialty
The time was 6 am in Tallahassee
Really
Far too early
For me to do it very coherently
So all in all
I have not a clue
As to its utility
I share all this to demonstrate
How surreal life can be

In his presentation, Tomi Gomory defined poetry, therapy, and their combination offering a model of poetry therapy that is empirically validated as a possible option. and further offers an argument for the relevance and benefit of poetry as an art form. It proves to be valuable in therapeutic engagement to engage and resolve troubling experiences and mood states that individuals may experience. He also argued that learning to use poetry may also prove to be a long-term coping tool as the person moves forward in their life.

A notable insight in the discussion that followed the presentation was the need to think about the mental health of people working in the helping professions, the need for self-time, and the need for recreation and recovery, where a few sentences or poems written each day can be a great tool.

Above is a sampling of Tomi Gomory's poems presented during and after the conference.

A KONFERENCIA TÉMÁJÁHOZ ILLESZKEDŐ PUBLIKÁCIÓK

MEGMUTATNI, MEGÉRTENI, KAPCSOLÓDNI KULTÚRÁVAL A SZOCIÁLIS SZOLGÁLTATÁSOK REZILIENCIÁJÁÉRT

Seres-Pittlik Tímea¹, Bódy Éva¹, Galambos Katalin²,
dr. Juhász Péter¹, Dr. Ádám Szilvia¹

Absztrakt

Az alábbi összefoglaló elemzés a reziliencia és a kultúra közötti bonyolult kapcsolatot vizsgálja három különböző aspektusból: egyéni, szervezeti és közösségi szinten. A tudományos szakirodalomra támaszkodva azt vizsgálja, hogy a kulturális tényezők hogyan befolyásolják az ellenálló képességet ezekben a kontextusokban. Azáltal, hogy elmélyedünk a kölcsönhatások összetettségében, célunk, hogy javítsuk az egyének, szervezetek és közösségek alkalmazkodóképességét alakító dinamikák megértését.

Abstract

The present summary analysis explores the intricate relationship between resilience and culture across three distinct - individual, organizational, and community - levels. Drawing on a range of academic literature, the paper examines how cultural factors influence and are influenced by resilience in these contexts. By delving into the complexities of this interplay, the authors aim to enhance the understanding of the dynamics that shape the adaptive capacity of individuals, organizations, and communities.

Bevezetés

A kőszegi Felsőbbfokú Tanulmányok Intézetének kulcsfontosságú projektje a „Kreatív város – fenntartható vidék”, azaz Kraft program, egy innovatív, integrált, regionális fejlesztési koncepció. A Kraft koncepció a siker zálogaként fogalmazza meg egy adott térség gazdasági, önkormányzati és akadémiai szereplőinek összefogását, együttműködését, továbbá az innovatív, a fenntarthatóságot biztosító modellek kidolgozását a társadalmi folyamatokban. Szemléletében a Kraft program regionális összefogással és fejlesztéssel a jövő mindenki számára elérhető és elérhető környezetét teremtheti meg.

A program részeként a Szocio-Kraft kutatócsoport tevékenységének fókuszában a társadalmi folyamatokban meglévő erőforrások feltárása, a szociális ellátások és szolgáltatások feltérképezése, a reziliens közösségi, egyéni és szervezeti működési mechanizmusok előmozdítása áll. A kutatócsoport tagjai elhivatottak abban, hogy olyan közösségi kezdeményezéseket, folyamatokat generáljanak, amelyekhez mindenki hozzáfér, és amelyek a helyi igényekre válaszolnak. A kutatócsoport tevékenysége a kutatás-fejlesztés-innováció egységében teljes; kutatásaiban feltárja azokat az aktuális erősségeket és kihívásokat, amelyek a szociális szektort jellemzik, fejlesztésében olyan programokat ajánl, amelyek elsősorban saját erőforrások felhasználásával támogatják a működés folyamatait, és végül innovál, lépéseket tesz újszerű megoldások feltárására és megosztására.

¹ Semmelweis Egyetem, Egészségügyi Menedzserképző Központ, Budapest seres.pittlik.timea@emk.semmelweis.hu

² Felsőbbfokú Tanulmányok Intézete (iASK), Kőszeg, katalin.galambos@iask.hu

A kutatócsoport mindezen célok és az eredmények disszeminálása érdekében hívta 2022-ben életre a Socio Summit konferenciasorozatot. Az I. Nemzetközi Socio Kraft eseményen, 2022-ben, a társadalmi vállalkozás, a szociális gazdaság, a társadalmi felelősségvállalás és a szociális szolgáltatások közös metszetét kerestük a meghívott szakemberekkel. A gondolkodás alapja már az első évben a határterületek bevonása, bekapcsolása volt, mert valljuk, hogy a *társadalomtudományok aranykorba lépnek*, és a jelenkor innovációit az interdiszciplináris csapatok növekedése támogatja. A szakembereknek meg kell tanulniuk együtt dolgozni a sürgető társadalmi kihívások megválaszolásán, kihasználva a rendelkezésre álló adatok és technológia robbanásszerű növekedését. A sokszínű csapatok előnyei mára már ismertek, ugyanakkor gyakorlati tapasztalatokra is szükség van. (Buyalskaya A, Gallo M, Camerer CF, 2021)

2023-ban a *Socio Summit - Tied a tér! Kultúra és együttműködés* c. konferencia központi témája a kultúra volt. A kultúra, mint eszköz, mint megközelítés a társadalmi és környezeti kihívások kezelésében, az egyéni, szervezeti és közösségi reziliencia támogatásában. Arra kerestük a választ, hogy miként válhat a kultúra a társadalmi integráció, a közösségfejlesztés, a szolidaritás élő eszközévé. Hogyan szólhat a kultúra mindannyiunkhoz?

A kultúra és a reziliencia kapcsolata

A kultúra a folyamatos átörökítés által biztosítja a közösségek megmaradását és túlélését. Tág értelemben az élet teljességét átfogó környezet egésze, szűk értelemben a művészetek és tudományok. (Csepeli, 2023) „*Az, amit kultúrának neveznek, tehát egy nagyobb közösség univerzális kreativitása, s az ember törekvése arra, hogy jobb és tökéletesebb ember legyen, egyszerűen megszüntnek látszik. A szellem hiányát az iszonyatos örömtelenség tükrözi, az ember néma jajveszérékelése, amely aztán örjögő excesszusokban keresi hangját.*” (Kertész, 2004)³

A kultúra fogalma a társadalomtudományok önmagukra találásával természetszerűleg kerül a különböző társadalomtudományi vizsgálódások körébe. Immár nem folyamatként értelmeződik, hanem olyan dologként, jelenségként magyarázzák, amely a társadalomban való létezés egyik fontos velejárója, következménye és értelmező valósága. Ez az értelmezés leginkább a kulturális antropológia különböző szerzőinek véleményét tükrözi, de a kultúra tanulmányozásához a szociológia, pszichológia és kommunikációelmélet bizonyos szerzői is fontos adalékokkal szolgáltak. Az antropológiai megközelítés a kultúrára, mint egész életformára tekint. „*Edward Burnett Tylor definíciója szerint a kultúra olyan komplex egész, amely magában foglalja mindazt a tudást, képességet, hiedelmet, művészetet, morált (és még egy sor más képességet), amit az ember szocializációja során, mint egy társadalom tagja megszerel.*” (Korpics, 2011; Eredeti szöveg: Bohannon-Glazer, 1997. p.108).

A reziliencia rugalmas ellenálló képesség, ami egyéni, szervezeti és közösségi/társadalmi szinten is értelmezhető. Tulajdonképpen alkalmazkodás és válasz azokra a helyzetekre, amelyek váratlanul okoznak negatív hatásokat. A reziliencia képessége az a folyamat, amelyben értelmezzük, elfogadjuk ezeket a hatásokat, és visszaállítjuk az eredeti vagy a kedvező állapotot. Ideális esetben mindezek által gyarapodni is képesek vagyunk, azaz a kedvezőtlen behatás előtti helyzethez képest új, fejlettebb működésmóddal léphetünk tovább. A reziliencia sokrétű fogalom, amely magában foglalja az alkalmazkodási képességet, a visszarázódást és a boldogulást a viszontagságokkal vagy kihívásokkal szemben.

A reziliencia és a kultúra közötti kapcsolat összetett és sokrétű, és magában foglalja az egyéni és kollektív képességek bonyolult kölcsönhatásait, hogy alkalmazkodni, megbirkózni és gyarapodni tudjunk a nehézségek ellenére. Az ellenálló képesség tágabb értelemben a kihívásokból, kudarcokból és stresszhatásokból való talpra állás és folyamatos fejlődés képességét jelenti, a kultúra pedig magában foglalja a közös hiedelmeket, értékeket,

normákat, gyakorlatokat és társadalmi struktúrákat, amelyek az egyének és csoportok világgépét és a világgal való interakcióit alakítják.

A reziliencia nem általánosan állandó tulajdonság, hanem kultúránként változik. Különböző tanulmányok rávilágítottak arra, hogy a kulturális kontextus jelentősen befolyásolja a reziliencia megnyilvánulását és kifejezését. Számos ázsiai kultúra kollektivistá jellege például a közösségi támogatást, a családi kohéziót és az egymásra utaltságot hangsúlyozza, ami hozzájárulhat a reziliencia magasabb szintjéhez (Ungar, 2011). Ezzel szemben az individualista kultúrák a személyes cselekvőképességet és autonómiát helyezhetik előtérbe a reziliencia kialakításában (Masten, 2018).

A különböző kultúrák egyedi védőfaktorokkal rendelkeznek, amelyek hozzájárulnak ellenálló képességükhöz. A szociális támogatási rendszerek, a közösségi hálózatok és a kulturális rituálék kulcsfontosságú szerepet játszanak az egyének stresszhatásokkal szembeni pufferelésében. Ong és Bergeman (2004) tanulmányában a szerzők a kulturális rituálék és hagyományok fontosságát tárgyalják a reziliencia előmozdításában azáltal, hogy a folytonosság, az identitás és a hovatartozás érzését biztosítják.

Már önmagában az is a kultúra által meghatározott, hogy milyen értelmezést kap a kihívás és mi kerülhet a reakciók közé. Egyénileg kell-e megoldani a kialakult helyzetet vagy egyértelmű a közösség támogatása? Mi az, ami magasabb értékelést kap: a kitartás/kibírás képessége vagy a mielőbbi változás elérése?

A reziliencia témában tervezett kutatásoknak része az alkalmazkodóképességet, a reagálást meghatározó különböző tényezők feltárása. Ezek közé tartozik a kulturális identitás hatása is. A kulturális közeg a reziliencia képességének fejlesztését is befolyásolja. (Szabó 2016) Az is előfordulhat, hogy a közösség által nem befolyásolható külső változások erőteljes társadalmi és kulturális következményekkel járnak. Ilyenkor felmerül a közösség, de a kulturális jellemzők rezilienciája is. (Turai 2024)

Egyéni, szervezeti és társadalmi reziliencia

A kultúra jelentős szerepet játszik az ellenálló képesség különböző aspektusainak alakításában és befolyásolásában, beleértve az egyéni, a szervezeti és a közösségi ellenálló képességet. Rövid összegző szakaszokban bemutatjuk hogyan kapcsolódik a kultúra az egyes dimenziókhoz.

Az egyéni reziliencia és a kultúra összefüggései

A kultúra által közvetített értékek, normák és hagyományok segíthetnek az embereknek megtalálni helyüket a világban és erősíthetik érzelmi kapcsolataikat, ami hozzájárulhat a reziliencia növeléséhez. Az olyan kulturális tényezők, mint például a családi értékek, a közösségi támogatás és a társadalmi normák jelentős szerepet játszanak az egyén ellenálló képességének kialakításában (Ungar, 2011; Masten, 2018).

Az érzelemkifejezésre, a problémamegoldásra és a kitartásra vonatkozó kulturális normák mind hozzájárulnak az egyén ellenálló képességéhez. Tanulmányok kimutatták, hogy a kulturális értékek befolyásolják, hogy az egyén problémaközpontú (a stresszrel közvetlenül foglalkozó) vagy érzelmeközpontú (az érzelmi válaszokat szabályozó) megküzdési stratégiát alkalmaz-e. A kulturális normák irányítják az egyes megküzdési mechanizmusok elfogadhatóságát és hatékonyságát egy adott társadalmon belül (Folkman & Moskowitz, 2004).

A kultúra szerepet játszik a szociális támogató hálózatok kialakításában is. Azokban a kultúrákban, amelyekben erősek a közösségek, az egyének erősebb szociális támogatási rendszerekhez férhetnek hozzá, ami fokozhatja a stresszel és a nehézségekkel való megbirkózási képességüket. Az egyéni reziliencia fejlesztésének egyik területe a rugalmas gondolkodásmód kialakítása. Az adaptivitás változó körülmények között fejleszhető,

³ Kertész Imre: A száműzött nyelv In: Parola 2004/2 Kultúra és szociális munka - Parola Folyóirat (kofe.hu)-

ilyenkor nyílnak új perspektívák és megközelítések. Az önismeret és az önreflexió is segíthet az adaptív reakciók és stratégiák kialakításában.

A kulturálisan sokszínű helyzetek, találkozások megfelelő feldolgozása pozitív hatással van az egyéni reziliencia képességére. Az interkulturális érzékenység fejlesztésével személyes ellenálló képességünk is javulhat. Ez irányulhat az önértékelésre, az önmonitorozásra, a nyitottságra, az empátiára, a bevonódásra és az ítélkezésmentességre, amelyek mind részei az interkulturális érzékenységnek. Eredménye lehet, hogy az ismeretlen (idegen, váratlan stb.) környezetben képesek leszünk felvenni a célravezető magatartást.

Itt csupán rövid utalást teszünk arra, hogy a fentebb jelzett sokszínű helyzetek szakmai megközelítése is figyelmet érdemel. A kulturális különbségek kommunikációs gátakat és egyéb kihívásokat eredményezhetnek a gyógyító-beteg vagy a kliens és szociális munkás kapcsolatban is, ami erősen hat a diagnózis és a kezelési terv közös meghatározására, vagy a más tartalmú beavatkozások, intézkedések tervezésére. A nemzetközi tudományos irodalomban egyre nagyobb figyelmet kap az interkulturális kompetencia az egészségügyi ellátások vonatkozásában, ami azonban nem a más kultúrákkal kapcsolatos részletes ismeretek megszerzésére irányul, hanem a személyes kapcsolódás során kialakuló kommunikációs és cselekvési reakciók kapnak hangsúlyt. (Lucza és mtsai 2023)

A kultúra nagyon fontos közvetítő közege és konkrét eszköze lehet az egyéni reziliencia fejlesztésének. A kulturális termékek fogyasztásával egyszerre mélyülhet önismeretünk, javulhat személyes jóllétünk, bővíthet stresszkezelési eszköztárunk. A kulturális élmények vagy a kultúrán keresztül szerzett ismereteink növelik alkalmazkodási képességünket.

Szervezeti rugalmasság és kultúra

Az ellenálló szervezet gyakran olyan kultúrával rendelkezik, amely ösztönzi az alkalmazkodóképességet, a kudarcokból való tanulást és a változásokhoz való pozitív hozzáállást. A folyamatos tanulást és fejlesztést értékelő kultúrák hozzájárulnak a szervezeti rugalmassághoz. Az ilyen kultúrákban dolgozók hajlandóbbak lehetnek a változásokhoz való alkalmazkodásra, a kudarcokból való tanulásra és a kihívásokra adott válaszként történő innovációra. Kulturális tényezők befolyásolják a szervezeten belüli kommunikációs mintákat és együttműködést. A nyílt kommunikációt, a bizalmat és az együttműködést elősegítő kultúra nagyobb valószínűséggel segíti elő a hatékony problémamegoldást és a kihívásokkal szembeni ellenálló képességet.

A szervezeti reziliencia kutatások abból indulnak ki, hogy a szervezeteknek bizonytalan és kihívásokkal teli környezetben kell helytállniuk és a munkahelyi rugalmasság szerepe ilyenkor felértékelődik. (Rodríguez-Sánchez és mtsai, 2019) Morales és munkatársai szerint a szervezeti reziliencia többszintű koncepció, amely a szervezeti erőforrásokhoz, rutinokhoz és folyamatokhoz kapcsolódik. A szintek közötti rugalmasság, beleértve az egyéneket, csoportokat és szervezeteket, a különböző szintek közötti interakcióktól függ. Eközben a reziliencia olyan folyamat, amelyet az erőforrások és a szervezeti rutin befolyásolnak. (Morales és mtsai 2019) Megállapításaik szerint a reziliens működést befolyásoló tényezők a többi között: a kockázat és sérülékenységek, az erőforrások, a személyiségtényezők, a kompetenciák, a megküzdési stratégiák, a védőfaktorok, az innováció és a kreativitás. Szervezeti megközelítésben a szakértők megkülönböztetik a rugalmasságot, mint szervezeti tulajdonságot és az alkalmazkodóképességet. Ez alapján nem mindegy, hogy a szervezet a váratlan kihívásoknak képes-e rugalmasan ellenállni vagy maga is változással reagál a környezeti változásokra. Vagyis módosít-e a működésén annak érdekében, hogy a helyzetet ne csak elviselje, hanem akár profitáljon is belőle. A már említett modellben a szervezeti reziliencia egyik dimenziója az innováció és kreativitás. A kultúra hatással van erre a szervezeti rugalmasságot befolyásoló faktorra. A kultúra kritikus tényező abban, hogy a szervezetek hogyan reagálnak a változásokra, miként küzdenek meg a kihívásokkal

és a váratlan eseményekkel. A szervezeti kultúra alakítja, hogy a munkavállalók hogyan reagálnak a kihívásokra és a bizonytalanságokra. A tanulmányok hangsúlyozzák az alkalmazkodóképességet, a tanulást és az együttműködést elősegítő rugalmas szervezeti kultúra fontosságát (Linnenluecke & Griffiths, 2010; Weick & Sutcliffe, 2015). Itt azt emeljük ki, hogy a kulturális eszközök használata jelen van a szociális szolgáltatásokban - erre a későbbiekben példát is hozunk -, ezeknek a módszereknek a használata pedig a szakmai tartalmú sikereken túl a szervezet rezilienciáját is növeli. Így tehát nem csak a kliensek életében vezet pozitív változásokhoz, hanem a szervezetre és a benne dolgozó szakemberekre is hat. A kultúra bármely területét használva (zene, tánc, képzőművészet stb.) az egyének, közösségek és a szervezet kreativitása is fejlődik. Egy-egy új technika, művészeti ág, vagy alkotó bevonása innovációs folyamatokat indíthat el a mindennapi működésben is, és azok erősíteni fogják a szervezet ellenálló képességét.

Közösségi reziliencia és kultúra

A kulturális tényezők kulcsszerepet játszanak a társadalmi kötődések erejének alakításában. Az erős kulturális identitással és közös értékekkel rendelkező közösségek gyakran nagyobb szolidaritást mutatnak nehézségek idején (Norris és mtsai, 2008; Aldrich & Meyer, 2015). Az intézményekkel, például a kormányzattal és a társadalmi szervezetekkel szembeni kulturális attitűdök hatással vannak a társadalmi ellenálló képességre. Az ezen intézményekbe vetett nagyfokú bizalom hatékonyabb koordinációt és támogatást eredményezhet válságok idején. A közösségen belüli történetek és azok elbeszélése hozzájárul a kollektív identitástudathoz, és inspirációs, motivációs forrásként szolgálhatnak a kihívásokkal teli időkben, erősíthetik a társadalmi ellenálló képességet. Az egyének és közösségek erőit és megküzdési mechanizmusokat meríthetnek kulturális identitásukból, örökségükből és hagyományaikból. A kulturális gyökerekkel való kapcsolat fenntartása és a kulturális erőforrások használata fokozhatja az egyén és a közösségek képességét a kihívások leküzdésére. A történelmi kontextus megértése döntő fontosságú a különböző kulturális környezeteken belüli ellenálló képesség dinamikájának megértéséhez. Egyes társadalmi csoportok, sőt ezeken belül is egy-egy kisebb közösség rugalmassága eltérő lehet. A kulturális tényezők felismerése, vizsgálata és megértése szükséges ahhoz, hogy ezt a területet fejleszteni lehessen.

Összességében tehát megállapítható, hogy a reziliencia nem univerzális fogalom, hanem mélyen befolyásolja az a kulturális kontextus, amelyben az egyének élnek, és amelyben az életüket irányítják.

Szociális szolgáltatások és kultúra

A szociális szolgáltatások és a kultúra metszete számos lehetőséget rejt magában és jelentős hatással van a szociális beavatkozások megtervezésére, végrehajtására és hatékonyságára. A társadalmak további diverzifikálásával a kulturális szempontok felismerése és a szociális szolgáltatásokba való integrálása kulcsfontosságú lesz a befogadó és érzékeny gyakorlatok előmozdítása szempontjából. A kultúra eszközként jelenik meg a szociális szolgáltatások tartalmában, a szociális munka módszereiben. Egyszerre képes az együttműködések és a reziliens működés fejlesztésére szervezeti és egyéni szinten. Egy másik megközelítésben a szociális szolgáltatások feladatai közé tartozik annak előmozdítása, hogy "a kultúra mindenkié" elv érvényre jusson a gyakorlatban. A szociális munka feladata jelezni, hogy mely csoportok nem részesülnek a kulturális javakból, és mindenki számára elősegíteni az e javakhoz való hozzáférést.

Rendszertanmegközelítésben kreatív szociálpolitikát kell megvalósítani mindennapokban. Változó környezetben a szolgáltatást nyújtó szervezeteknek leleményességre és innovációs képességre van szükségük ahhoz, hogy hatékonyan reagáljanak a kihívásokra.

Ez nem csak a munkaszervezési vagy döntési folyamatokra igaz, hanem a szakmai munka tartalmára is. Számos szolgáltatástípusban a kultúra eszközként, módszertanként van jelen. Különösen igaz ez a hajléktalanellátásban, a fogyatékos és mentális betegséggel küzdők célcsoportjában, valamint a halmozottan hátrányos helyzetben lévőkkel végzett szociális munkában.

A szociális munka mint cselekvés, benne gyökerezik és belebonyolódik a valóságba, melyet az intézmények világán kívül s azok mélyén a kultúra alakít. A segítő tevékenység, mint foglalkozás már önmagában is kulturális fejlemény, mivel az emberek között erkölcsi tartalmú érintkezést testesít meg, kialakulása és intézményesülése a társadalomfejlődés egy meghatározott minőségéhez kötődik. (Varsányi 2003)

Korábban utaltunk már rá, hogy az interkulturális kompetencia az egészségügyi ellátások területén egyre nagyobb jelentőséggel bír. Baráth Árpád cikkében ezt a szociális munka kontextusába helyezi. (Baráth 2019) Kiindulópontja, hogy a szociális munka maga is kulturális tevékenység: egyszerre alakítja és közvetíti is azt. Ráadásul a folyamat többirányú, hiszen egyrészt megjeleníti a többség által elfogadott kulturális elemeket, elvárásokat a különböző kliens csoportok felé, másrészt az egyes szubkulturális/deviáns/kisebbségi kulturális jellemzőket megjeleníti és magyarázza a többség felé. Mindezek felül pedig nagyon változatos formában, innovatív szemléletben a szakmai munkája részeként használja a kultúrát, mint eszközt. A személyes adottságokat kiemelő nézőpontok felsorolásában kiemelkedő szerepet kap a rugalmasság. Külön jellemzőként szerepel a kognitív rugalmasság és a viselkedési rugalmasság. Előbbi arra a képességre utal, ami az új tapasztalatok, nézőpontok, jelentések és alternatív értelmezések képzését teszi lehetővé, míg utóbbi a környezeti adottságokhoz, szokásokhoz és normákhoz való alkalmazkodásra utal. (Baráth 2019.)

A kulturális kompetencia kulcsfontosságú a szociális szolgáltatások szakemberei számára a sokszínű népelességgel való hatékony együttműködéshez. Sue és Zane (1987) szerint a kulturális kompetencia magában foglalja „a különböző kultúrájú emberekkel való hatékony interakció képességét”. A kulturális kompetencia hiánya a szociális szolgáltatásokban félreértésekhez, félreérthető kommunikációhoz és hatástalan támogatáshoz vezethet. A szociális munkásoknak kulturális kompetenciával kapcsolatos képzésre van szükségük ahhoz, hogy eligazodjanak a különböző kulturális kontextusok összetettségében. Lum (2011) munkája hangsúlyozza a folyamatos képzés szükségességét a szociális szakemberek kulturális kompetenciájának növelése érdekében.

A szociális szolgáltatási programokat kulturális érzékenységgel kell megtervezni, hogy a különböző közösségek egyedi igényeit és értékeit figyelembe lehessen venni. Betancourt és munkatársai (2003) kutatása hangsúlyozza a beavatkozások konkrét kulturális kontextushoz való igazításának fontosságát, relevanciájuk és elfogadottságuk növelését. A kultúra szerepet játszik a szociális szolgáltatási beavatkozások eredményeinek alakításában. Miranda és Bernal (2005) kutatása szerint a kulturális tényezők figyelembevétele a kezelésben javíthatja a mentális egészségügyi szolgáltatások hatékonyságát. A kultúra jelentősen alakítja az egyének szociális szolgáltatásokról alkotott elképzeléseit, és befolyásolja a segítségkérő magatartást. Kleinman a betegséggel kapcsolatos viselkedés kulturális modellje (1980) rávilágít arra, hogy a kulturális hiedelmek és értékek hogyan befolyásolják azt, ahogy az egyének az egészségügyi és szociális kérdéseket érzékelik és reagálnak rájuk. A szociális munkának tiszteletben kell tartania a kulturális különbségeket, mivel ez közvetlenül befolyásolja, hogy mi minősül szociális problémának vagy kulturálisan érzékeny megoldásnak. (Lorenz 2020)

Közelebb lépve a szociális munka módszertani részéhez esetekről beszélünk és esetkezelést emlegetünk. Az esetek valójában a kliens által előadott történetek (Varsányi 2006), amelyeket a szociális munkás felkínált kulturális mintaként értelmez. Ez meghatározza a

kezdeti viszonyt és a szociális munkás elsőként felvett szerepére is kihat (segítő, kontrolláló, gondoskodó).

A szociális munka beavatkozási területei az egyén, a család és a közösségek. A kultúra, mint közvetítő eszköz segíti az elérést, a kifejezést, a reflexiót. A szociális munka eszköztára széles, beletartozik a többi között: a készségfejlesztés, az önismeret, az önkifejezés, az érzelmi élet szabályozása, az interperszonális kapcsolatok fejlesztése, a kifejezés és az énhatárok megélése. Mindegyik esetén érvényes a kultúra bármely területének felhasználása, alkalmazása. A szociális szolgáltatások rendszerében a terápiás jellegű programok készség-, képességfejlesztés és mentálhigiénés céllal szerepelnek. Itt a leggyakoribb a kultúrához kapcsolódó fejlesztő eszköztár használata: színház, zene, képzőművészet stb. A kultúra eszköze (zeneterápia, rajz terápia, stb.) a szociális rehabilitációban az önismeret, amely a saját én kompetenciahatárainak megismerésére, a másokhoz való kapcsolódás kifejezésére ad lehetőséget. Önismeret és kompetencia megélés, társas kapcsolódás nélkül nincs eredményes rehabilitáció.

A különböző művészeti tevékenységek mentén felépített terápiák (művészetterápiák) bevonása a szociális munkába lehetővé teszi a szociális szakemberek számára, hogy holisztikus és kreatív megközelítést alkalmazzanak, és hozzájáruljanak az ügyfelek fizikai, emocionális, mentális és spirituális jólétének javításához. A művészetterápia eszközei segíthetnek a szociális munkásoknak abban, hogy mélyebben megértsék és támogassák az ügyfeleket a személyes fejlődés és a problémamegoldás terén.

Ez a közvetítő eszköz a szociális munka egy másik dimenziójában is eredményes, ez pedig egy adott célcsoport láthatóvá tétele, a társadalom érzékenyítése, adott célcsoport felruházása kompetenciával, hiszen a kultúra eszközeinek „eredménytermékei” élményt nyújtanak mások számára. Az élmény által az állampolgárok is képessé válnak mások nézőpontját magukra vonatkoztatni és a támogatott célcsoportot helyesen megítélni.

Hazai jó gyakorlatok a konferencia tükrében

A kultúra és a szociális szolgáltatások találkozásából jött létre az Art Brut képzőművészeti ág, melynek két képviselője: a Moravcsik Alapítvány és a Völgy Alapítvány. A szervezetek képviselői és művészetterapeuta szakemberei a konferencián aktív szerepet vállaltak és a kiállító térben megjelentek a művek is.

„Az art brut kifejezés Jean Dubuffet-nek, a francia informel festészet jeles képviselőjének nevéhez fűződik. Szó szerint nyers, durva, csiszolatlan művészetet jelent, és az elmebetegek, a perifériára szorult ismeretlenek, a nainak, a rabok, a gyermekek és részben a „primitívek” képzőművészeti munkáinak összefoglalására használatos. Dubuffet 1945-ben figyelt fel az art brut fogalmkörébe tartozó képek és szobrok elementáris drámai erejére, és egyrészt elkezdte őket gyűjteni, másrészt belőlük indult ki saját művészeti világának kialakításakor. E kiállítás katalógusában jelent meg Dubuffet Kulturált művészet helyett nyers művészet című manifesztuma, melyben a szerző a professzionális, tanult alkotók „magas művészetével” szemben az elmebetegek, a spiritiszta médiumok, a gyermekek és a „primitívek” megfontolatlan, spontán önkifejezése mellett állt ki.”²⁴

A Moravcsik Alapítvány és a Budapest Art Brut Galéria 2010-ben hozta létre a PsychArt24 művészeti maratont. A minden évben szeptember végén megrendezésre kerülő esemény során a pszichoszociális fogyatékosokkal élők és más résztvevők egy közös térben alkotnak, idén már hat helyszínen: Budapesten, Debrecenben, Szegeden, Pécsen,

Sopronban és Kecskeméten. A PsychArt 24 célja a közös festés öröme, az értékteremtés képességének megélése, az egymás iránti elfogadás és az előítéletek és a stigmatizáció csökkentése és mindez egy időben. A több száz art brut és outsider alkotó minden évben

4 eredeti szöveg: <https://artportal.hu/lexikon-szocikk/art-brut/>

számos izgalmas műalkotást hoz létre. Az alkotásokból szakértő zsűri által válogatott vándorkiállítás nyílik. A kiállításon megjelenő tárgyak bizonyítják, hogy minden alkotás értékes és egyben a maga valójában gyönyörű!

A Völgy Alapítvány a képzőművészetet a művészetterápia eszközeként rehabilitációra használja, képzőművészeti körként pedig a közös élmény elfogadását tárja elénk. „*A művészetterápia jelentősége rávilágít arra, hogy az egyénre jellemző tünetek hogyan jelenhetnek meg rajzokban. Kivetítés! Egy-egy érzést képpé lehet formálni, s így, ami belül nyomasztott, felőrölt, az kívül kerül, rá lehet nézni, meg lehet szemlélni, s elindulni a gyógyulás irányába. Önmagával dolgozik a képzőművészet által az egyén. Segíti a bizalmi kapcsolat kialakulását. Önértékelés, önbizalom fejlődik. Konfliktusok kezelése, megértés, empátia fejlesztése teret nyer, s hatékony eszköz. Az egyén életútját a művészetterápia pozitív irányba fordíthatja. Az alapítvány e módszer segítségével hozza létre értéket a pszichiátriai rehabilitáció terén.*” (részlet Szőke Veronika előadásából az OKEE műhelysorozatban 2023.)

Összegzés

A kultúra fontos eszköze a párbeszédnek, a kölcsönös megértésnek és a tévhitiek leküzdésének, láthatóvá teszi az adott társadalmi folyamatokat. A szociális szolgáltatásoknak, a benne résztvevő szakembereknek és klienseknek alapvető érdeke, de tulajdonképpen mindannyiunk szükséglete. A kapcsolatok megteremtik a az erőforrások megosztásának lehetőségét, ez pedig hozzájárulhat a károk enyhítéséhez és a megfelelő válaszok megtalálásához. Minden kapcsolódásban benne van az együttműködés esélye, és ezzel a hozzájárulás a szolidaritás kiépítéséhez. Rövid keretírásunkban arra igyekeztünk felhívni a figyelmet, hogy a kultúra mindezekhez eszközként és színtérként egyaránt hozzájárulhat. A kultúra erőforrásként szolgálhat az egyének, csoportok és szervezetek számára, hogy megvalósítsák céljait, elősegítsék a közösségi összetartást és kezeljék a kihívásokat.

Az egyéni, a szervezeti és a közösségi reziliencia erősítésére, fejlesztésére számos olyan eszköz használható, amely a kultúra fogalomkörébe illik. Módszerek, terápiák, alkotások, helyek, épületek, a kultúra bármely megnyilvánulási formája és megjelenési helyszíne alkalmas lehet a társadalmi problémák ábrázolására, a kapcsolódásra, az elérésre, az együttműködésre, a láthatóságra. A kultúra nem csak jó kiindulópont, de út és eredmény is.

Felhasznált irodalom

- Aldrich, D. P., & Meyer, M. A. (2015). Social capital and community resilience. *American Behavioral Scientist*, 59(2), 254-269.
- Baráth Árpád: Kulturális kompetencia és szociális munka: Esély, 2019/2.
- Betancourt, J. R., Green, A. R., Carrillo, J. E., & Ananeh-Firempong, O. (2003). Defining cultural competence: A practical framework for addressing racial/ethnic disparities in health and health care. *Public health reports*, 118(4), 293-302.
- Tylor, Edward Burnett 1997 In Bohannan-Glazer (szerk.) *Mérföldkövek a kulturális antropológiában*. Panem, 108-127.
- Buyalskaya A, Gallo M, Camerer CF. 2021. The golden age of social science. *Proc Natl Acad Sci U S A*. 2021 Feb 2;118(5):e2002923118. doi: 10.1073/pnas.2002923118. PMID: 33483415; PMCID: PMC7865154.

- Csepeli Gy. (2023). *Értékek ébresztése*. Kocsis Kiadó. ISBN 978-615-6372-45-1. Felsőbbfokú Tanulmányok Intézete. ISBN 978-615-5742-46-0
- Folkman, S., & Moskowitz, J. T. (2004). Coping: Pitfalls and promise. *Annual Review of Psychology*, 55, 745-774.
- Kleinman, A. (1980). *Patients and healers in the context of culture: An exploration of the borderland between anthropology, medicine, and psychiatry*. University of California Press.
- Korpics M. (2011). Az interkulturális kommunikáció. Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar. https://janus.ttk.pte.hu/tamop/tananyagok/interkult_komm/2_a_kultra_fogalma_modellek_s_elmletek_a_kultrrl.html Letöltve: 2023. 12.12.
- Linnenluecke, M. K., & Griffiths, A. (2010). Corporate sustainability and organizational culture. *Journal of World Business*, 45(4), 357-366.
- Lucza L., Martos T., Sallay V., A. Weiland, P. Vermeir és Csabai M.: Az Interkulturális Érzékenység Skála magyar változatának pszichometriai vizsgálata orvostanhallgatók és pszichológia szakos hallgatók mintáján *Magyar Pszichológiai Szemle* 78 (2023) 1, 61–80 DOI: 10.1556/0016.2022.00044
- Lum, D. (2011). *Culturally competent practice: A framework for understanding diverse groups and justice issues*. Cengage Learning.
- Masten, A. S. (2018). Resilience theory and research on children and families: Past, present, and promise. *Journal of Family Theory & Review*, 10(1), 12-31.
- Miranda, J., & Bernal, G. (2005). Ethnic minority mental health services. *The American psychologist*, 60(3), 242-254.
- Norris, F. H., Stevens, S. P., Pfefferbaum, B., Wyche, K. F., & Pfefferbaum, R. L. (2008). Community resilience as a metaphor, theory, set of capacities, and strategy for disaster readiness. *American Journal of Community Psychology*, 41(1-2), 127-150.
- Ong, A. D., & Bergeman, C. S. (2004). The complexity of emotions in later life. *Journal of Gerontology: Psychological Sciences*, 59(3), 117-122.
- Rodríguez-Sánchez A, Guinot J, Chiva R, López-Cabrales Á. How to emerge stronger: Antecedents and consequences of organizational resilience. *Journal of Management & Organization*. 2021;27(3):442-459. doi:10.1017/jmo.2019.5
- Salvador Noriega Morales, Luis Raúl Martínez, Jesús Andrés Hernández Gómez, Roberto Romero López, and Vianey Torres-Argüelles (2019): Predictors of organizational resilience by factorial analysis. *International Journal of Engineering Business Management*, Volume 11: 1–13
- Sue, D. W., & Zane, N. (1987). The role of culture and cultural techniques in psychotherapy. *Psychotherapy*, 24(2), 189-195.
- Szabó Dóra Fanni: A reziliencia értelmezésének lehetőségei: Kihívások és nehézségek *Magyar Pszichológiai Szemle*, 2017, 72. 2/6. 247–262 DOI: 10.1556/0016.2017.72.2.6
- Turai Tünde Reziliencia: Egy ígéretes perspektíva lehetőségei kulturális és társadalmi dinamikák átfogó megértéséhez *ethno-Lore XL*. 2023. 11–15. *Ethno-Lore XL. Társadalmi és kulturális reziliencia a Kárpát-medencében a HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézetének Évkönyve XL*.
- Ungar, M. (2011). The social ecology of resilience: Addressing contextual and cultural ambiguity of a nascent construct. *American Journal of Orthopsychiatry*, 81(1), 1-17.
- Varsányi E. 2016. : *Szociális munka és kultúra Beszélő* 2016. 11 évf. 7. szám

Varsányi E. Szociális munka és kultúra Parola 2004/2 p.12-15.

Walter Lorenz: Európai szociális munka – univerzális alapelvek és kulturális érzékenység
Párbeszéd 2020 7/1

Walter Lorenz: Szociális munka Európában - áttekintés és jövőbeni fejlődési irányok Esély
2003/3

Weick, K. E., & Sutcliffe, K. M. (2015). Managing the unexpected: Resilient performance
in an age of uncertainty. John Wiley & Sons.

Letöltések:

Kultúra és szociális munka - Parola Folyóirat (kofe.hu) letöltés ideje 2023.12.03.

A kultúra fogalma, modellek és elméletek a kultúráról (pte.hu) letöltés ideje 2023.12.10.

EURÓPAI KREATÍV VÁROSOK - A KREATÍV VÁROS TEMATIKA JÓ PÉLDÁI

Morvay Szabolcs⁵

Absztrakt

A kreatív város koncepció két dologra épít: a kultúrára és a kreativitásra. E két fontos társadalmi értékkel és készséggel alakít ki a kreatív város egy olyan stratégiát, amely város-, illetve régiófejlesztési folyamatokat képes újtára indítani. Számos példát ismerünk a világból, amikor a városi döntéshozók, valamint várostervezők a kultúrára támaszkodva igyekeztek struktúraváltást végrehajtani olyan településeken, ahol gazdasági nehézségekkel kellett szembenézni. A kultúra e helyeken olyan erőforrásnak bizonyult, amelyre építve képesek voltak javítani a térség sokszor kilátástalannak tűnő helyzetén. Az utóbbi néhány évtizedben ugyanakkor a kreatív és kulturális gazdaság is növekedésnek indult. Megjelent egy új társadalmi réteg, amelyet Richard Florida *kreatív osztály*nak hív. Florida úgy véli, hogy e társadalmi osztály tagjai, a kreatív szakemberek magasan kvalifikált munkaerőként hatással vannak a városi gazdaság növekedésére. A kultúrában, valamint a kreativitásban rejlő lehetőségeket végül szerte a világban felismerték, és kezdemények, illetve jó példák sora gazdagította azt az eszköztárat, amellyel aktivizálni tudjuk legértékesebb erőforrásaink jótékony hasznosulását városaink fejlődésében. E tanulmányban e példák kerülnek bemutatásra.

Kulcsszavak: kreatív város, kezdeményesek, kultúra, kreativitás

Abstract

The creative city concept is based on two things: culture and creativity. On these two important social values, the creative city builds a strategy that can launch city and regional development processes. We know many examples around the world, where city decision-makers and urban planners relied on culture to try to implement structural changes in settlements that were facing economic difficulties. In these places, culture proved to be a resource on which they were able to improve the often seemingly hopeless situation of the region. At the same time, the creative and cultural economy has also started to grow in the last few decades. A new social class appeared, which Richard Florida calls the creative class. And Florida believes that the members of this social class, the creative professionals, as a highly qualified workforce have an huge impact on the growth of the urban economy. The possibilities inherent in culture and creativity were eventually recognized all over the world, and a series of initiatives and good examples enriched the toolbox with which we can activate the beneficial use of our most valuable resources for the development of our cities. These examples are presented in this study.

Keywords: creative city, initiatives, culture, creativity

Bevezetés

Andy C. Pratt, a kulturális gazdaság neves kutatója egyik tanulmányában arról értekezik, hogy a kreatív város gondolata a politika kedvelt témája. Mutasson valaki egy várost, amelyik nem szeretne kreatív város lenni! Miért ne lehetne a mi városunk a világ legkreatívabb városa? E kérdések banális jellege mögött azonban sokszor súlyos gazdasági problémák húzódtak. Ugyanis szerte a világon sok város szenvedett a leépült iparok következményeitől, a tömeges elvándorlástól, illetve sok város áhítózott külföldi tőkebefektetésekre, amelyek

⁵ Dr. Morvay Szabolcs, PhD, kutatói ösztöndíjas, Felsőbbfokú Tanulmányok Intézete Kőszeg (IASK), morvayszabolcs@gmail.com, egyetemi adjunktus, Széchenyi István Egyetem, 9026 Győr, Egyetem tér 1., morvay.szabolcs@sze.hu

új munkahelyeket képesek teremteni (Pratt 2008a). A fejlett országokban a kultúra, illetve a kulturális ipar mint gyorsan növekvő, illetve sokakat foglalkoztató szektor sok esetben éppen e problémákra tudott megoldással szolgálni, amikor is nemcsak kulturális értelemben, hanem gazdaságilag is relevánsnak bizonyultak a városi gazdaságszerkezetben. A politikai döntéshozókat a hanyatló gazdasági környezet, valamint a kulturális iparágak fejlődése pedig közelebb hozta a kreatív város tematikájához (Pratt 2008b). Az áttörést a téma iránti érdeklődés lendületében a 2002-es év hozta el, amikor is Richard Florida publikálta a *The Rise of the Creative Class* című művét. Ekkor vált a *kreatív város* koncepció a városi döntéshozók, tervezők, valamint a közgazdászok új, kedvelt témájává, főleg Észak-Amerikában és Nyugat-Európában. Az elmélet központi kérdése a kreativitás és a gazdasági fejlődés közötti kapcsolatot vizsgálja. Bár Florida munkája adott lendületet a téma vizsgálatának, svéd tudósok már korábban is foglalkoztak a kreativitás és az annak kedvező feltételeket biztosító „kreatív milió” kiemelt szerepével a posztindusztriális gazdaságok fejlődésében. Florida ugyanakkor a kreatív egyének, a *kreatív osztály* tagjainak szerepét hangsúlyozza a városi növekedésben (Andersson et al. 2011). Charles Landry emellett nagyobb szerepet tulajdonít e kontextusban a *kultúrának*, a kreatív város általa vallott kultúra-centrikus értelmezésében a kulturális erőforrások városi értékalapként való megjelenésére hívja fel a figyelmet (Landry 2000). Bár a kutatók munkáit nem fogadták minden kritika nélkül, a kreatív város téma gyorsan népszerűvé vált, és nemcsak az elméleti és gyakorlati szakemberek körében, hanem a nemzetközi szervezetek és intézmények égisze alatt is. Kezdeményezések sora indult útjára az elmúlt néhány évtizedben, amelyek a kultúrát, és annak városi fejlődésben játszott szerepét különféle támogatási programokkal segítették. Említhetjük a többi között az *Európa Kulturális Fővárosa* kezdeményezést, amely 1985 óta járul hozzá az európai kultúra sokszínűségének promotálásához, és amelynek keretében a városok a kultúrára építve olyan beruházásokat valósítottak meg, amelyek városmegújulást, revitalizációt hoztak magukkal. Az Európai Bizottság által életre hívott Kulturális és Kreatív Városok Figyelője (CCCM) 2017 óta vizsgál európai városokat kreatív és kulturális potenciáljuk szerint. Mindemellett sok olyan központ jött létre az elmúlt évtizedben, amelynek célja a kreatív és kulturális szakemberek összekötése, akár hálózatok létrehozásával. A városok megalkották kulturális stratégiájukat, amelyben sokféle formában igyekeznek támogatni a helyi kreatív és kulturális szektort, valamint olyan programokat hívnak életre, amelyek szándéka, hogy felkerüljenek Európa *kulturális térképére*. A legtöbb város más-más megközelítést, más-más jellegű programokat valósít meg a kultúra és a kreativitás kiaknázására, amint a *kreatív város* tartalmi értelmezése is sokféleképpen formálódott a kutatók és szakemberek körében. Érdeemes azonban kiragadni e kezdeményezések sorából azokat a jó példákat, módszereket, amelyek jelentős módon képesek szinergiákat kiváltani a helyi gazdaság, életminőség és kulturális vitalitás tekintetében. A kreatív város tematikájának jó példái adaptálható módszerekként vehetők. E tanulmányban az elméleti alapok megismerését követően ezek közül kerülnek bemutatásra a jó gyakorlatok.

A KREATÍV VÁROS

A kreatív város korai gondolati csírái az 1980-as években keresendők. Akkoriban nagy érdeklődés övezte az ún. Harmadik Olaszország ipari fejlődését, valamint az itt található innovatív kisméretű kézműves iparágakat. Jane Jacobs e kézműves iparok és a térség sikeressége kapcsán már akkor *kreatív városokról* beszélt (Jacobs 1984). A térség sikeressége sok kutató érdeklődését felkeltette, akik egyfajta *sajátos innovatív karakterről* írtak a régióval kapcsolatosan (Piore – Sabel 1984). Andersson a téma kapcsán már arról értekezett, hogy a strukturális instabilitás bizonyos lokációk esetén hozzájárulhat ahhoz, hogy a régiók kreatívvá, vagyis *kreatív régiókká* váljanak (Andersson 1985). Ugyanebben az időben más kutatók azzal a javaslattal álltak elő, hogy a városok integrálják a művészeteket és a kultúrát a városi tervezésbe, és így egyfajta kreatív várossá válhatnak (Yencken 1988). A kreatív

város, mint fogalom azonban csak az 1990-es években kezdett kibontakozni, ekkor ugyanis Glasgow lett Európa Kulturális Fővárosa. A város programjáról szóló riportban úgy írták le a kreatív város jellemzőit, mint az innovációk örvényét, amely az élet minden területét átfedi, de legfőképpen a művészetek, a design és az új média szféráit (Duxbury 2004, Scott 2014). Ekkorra már számos kutatás foglalkozott a kreativitás és az innovációk térbeli koncentrációjával. E kutatások mintegy előkészítették azt az elméleti keretet, amelyre alapozva az 1990-es évek közepén Charles Landry és Franco Bianchini munkássága előtérbe hozta a kreatív város fogalmát (Landry – Bianchini 1995). Ezt követően más kutatók is érveltek amellett, hogy a sűrűség, az emberek közti interakciók és szinergiák az egyes helyek kreativitásának esszenciális alapjai, valamint számos földrajztudós és szociológus fogott bele a városok kulturális gazdaságának a kutatásába. E vizsgálatok össze is fonódtak a kreatív város témájával (Hall 1998).

Az 1990-es évek végére a kreativitás városi és regionális alapjainak kutatásai egyre csak sokasodtak. Elérkezett a Millenium, az ezredforduló, és 2002-ben megjelent egy új könyv, amely mintegy fordulópontot jelentett a téma kutatásának történetében. A könyv Richard Florida munkája volt, a címe pedig *The Rise of the Creative Class* (Florida 2002). Florida műve lendületet adott egy széles áramú vitának a kreativitás városi növekedésben játszott szerepéről. Az amerikai városkutató könyvében amellett érvelt, hogy a városok akkor képesek nagyszámú magasan kvalifikált munkaerőt bevonni, ha olyan magas minőségű szolgáltatásokat képesek nyújtani, amelyekben a társadalmi diverzitás és tolerancia elsődleges szerepet játszik. E kreatív szakemberek tömegét Florida egy új társadalmi osztályként írja le, vagyis a kreatív osztály megjelenéséről beszél, amelynek jelenléte stimuláló hatással van a városi gazdaság növekedésére. Florida e kijelentéseit nem fogadták minden kritika nélkül. A kritikák ellenére azonban a kreatív város tematikája új lendületet vett, és népszerűvé vált mind az elméleti, mind a gyakorlati szakemberek körében, valamint már a politikai döntéshozók is felfigyeltek a koncepcióra (Scott 2014). A koncepció fontos megállapítása az is, hogy a város épített környezete, karaktere, kulturális öröksége, történelme vonzó a kreatív, tehetséges emberek számára, a kreatív tevékenységek pedig formálják a városok versenyképességét azáltal, hogy növelik az innovációs képességet, valamint a hely *minőségét* (Gertler 2004).

A kreatív város koncepciója mindemellett a kreatív iparokra épül. A kreatív és kulturális iparok sikere abból eredt, hogy az utóbbi egy-két évtizedben jelentős mértékben változtak a fogyasztói szokások. Egyre nagyobb mértékben növekedett a kulturális termékek, illetve a kulturális élmények iránti kereslet mértéke, a kulturális ipar vált a tartalmak elsődleges gyártójává az új média ipar számára, és nem utolsósorban a szórakoztató szektor is növekedésnek indult. Ugyanakkor hangsúlyozni szükséges, hogy a városoknak és metropoliszoknak csupán egy korlátozott köre képes a kulturális ipari szektor növekedési potenciálját kiaknázni a fejlesztési stratégiájában. Európa régi ipari régiói között példaként említhetjük Bilbao, Glasgow, Manchester városait, amelyek kulturális stratégiájuk, a kulturális létesítmények bővítése és a városi épített környezet megújítása révén gazdasági regenerációra voltak képesek. Voltak szerzők ugyanakkor, akik e sikerek mögött inkább az imázs boom hatását, semmint a létrejött munkahelyek számát vélték meghatározónak. Sokan hangsúlyozták azt is, hogy nincs olyan város, amely kizárólag a kulturális iparára támaszkodva lenne képes fenntartani a gazdaságát. További kritikák abból kifolyólag születtek, hogy a helyi kulturális klaszterek hozzájárultak az ún. dzsentrifikációs folyamatokhoz, amelynek következtében az alacsonyabb szociális-társadalmi osztályok kiszorultak a belvárosi kerületekből. E belső városi övezeteket általában régi épületek és alacsony bérleti díjak jellemezték. Amikor e városi övezeteken megjelentek a kulturális gazdaságban tevékenykedő cégek, valamint a szórakoztató szektor új helyszínei, mint a pubok, klubok, kávézók, és éttermek, a belvárosi övezetek felértékelődtek, és ez hatással volt a bérleti díjakra is. A folyamatot gyorsította az ingatlanbefektetők megjelenése. Az árak

felmentek, a lakosság pedig kicserélődött, az alacsonyabb jövedelmű családok kiszorultak a belvárosi kerületekből (Brenner et al. 2011).

A kreatív város – elnevezéséből következően is – épít a kreativitásra, mint képességre. A kreativitás pedig azt jelenti, hogy új ideákat, új képességeket és új megoldásokat keresünk, és más megvilágításból tekintünk a korábbi konvencionális ügyekre. Charles Landry szerint a kreativitás a városi problémák megoldásának kulcseleme. A 2000-es években a szerzők már úgy értelmezték a kreatív város koncepcióját, mint egy lehetőséget, hogy élénk és friss városi tereket hozzunk létre annak érdekében, hogy a globális világ versenyében a városok sikerrel álljanak helyt. Olyan fogalom is született, miszerint a kreatív város magának a városnak a komplexitása, ahol a különböző kulturális tevékenységek a város gazdasági és szociális funkcióinak integrált komponensei. Az ilyen városok bázisai gyakran az erős szociális és kulturális intézmények. Ezekben a városokban relatíve magas a kreatív foglalkoztatottak koncentrációja, valamint fejlett kulturális adottságaik miatt vonzóak a befektetések számára. A kreatív városok imázsa kapcsolódik a kreatív iparokhoz, valamint egy olyan környezetként jelenik meg, amely kedvez a kreativitásnak, a gazdag kulturális életnek, és tolerálja a sokszínűséget (Jurene – Jurenienė 2017). A kreatív város fogalmak a későbbiekben további jelentéseket is magukba integráltak. Egyes szerzők szerint a kreatív város egy olyan hely, ahol az emberek úgy érzik, hogy ki tudják fejteni magukat a különböző tehetségük szerint, és a tehetségek önkifejezése hozzájárul az általános jóléthez. Tevékenységük mintegy katalizátorként működik, amely újabb tehetséges embereket vonz, amely által a mechanizmus öngerjesztő folyamattá válik. Továbbá, a kreatív városban megszámlálhatatlanul sok formális és informális tanulási lehetőség van, könnyen hozzáférhető az önképzés lehetősége, a képzési programok folyamatosan frissülnek, és könnyen alkalmazhatók a gyakorlatban. Az általános mentalitás a „meg tudom csinálni” érzés, az emberek a várost a lehetőségek forrásának látják. A kreatív városban van hely arra, hogy az emberek találkozzanak, beszélgessenek, információt és tudást cseréljenek, és szórakozzanak (Wood – Landry 2007). A kreatív várost úgy is nevezik, hogy interkulturális hely, amelyben a fő hangsúly a megosztott kulturális értékeken, attitűdön, élményeken, a közös projekteken és az ötletek megosztásán van. Ugyanakkor figyelembe kell venni, hogy ilyen helyek – vagyis kreatív városok – már azelőtt voltak, mielőtt a kreatív város idea megszületett volna. Ilyen volt például New York, London, Amszterdam, vagy éppen Berlin. Azonban a kreatív város idea megszületése után, a koncepció alapján kíséreltek meg tudatosan tervezni és létrehozni kreatív városokat. A 2010-es évek elejére kutatók már arról számoltak be, hogy egyre több város nevezi magát kreatív városnak, és hangsúlyozza gazdag kultúráját, kreatív gazdaságának kiépült infrastruktúráját, valamint koncentrációját (Landry 2012).

A fentiekből világosan látszik, hogy széleskörű és változatos értelemezése lehet a kreatív város fogalmának, ugyanakkor fő irányvonalak kirajzolódnak az értelemezések olvasatában, vagyis a kreatív város fő meghatározó faktorjai kiemelhetők a definíciókból. Az egyik ilyen tényező a *kreativitás*. Amikor a kreativitás áll a középpontban, akkor a kreatív város úgy értelmezhető, hogy e városokban a kreativitás a fejlődés fő eszköze. E városoknak sikerül kreatív megoldásokat találni a városi problémákra, például közlekedési, vagy éppen környezeti kérdésekre. A versenyképesség fő forrása a kreatív környezet és a város kreatív menedzselése (Landry 2000). Egy másik irányvonal a *kreatív és kulturális gazdaságot* állítja középpontba. Ekkor a kreatív város olyan városként jelenik meg, ahol a kreatív iparágak és kreatív tevékenységek erőteljesen jelen vannak a város gazdaságszerkezetében. Itt a kreativitás a kulturális termékek és szolgáltatások létrehozásához szükséges. A város versenyképessége a kultúra és más kreatív tevékenységek erősödésére épülő politikai akciókból származik, amelyek az életminőséget, vitalitást és versenyképességet ösztönzik (Pratt 2008). A harmadik megközelítésben a kreatív városok olyan települések, amelyek célja a *humán tőke bevonása*. E városoknak megvan a képességük arra, hogy vonzzák a kreatív

osztály tagjait, a kvalifikált és innovatív embereket. A magasan kvalifikált egyéneknek pedig megvan a tudásuk és képességük ahhoz, hogy hozzáadott értéket teremtsenek, és növeljék a városi gazdaság versenyképességét (Florida 2002).

Ugyanakkor a kreatív városok – mint ahogyan a fentiekben felvázolt megközelítésekből is kiténik – nem homogén jellegűek. Különböző típusokba sorolhatók az eltérő karakterisztikájuk alapján.

A kreatív városokon belül beszélhetünk ún. *technológiailag innovatív városokról*, mint amilyen például Detroit vagy San Francisco. Ezek a városok általában új technológiák fejlesztésével és technológiai forradalmakkal jellemezhetők. A technológiailag innovatív városokban fejlett kompetenciákat követelő területeken dolgoznak, és e városok vonzzák a tehetséges embereket. Ugyanakkor itt a kreatív személyek tevékenysége nem az önkifejezést szolgálja, hanem a gazdasági és technológiai eredményeket. Példaként vehetjük e városok között a járműiparról ismert Detroit városát, vagy a textiliparban erős Manchestert, illetve a hajógyártásban élen járó Glasgow városát. A Szilícium-völgy szintén technológiailag innovatív térségnek tekinthető (Brown 2010). E városok globális versenyben is állnak egymással, még hozzá a magasan képzett munkaerőért, emiatt fókuszálnak a várostervezésben a minőségi építészetre, közösségi terekre, vagy éppen a tömegközlekedésre. Ugyanúgy kiemelt figyelmet fordítanak a városközpontokra, üzletre, kávézókra, szórakozási lehetőségekre és a lakhatásra (Davila et al. 2007).

A kreatív városok másik altípusaként vehetjük a *kulturális-intellektuális városokat*, amely településeket erős kulturális értékek jellemzik, és szintén vonzzák a tehetségeket, mint például Athén, Firenze, vagy éppen Heidelberg. Ezekben a városokban a kreativitás a vizuális és előadóművészeteken keresztül fejeződik ki. A történelem korábbi időszakában az ilyen típusú városokban virágzott a művészet és a tudomány. Művészek, filozófusok, értelmiségiek voltak a legaktívabbak, és vonzotta őket a lehetőség, hogy felfedjék és kifejezzék a bennük rejlő tehetséget (Johnson 2002).

További típusként veszi számba a szakirodalom az ún. *kulturális-technológiai városokat*. Hollywood a filmipar miatt, Párizs és Milánó a divatipar miatt sorolható ide példaként. E városokban mind a kultúrának, mind a technológiának erős szerepe van, és természetesen a legfontosabb iparág a kreatív ipar, amely mintegy hajtómotorja a városi gazdaság növekedésének. Abból kifolyólag is, mivel alapjául szolgál más iparoknak és szolgáltatásoknak (Scott 2008).

Jurene és Jurenienė tanulmányukban még egy altípust említenek, még hozzá a *technológiai-szervezeti* városokat. Ezekben a városokban gazdasági társaságok hoznak kreatív döntéseket közösen a helyi önkormányzattal. Jellemző itt a kreatív menedzsment, amely a város adott problémáit kreatív módon oldja meg. Példaként említhetjük meg Rómát Cézár uralkodása alatt, a város nevezetes vízvezetékrendszere miatt, vagy a 19. századi London és Párizs városát, ahol már akkoriban kiterjedt metrórendszereket hoztak létre. A kreativitás e városokban az intellektualitásra, a képzeletre és az innovációra vonatkozik (Jurene – Jurenienė 2017).

Ahhoz, hogy egy város sikeres kreatív várossá váljon, az egyes szerzők szerint számos fontos elemet szükséges aktivizálni. A várospolitikának a többi között ösztönöznie kell a kulturális javak és szolgáltatások létrehozását, és fejlesztenie kell a különböző – belső és külső - terek minőségét. Továbbá megfelelő infrastruktúrát kell teremtenie a művészet és tudomány területén működő kreatív tevékenységeknek és intézményeknek (például egyetemeknek, kutatóintézeteknek, színházaknak, könyvtáraknak, egyéb kulturális szervezeteknek). A városoknak meg kell őrizniük történelmi örökségüket, épített környezetüket, és jobb lakókörnyezetet szükséges fejleszteniük. Az ilyen városi környezet ösztönzi a lakosság kreativitását, és csökkenti a közömbösséget. Ugyanakkor a kreatív városoknak kiegyensúlyozott gazdasági alapokkal szükséges rendelkezniük, amelyek

segítenek fenntartani a kreativitást. Összességében e városokban olyan várospolitikára van szükség, amely integrálja a kreativitást és a demokratikus irányításon alapuló kulturális, illetve gazdaság- és környezetpolitikát (Suciu 2009).

Más szerzők komplex tényezőrendszerbe foglalják a kreatív város fejlesztésének stratégiai elemeit. Weiping szerint kiemelten fontos a kreatív város kialakításánál az *egyetemi kutatások és az üzleti szféra kapcsolata*. Gyakran találunk kreatív közösségeket olyan egyetemek közelében, ahol az oktatás és az üzleti tevékenység a helyi (vállalkozói) kultúra része. Az egyetemek olyan helyekké válnak, ahol speciális kutatások folynak, a tudást szabadalmaztatják, és a tudósok és az üzleti szféra szereplői együttműködnek. Az ilyen helyek gyakran inkubátorokként is szolgálnak az induló vállalkozásoknak. További fontos tényező a *kockázati tőkebefektetés* lehetősége. Ugyanis a kreatív szektor növekedésének fontos tényezője a termékfejlesztésbe és az innovációba történő befektetés, különösen a kutatások területén. A *nagy- és közepes méretű vállalatok jelenléte* a kreatív klaszterek fejlesztéséhez kapcsolódik. A kreatív klaszterek bázisa lehet egy vagy két kezdeményező magvállalat (nagyobb vállalat), amely kis cégekkel együttműködve közösen végez valamely kreatív tevékenységet. Példaként említhetjük meg a Microsoft céget, amely segített létrehozni egy szoftver klasztert Seattle-ben. Itt a hangsúly a nagyobb vállalat, intézmény vagy szervezet kezdeményezési hajlandóságán van, valamint a kreatív klaszter kialakításán, amely hozzájárul a kreatív város fejlődéséhez. *Alapvető ismeretek és készségek birtoklása* a következő tényező a kreatív város sikerességi rendszerében. Ugyanis minden kreatív városra jellemző a képzett emberek nagyfokú koncentrációja, illetve a kreatív gazdaság számára is elsődleges a tudás és készségek szerepe. Fontos tényező a kreatív város fejlesztési stratégiájában a *célzott várospolitika*. A várospolitika különböző támogatási formákkal segítheti például új vállalkozások indulását. Ismerünk olyan városokat, ahol adott szektorok – például a technológiai szektor – kormányzati támogatást élveztek, amely támogatás hozzájárult klaszterek kialakulásához az adott szektorban. Elengedhetetlen kritérium a kreatív városok sikerességi faktorjainak sorában a *szolgáltatások és az infrastruktúra minősége*. A kreatív cégek számára vonzó a közszolgáltatások minőségi ellátása, vagy éppen a speciális infrastruktúra, mint például speciális laborok vagy repülőter megléte. E tényezők költségtényezőként is szerepet játszanak. Végül kiemelt faktorként vehetjük e tényezőrendszerben a *helyek sokszínűségét és minőségét*. Itt a természeti és városi környezetre gondolhatunk, valamint az aktív utcai és kulturális életre, amely sokféle alternatívát kínál az élményszerzésre (Weiping 2005).

Kreatív városi példák

A kreatív városok jó gyakorlatai között sokféle egyedi projektet találhatunk. Nemcsak hard infrastruktúra fejlesztésekről beszélhetünk e tekintetben, hanem olyan kezdeményezésekről is, amelyek érzékeny, vagy szűk területeket fednek le.

Példának említhetjük Krakkó városát, amely csatlakozott az International Cities of Refuge Network (ICORN) szervezethez, amely üldözött íróknak nyújt biztonságot és menedéket, hogy élhessenek és írhasanak. E tagság keretében Krakkó foglalkozik az irodalom és az emberi jogok kapcsolatával, támogatja a fiatal és feltörekvő művészeket és írókat ösztöndíj programok segítségével, valamint kapcsolatokat alakít ki az irodalom, a média és a kreatív iparágak között. Krakkóban, Gdańskban, Katowicében, Poznańban, Warszawában és Wrocławban több mint 300 buszmegállóban alakítottak ki e-book kölcsönzőt. A könyvek kölcsönzéséhez a felhasználóknak egy applikációt szükséges letölteniük, és a könyv borítója mellett lévő QR-kód beolvasásával hozzá is férhetnek a könyvhöz. A projekt kulcsötlete az volt, hogy mindenki kikölcsönözhet egyet a 12 legújabb best-seller könyvből, amelyeket lengyel és nemzetközi szerzők írtak. A projekt keretében mintegy 20 ezer könyvet kölcsönöztek ki az olvasók. Ljubljana szintén elkötelezte magát arra, hogy népszerűsítse az olvasást. A cél érdekében életre hívott programot nyilvános helyeken –

például közparkoknál, vagy szabadtéri úszómedencéknél – és különféle kezdeményezések segítségével – szabadtéri könyvtár, irodalmi séta a városban a turisták számára – valósítja meg. A város kreatív stratégiája alapján munkahelyeket teremtett a fiatalok számára a könyvkiadás szektorában. A „The City Reads” című programjában pedig azt a célt határozták meg, hogy ösztönözzék a városi lakosságot az olvasásra, és elősegítsék a világirodalom megismerését. Ljubljana lakosságának negyede mára a nyilvános könyvtári hálózat tagja (Anartz n.é.).

Budapesten is számos kezdeményezést találhatunk a tárgyalt kontextuson belül. Többek között megemlíthetjük a HOLIS Nyári Egyetemi Tábor, amelyet a Design Terminál és MOME szervez minden évben. Az egyhetes tábor keretében különböző országokból és más-más területekről érkeznek egyetemi hallgatók, akik együtt keresik a városi jólét megoldásait. A nyári program egy olyan módszeren alapul, amelynek a lényege, hogy különböző szakembereket hozzon össze elméleti és gyakorlati terepről (tervezőket, mérnököket, pszichológusokat, közgazdászokat), annak érdekében, hogy közösen dolgozzanak ki megoldásokat mindennapi problémákra. Budapest ugyanakkor arra törekszik, hogy a kulturális örökségét felhasználva új innovatív projekteket és cégeket ösztönözzön olyan programokkal, mint inkubációs és oktatási programok kisvállalkozások számára, vagy éppen különböző rendezvények megszervezése – mint a Design Hét -, amelyek a városi lét minőségének javítását célozzák meg (Anartz et al. 2018).

Párma városa is jó kreatív városi példát mondhat magáénak. Párma világhírű a parmezán sajt, a sonka és a tésztája miatt. Nemcsak Olaszország kulináris központja, hanem egész Európáé. Az agrárgazdaság, a vendéglátás meghatározó a városi gazdaságszerkezetben, a gasztronómia pedig a vezető szegmens. A város vezetésének stratégiája a helyi termékek felhasználására, a fenntarthatóságra, és a vidék-város kapcsolatra épít. Párma mindemellett az Európai Élelmiszerbiztonsági Hatóság székhelye. Egyedi hálózata van továbbá ételmúzeumokból. Nyilvánvaló, hogy Párma a gasztronómia kreatív városa. A város kreatív városi jó gyakorlata pedig oktatási programja, amelynek címe *Growing in Harmony Educate for Well-Being*. Ez a program az egészséges életmóddal, élelmiszerekkel, táplálkozással kapcsolatos kultúrát közvetíti a város minden korosztálya számára. A projekt megvalósítói az állami iskolák, valamint a Pármai Egyetem. A program workshopokat is magában foglal, ahol a résztvevők megtanulnak kenyeret sütni, zöldséget termesztani. Nagy hangsúlyt kap a programban ugyanakkor a környezetvédelem, valamint a helyi természeti erőforrások felfedezése (Anartz et al. 2018).

A bemutatott példák alapján látható, hogy a kreatív városok nemcsak komplex rendszerek és nagyszabású infrastrukturális beruházások nyomán alakulhatnak ki, hanem sok, akár kisebb területekre irányuló egyedi projektek is formálhatják. Ezek a projektek is rávilágítanak a kreatív város koncepció lényegére, vagyis arra, hogy településeink számos olyan erőforrással rendelkeznek, amelyek értéként vehetőek, és képesek nemcsak gazdasági, hanem társadalmi fejlődést is eredményezni. A kreatív város a közösségek városa, és e koncepció arra a gazdagságra világít rá, amelyet nem kívül, hanem belül kell keresnünk.

Összefoglalás

A kreatív város tematikája az elmúlt néhány évtizedben nagy utat járt be. A posztindusztriális városok sikeres struktúraváltásai indították útjára azt az elképzelést, koncepciót, hogy a kultúra és a kreativitás ugyanolyan értékes erőforrások, mint a tőke vagy a nyersanyagok. A városok felismerték, hogy a hagyományos stratégiákkal szemben a kreatív stratégiák kora jött el, amikor is kialakult a fogyasztói társadalom, a szolgáltató szektor növekedésnek indult, a kulturális és kreatív gazdaság kibontakozott, illetve megjelent egy új társadalmi réteg, a kreatív osztály. E folyamatok keresztüztében formálódtak kreatív városok szerte a világban, más-más módon használva a kreativitás képességét. Vannak városok,

amelyek technológiai-innovatív megoldások felszínre hozásában kreatívak, más városok a kulturális kifejezésben, művészeti aktivitásban járnak élen, vagy éppen a magasan kvalifikált munkaerő számára igyekeznek vonzóvá válni. Olyan városok is megemlíthetők, amelyek kreatívak a különböző városi problémák megoldásában. A kreatív városoknak számos olyan mozaikdarabja van, amelyek hozzájárulnak a városok kulturális és kreatív potenciáljának kiaknázásához. E tényezők feltárása és fejlesztése stratégiai fontosságú a városok számára. Számítalan eszköz, kezdeményezés ugyanakkor rendelkezésre áll, amelyek segítségével kialakítható az a stratégiai gondolkodás, amely város- és régiófejlesztési folyamatokat képes elindítani a kulturális és kreatív erőforrások felhasználásával. Ezek között európai kezdeményezések is megtalálhatók, valamint pályázati források is rendelkezésre állnak, bizonyítva ezzel a kreatív város koncepció valós értékét és fontosságát. A kreatív város tematikában ugyanakkor a legfontosabb gondolat az, hogy felismerjük milyen jelentőségű a kultúra és a tehetséges emberek támogatása nemcsak az egyes városokban, valamint közösségekben, hanem a társadalom egészében is.

Köszönetnyilvánítás

Köszönet illeti meg a kőszegi Felsőbbfokú Tanulmányok Intézetét (IASK), amely intézmény támogatásával és kiemelkedő környezetével hozzájárult a tanulmány forrásainak feldolgozásához. Az intézményben működő KRAFT kutató közösség inspiratív csapata és az intézet munkatársai, akik az ösztöndíjasokat szeretettel fogadják és sok ötlettel, biztatással támogatják munkáik megszületését, szintén köszönetet érdemelnek.

Irodalomjegyzék

- Alberti, V., Caperna, G., Mauri, C., Panella, F., Tacao Moura, C.J., Banys, K., Symeonidis, K., Dominguez Torreiro, M. and Saisana, M. (2023): Cultural and Creative Cities Monitor, Publications Office of the European Union, Luxembourg, doi:10.2760/975348, JRC134516.
- Allen John Scott (2014): Beyond the Creative City: Cognitive–Cultural Capitalism and the New Urbanism, *Regional Studies*, 48:4, 565-578, DOI: 10.1080/00343404.2014.891010
- Andy C. Pratt (2008): Creative cities: the cultural industries and the creative class. *Geografiska Annaler*, Volume 90, Issue 2, pp. 107-117. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0467.2008.00281.x>
- Brenner, N., Marcuse, P., Mayer, M. (Eds.). (2011): *Cities for People, Not for Profit: Critical Urban Theory and the Right to the City* (1st ed.). Routledge. p. 296, <https://doi.org/10.4324/9780203802182>
- Brown, G.M. (2010): “The Owl, the City and the Creative Class”, *Planning Theory & Practice*, Vol. 11, No 1. pp. 117-127, <http://dx.doi.org/10.1080/1464935090353800>, referred on 18/02/2013.
- David E. Andersson, Åke E. Andersson, Charlotta Mellande (2011): *Handbook of Creative Cities*. Edward Elgar Pub., p. 555., DOI: 10.4337/9780857936394, ISBN: 9781849801508
- Davila, T., Epstein, M.J., Shelton, R. (2007): *The creative enterprise. Managing innovative organizations and people*, JAV, Greenwood publishing group.
- Fekete Dávid – Morvay Szabolcs (2023): *Kultúraalapú városfejlesztés - Kreatív városi kezdeményezések Kelet-Közép-Európában*. MCC press, Budapest, p. 256. ISBN: 9789636440107

- Florida R. (2002): *The Rise of the Creative Class*. Basic Books, New York, NY.
- Florida, R. (2002): *The Rise of the Creative Class*, New York, Basic Books.
- Gertler, M.S. (2004): *Creative Cities: What Are They For, How Do They Work, and How Do We Build Them?*. Canadian Policy Research Networks
- Hall P. (1998): *Cities in Civilization*. Pantheon, New York, NY.
- Jacobs J. (1984): *Cities and the Wealth of Nations*. Random House, New York, NY.
- Johnson, M. (2002): *Talent Magnet: Getting Talented people to work for you*, London, Prentice Hall
- Jurene, S., Jureniene, V. (2017): Creative Cities and Clusters. *Transformations in Business & Economics*, Vol. 16., No. 2. (41), pp. 214- 234.
- Landry C. and Bianchini F. (1995): *The Creative City*. Demos, London.
- Landry, C. (2000): *The Creative City: A Toolkit for Urban Innovators*. London: Comedia/ Earthscan.
- Landry, C. (2000): *The creative city: a toolkit for urban innovators*, Great Britain, Creative Print and Design.
- Landry, C. (2012): *The creative city: compelling and contentious*, Great Britain: Creative Print and Design.
- Milica Matovic Anartz (n. é.): Creativity-driven change in Public Space - good practices from UNESCO Creative Cities of Literature. *La città creativa I PAESAGGIO*, pp. 511-519.
- Milica Matovic Anartz - Madariaga Hernani - Roberto San Salvador del Valle (2018): *Creative Cities – Mapping creativity driven cities, 12 good practices from UNESCO Creative Cities Network*. Deusto Cities Lab Katedra, University of Deusto, Bilbao, p. 68.
- Piore M. and Sabel C. (1984): *The Second Industrial Divide: Possibilities for Prosperity*. Basic, New York, NY.
- Pratt, A.C. (2008b): “Creative cities: the cultural industries and the creative class”, *Geografiska Annaler: Series B - Human geography*, Vol. 90, No 2. pp. 107-117.
- Pratt, A.C. (2008a): *Creative cities?*. *Urban Design Journal*, 105
- Rosalind Gill, Andy C. Pratt, Tarek E. Virani (2019): *Creative Hubs in Question - Place, Space and Work in the Creative Economy*. Palgrave Macmillan Cham, <https://doi.org/10.1007/978-3-030-10653-9>, p. 397
- Scott, A. (2008): “Inside the City: On Urbanisation, Public Policy and Planning”, *Urban Studies*, Vol. 45, No 4, pp. 755-772.
- Suciu, M.C. (2009): “Creative economy and creative cities”, *Romanian Journal of Regional Science*, Vol. 3, No 1, pp. 83-91.
- Weiping, W. (2005): *Dynamic Cities and Creative Clusters*. World Bank Policy Research Working Paper, No 3509, doi.org/10.1596/1813-9450-3509.
- Wood, P., Landry, C. (2007): *The Intercultural City: Planning for Diversity Advantage*, London, Earthscan.
- Yencken D. (1988): *The creative city*, *Meanjin* 47, 597–608.

ART AS AN ACTIVE AGENT

Mária Keresztes¹

Abstract

In modern society, which focuses on continuous growth, the rules of monocultures and standardization dominate. We live in a world where consumption sets limits and directed social norms shape our lives. In this environment, the immediate satisfaction of desires becomes a leading principle, endangering traditions and creativity. Only communities rich in knowledge and culture are capable of forming new norms and thinking freely. In Hungary, several organizations feel that traditions and the arts are crucial in preserving cultural diversity. This study highlights a practical example of this. Experience shows that a strong cultural identity strengthens community cohesion, organizational cohesion, and promotes creativity and innovation.

Absztrakt

A modern társadalomban, amely a folyamatos növekedésre összpontosít, a monokultúrák és az egységesítés szabályai uralkodnak. Olyan világban élünk, ahol a fogyasztás korlátokat szab, és irányított társadalmi normák alakítják életünket. Ebben a környezetben a vágyak azonnali kielégítése vezető elv, ami veszélyezteti a hagyományokat és a kreativitást. Csak azok a közösségek, amelyek tudásban és kultúrában gazdagok, képesek az új normák kialakítására és a szabad gondolkodásra. Magyarországon is több szervezet érzi úgy, hogy a hagyományok és a művészetek kulcsfontosságúak a kulturális sokszínűség megőrzésében. Ebből emel ki gyakorlati példát e tanulmány. A tapasztalat azt mutatja, hogy az erős kulturális identitás erősíti a közösségi összetartást, a szervezeti kohéziót, és elősegíti a kreativitást és az innovációt.

Introduction

The relationship between art and the economy may seem distant at first glance, but upon closer examination, it becomes clear that this connection is much more intertwined and mutually beneficial than one might think. Art, often overlooked in the realms of economic decision-making can, in fact, exert a significant impact on various aspects of economic life—from the labor market to tourism, from urban development to international trade.

Understanding the social role of art is indispensable for realizing how creative thinking, creativity, and cultural heritage can contribute to economic growth and innovation. The economic value of art in shaping and uniting communities is evident in the reinforcement of community identity, tourism appeal, and the often untapped opportunities within the cultural industry.

We can also perceive the necessity of a multidisciplinary approach at the intersection of art and the economy. Art therapy, the organization of cultural life in urban spaces, and the introduction of design thinking into corporate strategies are areas where the economy and art combine effectively.

In this study, we strive to present the economic dimensions of art, with special regard to its social and cultural impacts and how these impacts can be linked to economic benefits. We will explore the effect of art on social integration and the application of art within an economic context, introducing successful models and practices that can bring advantageous changes for individuals, communities, and the entire economy.

¹ Keresztes Mária, Széchenyi István University Doctoral School of Regional- and Business Administration Sciences, e.m.keresztes@gmail.com

The New Language of Communication

Tradition, as a cultural heritage spanning generations, holds significant importance in the life of every community. Inherited customs and events are not only the cornerstones of our identity but also the links connecting the past with the present, thus influencing the shaping of our future. Traditions, whether in the realm of language-literature, art, or religious values, can be sensitive indicators of a society's well-being and economic stability.

The Nobel laureate economist Amartya Sen has articulated thoughts suggesting that tradition and the arts profoundly impact on the dynamics of the economy. He values these not merely as tools of reminiscence but as engines for economic and social growth. As preservers of artistic practices cultural diversity, contribute directly to reinforcing the sense of community and organizational cohesion. In Hungary, several organizations have recognized the significance of this opportunity and have integrated traditional arts into corporate culture.

The art sessions I lead are not merely therapeutic or mentoring in nature but rather are spaces for self-expression and self-actualization. Here, people can move away from the accustomed forms of everyday communication and adopt a new language, a kind of emotion-free medium of transmission, which facilitates individual expression and community interactions. I base my work on creators such as Michelangelo or Imre Makovecz, who offer silent forms of guidance through a balance of action, construction, realization, and intuition. Another example approaches the group from the direction of simple forms, where the works of Kandinsky or Joan Miró help facilitate the initial interaction within the group.

So far, experience indicates that art sessions positively effect participants: communication disorders, prejudices, and conflicts decrease, while interest in Hungarian culture increases. The accepting atmosphere promotes faster and more accurate work performance, as well as clear communication. This transformation is not only perceived within the workshop but also extends to workplace performance, where, thanks to the time spent together focusing on finding a common language and strengthening non-verbal communication, employees work more efficiently and in a more coordinated manner. The bonds and understanding formed through collective artistic activity not only improve collaboration within the group but also have a positive impact on teamwork at the workplace. The new skills acquired during the creation process, such as empathy, creativity, and problem-solving ability, are directly useful in daily work as well.

The accepting and inspiring workshop atmosphere promotes self-actualization and self-expression. Through the creative process, participants learn how to use the language of art to express emotions and thoughts, which later helps them to better cope with workplace challenges and stress. The sense of community formed during art sessions also helps reduce hierarchical distance in the workplace environment and increase respect and openness towards each other.

This positive change also affects the performance of companies, as better communication and stronger bonds between colleagues enhance the efficiency and productivity of the entire company. Thus, art sessions carry benefits not only on a personal and social level but also represent a valuable economic investment for companies.

Art, as a unique form of communication, can be an extremely effective tool for the non-verbal expression and conveyance of emotions. In this spirit, Evola (1995) thoroughly analyses hermetic traditions that suggest that the unique language of symbols and rituals allows the communication of inner states and deeper states of consciousness. Similarly, art therapy as a method helps participants communicate beyond words, allowing them to express themselves in visual and creative forms and thereby access and share hidden or hard-to-articulate emotions.

It can be particularly advantageous in social contexts where participants struggle with verbal communication – whether due to cultural differences, language barriers, or emotional and social disturbances.

Art therapy, through creative processes, helps bring to the surface and understand unconscious emotions and thoughts. Painting, drawing, sculpting, or dancing become a language through which individuals can express themselves without putting their internal processes into words. These therapeutic forms allow participants to symbolically process traumatic events, fears, or even their joys.

Research conducted in the social context of art therapy shows that this tool facilitates the development of empathy and understanding between individuals. Studies published in the journal “The Arts in Psychotherapy” (Malchiodi, 2022; Rubin, 2005) highlight that interactions among participants in creative processes improve group dynamics and foster sensitivity to each other.

Furthermore, publications in the “American Journal of Art Therapy” (Gussak, 2007) indicate that artistic activities create an accepting and supportive environment, which helps reduce feelings of social exclusion or marginalization. Art therapy thus contributes to strengthening social integration and cohesion as well.

Art not only provides therapeutic aid on an individual level but also offers solutions at the societal and community levels for enhancing non-verbal communication and strengthening community bonds. Its role in promoting overall psychological well-being and improving social relationships is corroborated by more and more research and practical experience.

Traditions-Culture

Preserving traditions and culture is of paramount importance in the lives of communities within an ever-globalizing world. In a rapidly changing world where international connections and cultural influences intermingle, it is vital for individuals and communities to maintain the uniqueness of their culture while remaining open to new influences and ideas.

The arts play a unique role in reinforcing identity and preserving cultural heritage. Painting, sculpture, music, dance, literature, and other art forms convey and revitalize the shared values and stories passed down from generation to generation. These artistic creations reflect the richness of communities’ lives, history, and beliefs, helping to identify who we are and where we come from.

Through the continuous transformation of traditions, new generations interpret and reshape cultural elements to meet the challenges and value systems of the times. In this process, art creates an essential connection between past and present, local and universal, enabling traditions to remain fresh and relevant.

As Sir Ernst Hans Josef Gombrich (1950) emphasizes, the arts play a defining role in reinforcing identity and preserving cultural heritage. The deep and complex relationship between human culture and identity is expressed and strengthened by art. The universal elements of the language of art, such as forms, colors, and motifs, transcend linguistic and cultural barriers, allowing individuals and communities to express their uniqueness while remaining part of the broader human community.

In the context of multicultural, multilingual workgroups formed as a result of globalization, adaptability and emotional intelligence are particularly important. Applying the arts, such as painting or collective creative activities, can facilitate communication between groups, reduce conflicts, and strengthen the bonds and sense of community among group members.

Despite the diversity and variety of human culture, fundamental motifs, such as the circle or the triangle, serve as a cross-cultural identity. These basic motifs help establish connections between different cultures and discover similarities among people, as highlighted by Ellis Potter (2018).

The close relationship between culture and identity is most evident in artistic expressions, as art has the ability to unite and represent various aspects of individual and community identity while contributing to the preservation and transmission of our cultural heritage for future generations.

Neutral Space - Desireless Art

Muzafer Sherif (1951) wrote in his chapter “Introduction” about the fundamental elements of group conflicts and group dynamics revealed in the famous Robbers Cave experiment. The concept of neutral space in psychology denotes the absence of prejudices and conflicts among group members, who are equal and open to dialogue and cooperation.

Applying art and creative processes in group settings can create a neutral space where individuals can transcend social norms and personal prejudices. Artistic activities, such as communal painting, sculpture, or drama games, allow individuals to express themselves in ways not necessarily tied to words or traditional communication. This form of expression can help reduce tensions within the group and promote mutual understanding.

Maintaining a neutral space within artistic processes is a dynamic process that requires adaptation and continuous reflection. Models of group dynamics, such as Tuckman’s (1965) model, which describes the stages of group development (forming, storming, norming, and performing), can provide a valuable framework for this work. As the leader of artistic sessions, the task is to navigate through these stages while supporting the group’s development and ensuring that constructive, creative collaboration is achieved within the group.

The metaphor of Aristotle’s (circa 350 BCE) five elements described in natural philosophy and the concept of “apeiron” can help understand group dynamics during artistic sessions. Balancing the elements or highlighting the characteristics of different elements in group work can create the “chemical” balance that facilitates the maintenance of a neutral space.

Art is thus not only a tool for creation and expression but also a medium that allows individuals to share and discover common human experiences, thereby promoting positive dynamics and cooperation within the group.

Activity and Well-being - Reflected in Research

The impact of art on health has been studied in numerous studies. The study by Stuckey and Nobel (2010) provides an overview of the relationship between art, healing, and public health, presenting the potential benefits of art therapy for mental, emotional, and physical health. The study demonstrates how artistic activities - such as painting, drawing, sculpture, music, or dance - can be effective tools in managing stress, emotional expression, communication, and self-reflection. In addition, it highlights the significance and potential advantages of art therapy in mental health and physical recovery. It emphasizes that art therapy can be applied in various areas, including oncology, psychiatric treatments, support for those living with chronic diseases, processing traumatic experiences, and rehabilitation. Art therapy offers individuals a way to express themselves creatively, find coping mechanisms, improve mood, and enhance quality of life.

The study by Kaimal, Thyme, and Marsella (2016) examines the effects of colouring on anxiety, mood, and perseverance in adults. Participants engaged in colouring activities and their anxiety, mood, and perseverance levels were evaluated based on measurements. The results showed that colouring reduced anxiety levels, meaning participants felt less

anxious during the activity. Additionally, colouring improved mood, meaning participants were in a more positive emotional state after colouring. Thus, the findings suggest that colouring reduced anxiety and improved mood.

Artistic activities are not only tools for creative expression but also effective methods for reducing stress. In a study conducted by Kaimal, Ray, and Muniz (2016), it was observed that the creative process significantly reduced cortisol levels, a biological response to stress, in participants. The results indicate that the act of creation lowered cortisol (stress hormone) levels and had a positive effect on participants' mood and well-being. This suggests that alternative forms of expression, such as painting, drawing, or dance, can help relieve tension and processing problems.

Painting - Community Identity

Joan Miró, the Catalan artist, was one of the defining abstract artists of the 20th century. His art contains numerous motifs and elements, with an abstract mode of expression dominating, using concrete motifs in a symbolic or self-referential manner.

The communication of forms and colours creates a visual interaction that anyone can create and reinterpret. Therefore, they are also suitable as topics for group sessions. In my interpretation, Joan Miró is a universal creator because his art's expressive power and style contain easily understandable elements that deeply resonate with people, regardless of their culture or background. The emotions and associations elicited by abstract forms and colours resonate with a broad spectrum of people. His childlike vision easily touches people and instantly connects with viewers. As a Catalan artist, he lives with the richness of diversity, his abstract figures and forms are easily interpretable and identifiable, allowing people to feel closer to the works. Everyone interprets the creations from their own emotional and intellectual background.

In my experience, communication problems, language conflicts, and prejudices have decreased in groups where I have dealt with artistic fields. Participants' interest in Hungarian culture increased. For twelve years, I examined workplace dynamics in groups where the emotionless space of Muzafer Sherif prevailed. Similar patterns emerged with the inclusion of artistic fields. According to Ellis Potter, the similarities between people are stronger than cultural differences. Although there is no single tradition common to everyone, the recurrence of motifs in painting shows a general pattern. Below, I describe how this works in painting, using Miró's creations as an example.

The forms, colours, and symbols in Miró's works are re-tuned with traditional or cultural elements. An example is the recreation of traditional patterns, symbols, or figures in the Miró style. (Image 1) In Miró's art, the expressive power of colours and forms is crucial. Colours and forms meaningful in the given cultural or religious tradition can be used regarding tradition and heritage. We integrated cultural and historical elements into the creations that emphasize the importance of tradition and heritage. They can be symbols, iconic images, or values that remind viewers of traditional values and can be used in the context of modernity and tradition. During reinterpretation, playing with the contrast of modern and traditional elements can provide a new understanding and perspective on tradition. (Image 2-Reimagining of a Van Gogh Painting)

The created works are displayed, and a presentation titled "The Secret of the Artwork" is developed based on them (drama analysis). This way, the group acts as both audience and creators, being part of the creation process and collectively reimagining tradition. In the reinterpretation, it is essential to employ Miró's art, which emphasizes the significance of tradition and heritage. The artworks should send a powerful message to the spectators, motivating them to preserve and respect traditional values and customs.

For example, in Joan Miró's art, the emotions evoked by abstract shapes and colours reach a broad audience. In my work groups, the shapes and colours that appear in Miró's works have been enriched with cultural elements. They have recreated traditional patterns and symbols in Miró's style. (Image 1) This experience can also be transferred to historical eras, such as in connection with a work by Van Gogh (Image 2). In music - Kodály and Hungarian folklore - and in classical literature - Saint Thomas, Shakespeare, myths, tales - similar motifs can be recognized, which are culturally diverse yet can be traced back to a single root, a tradition.

Using art in the manner described above as a mediator between cultural heritage and current community dynamics, a new type of communicative language can emerge.

Art therapy, generally known for its beneficial effects on human psychological and physiological states, particularly strengthens individual and community identity when cultural elements are incorporated into the creation process. This process can not only be a tool for respecting traditional values but also provides the opportunity for their reinterpretation and reflection on the questions of the modern age.

Miró's abstract forms and colours, along with the often childlike naivety of depicted elements, can serve as a universal language that transcends the boundaries of verbal communication and directly affects the viewer's emotions. In group dynamics and workplace interactions, it is precisely this direct impact on emotions that can help alleviate tensions, foster mutual understanding, and strengthen collaboration.

Group Dynamics

Artistic activities and projects significantly contribute to shaping interactions among participants, thereby strengthening social cohesion and the sense of unity within the group. Group sessions built on artistic creation processes provide individuals with the opportunity to collaboratively create something new in a desire-free, receptive, and inspiring state. During this process, participants creatively solve arising problems while enhancing communication and cooperation among them.

Artistic projects can also be effective tools for developing group dynamics since the experience of creating together transforms relationships, mutual understanding, and collective thinking. Interactive "museum installations," which evoke the works of Joan Miró through art-inspired activities, create opportunities for group members to directly connect with the art pieces and add their unique interpretations. Through such collective creative processes, participants not only reinterpret the arts and better understand each other through shared creation.

Observing workplace dynamics within groups interwoven with artistic activities, one can notice that the depth and quality of interactions have significantly improved over time. The emotion-free space, examined by Muzafer Sherif and other theologians and philosophers, provides an ideal environment for such group artistic sessions, where individuals can stay away from personal desires and emotions, devoting full attention to the creative processes and the common goal.

Hence, artistic activities and projects within a group not only strengthen dynamic relationships among participants but also promote social integration and cooperation, contributing to the development of unity and harmony within the group.

Values in the Workplace

Developing workplace communities and organizational cultures is closely linked to the value systems of the individuals involved. According to Elemér Hankiss (2001), in social and organizational life, values serve as moral compasses and complex sign systems that shape and interpret the behavior and mindset of individuals and groups. The inclusion of

artistic projects and activities in workplace dynamics acts as a form of “soft power” that influences and refines this value system, aiding in creating an ethical and inclusive work environment.

Artistic activities, such as creative workshops or joint creative projects, not only lie in the interactions between colleagues but also function as strengtheners of cohesion and community feeling. These events bridge individual and group identities, allowing participants to develop a common yet personalized language. Art is not just a communication tool but a platform for self-awareness and self-expression.

Echoing the thoughts of Elemér Hankiss (1993), artistic activities create spaces in workplaces where, through the process of creation and the conveyance of aesthetic experience, employees can infuse their personal values into their work, thereby elevating its quality and worth. The impact of artistic projects leads workers to perceive the significance of their own work more profoundly, which, as positive feedback, bolsters their confidence and commitment.

The power of art is also evident in that the ethical and norm-following behavioural patterns it creates can shape organizational culture in the long run. Borrowing the thoughts of Rudolf Steiner (1922), openness to the artist and the arts can make workplaces more inspiring and humane, where employees can become part of a deeper reality through higher perception and intuition.

Building on the thoughts of Béla Hamvas, integrating the traditions of the arts from Central Europe into workplace activities not only elevates pragmatic daily work but also establishes a more profound sense of life imbued with shared values (Hamvas, 1943). Incorporating artistic activities into the workplace allows for the harmonious alignment of collective and individual values that transcend everyday pragmatism and contribute to exploring life’s deeper layers.

Artistic projects in the workplace are not just a creative break from daily activities but also tools for developing ethical behaviour and emotional intelligence, as well as promoting and maintaining an inclusive and value-oriented organizational culture.

Conclusions

Based on the study, art and culture play a significant role in shaping individuals and communities along the lines of values. Art assists in self-awareness, the development of empathy, the enhancement of creative thinking, and the strengthening of collective and individual identities. Moreover, its incorporation in the workplace improves ethical behaviour and emotional intelligence and promotes the creation of an inclusive work environment. It also contributes to the positive development of organizational culture and brings a breath of fresh air to everyday routines.

Suggestions for further integration and application of art and culture in social services and other work fields:

- In guardianship offices, such creative activities could be employed to assist the emotional and social development of children and their related adults, and prevent burnout among officials.
- Applying the arts in healthcare could create opportunities for doctors to approach patients with more humanity and empathy, helping them look at their patients not just as caregivers but as equal partners.
- In the realms of courts and law offices, the deliberate placement of arts and cultural materials could serve to reduce stress during waiting times and also promote a more person-centred approach to justice. The presence of artistic elements in the workplace can not only alleviate anxiety but also contribute

to maintaining professional detachment among judges and lawyers, ensuring that their decisions are made as human beings according to pure logic and ethical practices, setting aside emotional reactions or potential personal biases.

Art is clearly a treasure whose extraordinary value is not limited to aesthetic enjoyment alone but also includes the potential for future active participation. In this sense, art should not be understood merely as a series of creations that provide emotional experiences but also as a catalyst for self-knowledge, creative thinking, and the shaping of the future. The active role of art is also outstanding from the perspective of looking ahead and responding to social changes. Within the complexity of human life, art is a path through which the many aspects of individual and collective experiences can be expressed. Creations can become reflectors of social, economic, and environmental changes, confronting people with what is to come and offering the opportunity to unfold solutions creatively. Thus, art is not only a source of aesthetic pleasure but also an active agent that can shape both our past and our future. Art transcends time and space, and with its comprehensive perspective, it encourages us to derive the beauty and depths of life from our understanding and to embrace and shape changes creatively.

Bibliography

- Aristoteles. (n.d.). *Metafizika*. (W. D. Ross, Ford., In *The Works of Aristotle Vol. VIII*). Oxford University Press.
- Clift, S., & Camic, P. M. (2016). *Oxford Textbook of Creative Arts, Health, and Wellbeing: International Perspectives on Practice, Policy and Research*. Oxford University Press.
- Evola, J. (1995). *The Hermetic Tradition: Symbols and Teachings of the Royal Art*. Inner Traditions.
- Gombrich, E.H. (1950). *The Story of Art*. London: Phaidon Press.
- Gussak, D. (2007/8). The effectiveness of art therapy in reducing depression in prison populations. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 51(4), 444-460.
- Hamvas, B. (1943). *The Philosophy of Wine*. Budapest: Magvető Publisher.
- Hankiss, E. (2001). *The Human Adventure*. Budapest: Magvető Publisher.
- Hankiss, E. (1993). *Lost Paradise*. Budapest: Atlantis Publishing House.
- Kaimal, G., Ray, K., & Muniz, J. (2016). Reduction of Cortisol Levels and Participants’ Responses Following Art Making. *Art Therapy*, 33(2), 74-80.
- Kaimal, G., Thyme, K. E., & Marsella, S. (2016). The effects of colouring on anxiety, mood, and perseverance. *Art Therapy: Journal of the American Art Therapy Association*, 33(2), 74-80.
- Malchiodi, C. A. (2022). Expressive therapies. In C. A. Malchiodi (Ed.), *Handbook of expressive arts therapy* Guilford Press.
- Potter, E. (2018). *The Cloud of Knowing*. Destinee Media.
- Rubin, J. A. (2005). *Artful therapy*. Wiley
- Salovey, P; Mayer, J. D. (1990). Emotional Intelligence. *Imagination, Cognition and Personality*, 9, 185-211.
- Sherif, M. (1951). Introduction. In J. H. Rohrer & M. Sherif (Eds.), *Social psychology at the crossroads* (pp. 1-28). Harper.
- Steiner, R. (1922). *The Development of Artistic Sensibility in the History of Humanity*. Weimar: Goetheanum Publishing House.

- Stuckey, H. L., & Nobel, J. (2010). The connection between art, healing, and public health: A review of current literature. *American Journal of Public Health*, 100(2), 254-263.
- Taleb, Nassim Nicholas. (2010). *The Black Swan: Second Edition: The Impact of the Highly Improbable: With a new section: "On Robustness and Fragility."* Random House Trade Paperbacks.
- Tuckman, B. W. (1965). Developmental sequence in small groups. *Psychological Bulletin*, 63(6), 384-399.

Artworks

Interpretations of Joan Miror's Work

Visual Reflections on Vincent Van Gogh

FIELDS OF PRESENCE. A SOCIAL DESIGN PROGRAM FOCUSING ON CREATIVITY DEVELOPMENT AND CULTURAL UNDERSTANDING IN THE RURAL COUNTRYSIDE OF HUNGARY

Bori Fehér, Erzsébet Hosszu, Rita Szerencsés^{1 2}

Abstract

This paper explores the transformative role of design in field-based co-design processes. Specifically, it explores how design can contribute to promoting new interactions among children of rural, vulnerable backgrounds and students of design and art universities – two groups who might only engage with one another in other circumstances. The practice-based research, organized in collaboration between a design and art university and a local charity organization, focuses on which collaborative, co-design processes are appropriate to support the opening of new perspectives among participants that would potentially lead to changes in their lifestyle and career prospects. Through a case study, the paper outlines a methodological approach based on presence, integrating various design principles and techniques, and illustrates the potential this approach can have on participants.

Introduction

Authors of this paper at Moholy-Nagy University of Art and Design Budapest (MOME), along with expert colleagues from the Hungarian Charity Service of the Order of Malta, seek to answer the question of how social design can support the development of creativity of disadvantaged children living in rural, underprivileged communities. They also aim to explore how these processes can contribute to expanding the perspectives and opportunities of participating children and increase the social awareness of the participants (students, educators, etc.). The paper begins with an introduction to the framework of social design, offering a concise overview of the targeted concern. Subsequently, a case study is presented, elucidating the employed methodologies.

Social Design

The application of the toolkit and ethos of social design, while not a novel concept given its influence on numerous design processes in the previous century, remains exceptionally pertinent and pressing (Banz, C., 2018). The increasing marginalization of vulnerable groups due to global events such as the climate crisis, the 2008 economic downturn, and the 2019 coronavirus pandemic only amplifies the need for a design attitude and practice that embodies both environmental and social sustainability (Fehér, Szerencsés, 2023).

Resnick (2019: 3) defines social design as “The practice of design where the primary motivation is to promote positive social change within society”. Kimbell points out that social design is a distinctive and emerging discipline, and it has a great toolkit to realize a more forward-thinking, critical, and reflexive design practice. (Kimbell, 2020),

Nela Milic expresses, “Social design supports community development and can restructure the oppressive global market system” (Milic, 2021, p.4). In social design, the designer does not work alone but actively involves stakeholders from the very beginning of the process (Fehér, 2020). Social design involves collaborative engagement with and for the community, facilitated through context-specific participatory methods. Consequently, its result may manifest itself as an array of procedural approaches, enhancement tactics, or a non-

prescriptive process rather than a sole pursuit directed at a conventionally designed output. At its core, social design originates from the community’s context. Incorporating diverse design anthropology methodologies into the design processes empowers practitioners to craft products, services, and environments that better align with the community’s needs and nuances. Traditionally, people, especially people from disadvantaged communities, are not treated as equal when it comes to policy making, governmental decisions, and other important institution-level agreements. Leaving out members of society or not involving them in these processes enough only leads to emptiness and frustration (Arnstein, 1969). In contrast, social design advocates a creative methodology in which professionals and community representatives are involved in design processes, creating a solution that faithfully serves and reflects the needs of the community, responds appropriately to their challenges, and offers not only appearance solutions, with appearances of involvement, tokenizing the members of the community.

Poverty and issues of education

In 2020, 18.2% of the Hungarian population lived in poverty by definition; 12.7% in relative income poverty, 8.3% in severe financial deprivation, and 37 % with low work intensity, meaning the active age group (18-59) only 20% of their possible working hours was spent actually doing work.

It is also important to note that regional poverty seriously affects Hungary. For instance, at least every fourth inhabitant of the following regions was exposed to some form of poverty: South Transdanubia, North Alföld, and Northern Hungary (KSH, 2020). Children are an extremely vulnerable population group due to their dependent position (Éltető-Havasi, 2006, p. 8), therefore they are exposed to cumulative poverty. They have a “weak economic position” in society (ibid.), and there is a high risk that children who grow up in impoverished households will regenerate poverty as adults (ibid.). As data shows, the more children a household has, the greater chance they live in relative poverty. Moreover, the smaller the settlement, the higher the probability for households with children to experience deprived circumstances (ibid.). In short, one may conclude that the child population of the examined village of Zalakomár, with its overall population of 2,960 (KSH, 2015) and regional position (Western-Transdanubia), is highly vulnerable in terms of poverty and its effects on its inhabitants.

According to Éltető-Havasi, low educational attainment is another significant contributor to poverty, which can and should be improved throughout the active student years. Although it is much easier in terms of effectiveness to intervene in a child’s early educational socialization, the authors of this paper believe that creative, collaborative design tools can help shape the children’s active student years at every stage of their education. The Hungarian school system perpetuates a low-educated population, deepening social inequalities and hindering economic growth. This is evident from the significant correlation between under-education indicators, unemployment, and inactivity trends in Hungary (Nagyné, 2015, p.110). The dominance of student background, particularly the parents’ level of education and family background, in determining school performance further exacerbates the issue. Children with vulnerable backgrounds are more likely to perform poorly in school, reinforcing the cycle of disadvantage. School segregation is a pressing concern, particularly affecting Roma students. Researchers such as Gábor Havas and Ilona Liskó emphasize differences in school quality and the presence of segregated schools. The intense polarization within

¹ Moholy-Nagy University of Art and Design Budapest (MOME), feher.bori@mome.hu, hosszu.erzsebet@mome.hu,

² A publikációban megjelenő képeket Szécsi Noémi készítette.

the public education system and the fatalistic approach of teachers towards disadvantaged students contribute to this segregation. Havas argues that regional poverty intensifies school segregation, with a significant concentration of Roma students residing in neglected settlements that lack economic and communal development (Havas-Liskó, 2005, p.18). The consequences of school segregation extend beyond ethnicity, as the underclass phenomenon further perpetuates social exclusion, leading to schools primarily serving marginalized social groups.

The repercussions of such a divided school system are significant for students' futures. Highly segregated schools offer limited opportunities for students within and outside the school and hinder their prospects in the labor market. Roma students, in particular, face challenges in continuing their studies beyond the compulsory school age, with their chances decreasing in more segregated schools. Negative pedagogical attitudes, discriminatory practices, and lower expectations placed on Roma students contribute to the perpetuation of inequalities and hinder their educational progress. Overall, Hungary has one of the most segregated public education systems in the developed world, failing to address the initial differences resulting from social inequality (Nagyné, 2015, p.112). These forms of segregation, including regional segregation, education system segregation, and labor market segregation, often co-occur and are interconnected, exacerbating the challenges faced by marginalized groups in Hungarian society.

For this project, coordinated by the Social Design Hub of MOME's Innovation Center, it was imperative to find a partner and a program embedded in the local context, with an established network of connections, and possessing local knowledge. This ensured long-term sustainability and deep, integrated engagement. The Hungarian Charity Service of the Order of Malta - the NGO partner of the presented case study - is working constantly against social exclusion in Hungary.

From among their diverse set of activities, the representatives of the Charity and MOME selected their Presence Program as the framework for collaboration. The Presence Program is the Hungarian Charity Service of the Order of Malta's response to social exclusion. Their social work focuses on marginalized communities on the peripheries of society. Over the past ten years, the Presence program has been implemented in numerous settlements throughout Hungary. In the terminology of the Charity, Presence means being present in the lives of others. In families facing difficult circumstances and excluded communities that live from one day to the other, the concept of "tomorrow" does not exist as in other communities (Balázs 2017; Bogárdi 2018). The Charity provides these communities with assistance, support, hope, and faith. Improving the situation of individuals and communities struggling with multiple (housing, employment, education) problems requires comprehensive, multidirectional interventions.

In the collaboration project between MOME and the Charity, the Zalakomár Presence House played a significant role. Zalakomár village joined the Presence Program in 2020. This almost 3,000-strong settlement has a very favorable geographic location, being close to the Southern Balaton region, Small-Balaton, Zalakaros, as well as several larger cities, including Nagykanizsa, Keszthely, and Zalaegerszeg. Zalakomár consists of two parts, Kiskomár and Komárváros, separated by National Route No. 7. These areas have different characteristics in terms of both economy and population.

Based on social diagnosis, the Zalakomár Presence House designs and organizes its activities on a weekly basis and their work is built on three main pillars: children's activities,

social work, and occupation activities. The spatial features of the Presence House are quite favorable, with a library and study room, playroom, and enclosed community space within the building. In addition, the yard of the building also serves as a communal and occupational space, especially for larger gatherings. The Zalakomár Presence House is also part of the Maltese Symphony program, a social program of the Hungarian Charity Service of the Order of Malta that utilizes music as a tool to support the social integration of disadvantaged children facing educational challenges based on the experience of achievement and belonging to a community. In addition, the Presence House staff organizes karate and football sessions several times a week. Sports and community engagement not only contribute to the children's development but also facilitate their catching up and introduce rules into their lives. Furthermore, the House offers children's activities and it operates as a study-like service while also emphasizing the foundations of social work, such as counseling, administration, housing intervention, and crisis resolution. Family mentors working at the Presence House assist nurses by closely monitoring the development of children under the age of three through mother-baby clubs, preparatory groups for kindergarten, and storytelling circles. As part of the third pillar, public employment is also included in the activities involving gardening work, the production of pallet furniture and wooden toys for children.

"We are present, we are there, we are with them. We will be part of each other's everyday lives." (social worker of the local Hungarian Charity Service of the Order of Malta)

The essence of the Presence program is to be there, to be together with the communities, to share their difficult living conditions, to uncover problems jointly, and to find a way out together. The Presence Program starts from the most straightforward interpretation of the word: they are present. Therefore, as a first step, the Hungarian Charity Service of the Order of Malta establishes a social office in the immediate environment of the residents in the settlements while adapting as best as possible to the local living conditions. This kind of shared destiny and continuous supportive presence creates the conditions for mutual acceptance and developing a relationship based on trust.

The MOME Social Design Hub's (SDH) team joined the efforts described above with the intent to try and find answers together to the following questions, focusing on the underprivileged, mostly Roma children and MOME students:

- How can collaboration-based creative methods contribute to developing the vision for the future of participating youth ?
- How can we effectively involve children participating in the Presence Program in creative processes, and what methods can be used?
- Under these conditions, what are the most effective creative design tools and methods ?
- How can the method be adapted to Hungary's 300 most disadvantaged settlements?

The collaboration between these actors is transformational rather than transactional (Davis 2017). The quality of the relationship

holds significance for the actors from two perspectives: first, a robust and transformative relationship carries inherent value for the actors themselves (intrinsic value); second, it can yield more favorable outcomes in the long term, better serving the actors' objectives (instrumental value). The continuous expectation of transformation to deepen the relationship can constantly act against the relationship, and easily undermine its quality. (Málovics et.al. 2023)

The fundamental aim of collaborative design research, planning, and creation is to expand understanding and foster creativity-based competencies among various types of participants while also aiming to integrate these creative competencies into everyday life. (Málovics et.al. 2023)

The methodology, detailed by a case study described below, can serve as a good example and guiding activity for similar project initiatives. A prerequisite for successful adaptation and implementation is the intent within collaborating organizations and organizational units to explore a new direction, facilitate the merging of organizational cultures, and engage in an unconventional process. A step-by-step methodology is the backbone of the presented case study that may serve as a comprehensive approach for further adaptation opportunities.

Overview of the Social Design Field Lab project

The project focuses on the creativity development of disadvantaged 10-14-year-old Zalakomár children and the social sensitivity development of MOME students and faculty.

For this activity, the authors of this paper used approaches of social design, design thinking, and human-centered design while emphasizing different aspects and prioritizing the needs and desires of participants throughout the design process. They concentrate on actively and collaboratively engaging stakeholders in the design process, thus aiming for better outcomes.

The processes and methods employed in the project build upon participatory action research, strengthening the collaboration between researchers and research participants. The anthropological fieldwork applied in the methodology is based on examining the cultural and social environment and aiding in comprehending the habits, needs, and contexts of the stakeholders. In conducting field research rooted in social design, employing interdisciplinary approaches that link various fields of study and ease the understanding of complex issues is particularly crucial. (Fehér, Szerencsés, 2023).

The methodology also places significant emphasis on time as a pivotal factor within the process. The designers of this approach planned an initial one-year engagement to initiate responses to the research questions. During this single year, the team developed a program of planning, field research, co-creation activities, iteration, joint events, and product development.

As part of the research program, the team designed and implemented fieldwork-based, co-creation process-focused educational situations in Zalakomár, in which various disciplines (architecture, media design, animation, furniture design, textile design) were represented. MOME students and instructors stepped out of their comfort zones to collaborate with the local children's community and experts of the Hungarian Charity Service of the Order of Malta creating new values through

built installations, objects, tools, and stop-motion animations in real-life scenarios. Simultaneously, a framework for an adaptable method for the future was established and tested using various participatory tools of practical research.

Personal encounters and introducing participants from diverse backgrounds significantly diminish preconceptions and stereotypes while simultaneously fostering heightened empathy and understanding toward others. Employing these methods aimed at deepening comprehension facilitates the emergence of fresh ideologies and perspectives, fostering personal development and potentially addressing societal disparities in the long term. Getting to know each other is a lengthy process requiring empathy and patience, but can contribute to participants making joint decisions during collaboration. *"In the case of collaboration with disadvantaged communities, getting to know each other might hold even greater significance, as mutual understanding and acquaintance can contribute to bridging decade-long gaps and redefining multi-generational preconceptions in all directions."* (Fehér-Szerencsés, 2023) The field-based approach facilitated these objectives by establishing a setting removed from the participants' daily routines, providing a space for developing shared habits among individuals previously unfamiliar with one another.

On-site visits are of utmost importance as they provide participants with the opportunity to engage deeply and gradually get to know each other through multiple encounters and engaging activities. These visits allow for shared experiences, problem-solving, and creating of new values together. In the process of getting to know one another, regularity becomes pivotal. Various perspectives and disparate worlds can converge more effectively through gradual, consistent

interactions. This approach solidifies the relationship between the community and visitors, laying a sturdy groundwork. Spending time together aids participants in comprehending each other's values and motivations, fostering cooperation and joint decision-making.

Co-creation serves as the cornerstone of the methodology, functioning both as a tool and a format. Observation tools and design templates underpin and conceptualize the process of co-creation. The steps of co-creation are applied and guide participants through the design process. It is essential that co-creative situations simultaneously adhere to the pre-established framework while allowing for adaptation, changes, and occasional improvisation, thereby supporting the development of adaptability to change.

During co-creation, the milestones of the process serve more as references rather than emphasizing the sequencing of specific techniques and tools. This is due, in a large part to the fact that the perspectives informing co-creation - in conjunction with the local community - evolve within the process itself. In these reciprocal situations, adapting to the given circumstances becomes crucial, allowing for the free interchange of design tools and tasks in response to experiences related to the environment, behavior, interests, and process organization.

The outcome of co-creation is a central result reflecting the community's opinions, desires, and decisions. However, the preceding process leading up to it is equally significant. The time spent together indirectly contributes to co-creation, providing space for connection beyond the design processes during recreational situations. Equally important is the gesture of concluding co-creation in demonstrational and representational settings, where the active participation articulates itself to a broader audience.

THE FOUR PHASES OF THE PROJECT

1. EXPLORATION - Meetings and Site-visits

This part focuses on initial meetings and on-site visits where the stakeholders discuss the focus of their collaboration, elaborate on challenges, and fine-tune questions they would like this project to respond to. It is crucial that all important stakeholders are physically present at these meetings. In this phase small-scale workshops can be run to practice collaboration and test methodologies. Exploring the location enables an understanding of the size and character of the settlement, providing an opportunity to meet significant figures such as the mayor, community leaders, and other interested parties. These gatherings aim to acquaint oneself with the location and establish connections with key figures, potentially laying the groundwork for future collaboration.

2. BUILDING TRUST AND DEEPENING ENGAGEMENT – Workshops at Zalakomár Presence House

Building and maintaining trust within relationships with disadvantaged communities is an enduring and ongoing process, requiring consistent and honest communication, understanding, and respect. Establishing trust fosters more effective collaboration and the achievement of shared goals. Therefore, it is crucial to collaborate with an organization that is present on-site and can bridge the gap between the local community and the team from higher education institutions, actively contributing to establishing a trusting environment.

This part of the process focuses on realizing and demonstrating collaborative efforts through a series of co-creation workshops. Various collaborative workshops are organized where students and educators spend days/week on location, immersing themselves in the life of the settlement and the activities the joint team of Hungarian Charity Service of the Order of Malta and MOME SDH designed for these workshops. The team creates frameworks and templates for these workshops that allow easier monitoring of the processes and enable qualitative impact assessment.

As described in the literature, a key aspect of diving deep into the creative process is the challenge of maintaining attention, which poses difficulties in collaborating with disadvantaged communities. These communities frequently grapple with daily life hardships and a multitude of challenges—financial and health issues, unemployment, educational and social disparities, discrimination, and prejudice. These factors can induce high levels of stress, anxiety, and despondency, potentially impacting attention span and motivation.

Hence, presence, the investment in getting to know one another, and training participants before collaborative creation are pivotal. Preparation aims to ensure that the envisioned processes are realized through genuine collaboration, built upon shared values, and fostering effective execution.

3. REVERSE REINFORCEMENT - A Series of Concise Workshops and an Exhibition at MOME

The role of reverse reinforcement is to create an opportunity for mutual knowledge exchange in a different setting — one that presents new opportunities and challenges for the participants compared to previous locations. When the community gathers at a

different site, established roles, norms, and expectations can unfold in a different context. This process can contribute to deepening relationships among participants, sharing knowledge and experiences, and generating new ideas and solutions.

However, the location change alone is insufficient for participants to acquire new knowledge and experiences. It is crucial to implement relevant activities that simultaneously present the location and encourage co-creation. Such activities assist in addressing the challenges posed by the change in location, experimenting with new tools and opportunities, and bringing community members closer throughout the process. The teams organized workshops and an exhibition co-developed with the children and students, which they presented to the MOME community and interested spectators from Budapest and beyond.

4. EXPANDING BOUNDARIES Establishing a Remote Presence.

In the case of such collaboration, processes usually grow increasingly complex over time. Thus, it is natural for participants to seek sustainability of the achieved results and impacts. However, ensuring sustainability isn't always straightforward due to various external factors influencing both the process and the outcomes. Expanding the framework opens opportunities for collaborators to further develop the work accomplished in the ongoing process, engage new partners, and implement additional activities. Because of these steps, the attained results and impacts can persist in the long run. One way to expand the framework involves incorporating other organizations and experts in the collaboration, creating more avenues for connection and new values.

Expanding the framework, both spatially and temporally, offers opportunities to continue collaboration. For instance, activities conducted in previous processes, following iterations, can be replicated in new locations and timeframes, thus becoming accessible to additional individuals. Considering the diversity of participants also plays a significant role in ensuring sustainability. Collaboration should employ methodologies capable of involving participants from various backgrounds. During this project, team members developed a design kit containing creativity development tools tailored to the children's needs. The tools – co-developed by MOME students and researchers of SDH - were used by the social workers of the Hungarian Charity Service of the Order of Malta and the children of Zalakomár. The kits ensured a shelf-life for the collaboration even when physical presence was limited.

Monitoring is integral to the process, reinforcing its actionable nature and detectability on various levels. It encompasses continuous oversight of the framework itself (timing, programs, operational components, etc.), documenting specific co-creative situations and applying tools and techniques on-site. Emphasizing the perspective of change and adaptation is crucial. This type of monitoring is particularly relevant during the immersion phase, in the multi-day, intensive engagements. During this phase, dedicated researchers, instructors, or teaching assistants visit the sites of creative workshops conducted by instructors and students. They aim to observe how and what happens, which tools and techniques instructors employ in specific situations, whether intervention is necessary, what dynamics exist within the group, and how the implementation process evolves compared to the plans. This form of monitoring supports the development of the entire framework as an external component supporting the development of the entire framework. At the same time, the observed and documented situations contribute to improving the process.

Experimental impact assessment was an essential part of the project and appeared integral to almost every phase of the social design process. The impact assessment in the case study was implemented to various extent in all phases of the process . Designing the impact assessment structure and the logic of the case study was a learning-by-doing experience, experimenting with the involvement of various stakeholders, formats, and techniques (narrative, qualitative and quantitative, visual) in order to assess the impact of the project and to establish a pathway of integrated impact assessment endeavors with the social design processes as an essential part of the approach.

Design, as a comprehensive discipline, seeks its role in social responsibility by cultivating an empathetic attitude among designer generations capable of actively engaging in solution proposals for social issues of various origins and natures. Its growing need is the catalyst of change and the attainment of social impact. However, what qualifies as change is not universal. Its nature is contingent on the context, initial conditions, and goals. Change could manifest itself in the form of visible, tangible, palpable outcomes, or it could be more immanent, involving a longer-term alteration of attitudes or competencies, often aiming at compensating disadvantages. Therefore, change is better interpreted as a shift from the initial state, and the methods employed should adapt to this progression.

There is a natural tendency to display and examine personal and organizational usefulness on both the organizational and individual levels, motivated by different factors. The methodology employed in this case study assumes that within a collaborative framework, fostering the creative skills of disadvantaged children contributes to their development, utilizing design principles through a social design approach. Monitoring the vital elements of processes and human connections that drive successful change initiatives is crucial. A fundamental aspect of assessing experimental impacts involves narrative-based measurements, such as diary entries that compile participants' observations, experiences, and reflections. This component is an essential part of the case study.

Evaluation components focused on two primary areas: assessing changes within the children's community and detecting shifts among university students actively engaged in the process. During the immersion phase (workshops and other longer engagements), special assessment tools were employed to monitor the cultivation of essential competencies vital for shaping the community's vision. These tools encompassed the evaluation of teamwork and problem-solving abilities, employing innovative approaches. Understanding the direction and content of professional and personal shifts among participating students is vital. The multi-day intensive presence aims not only to enhance the creative competencies of the local community but also to foster mutual learning among students, instructors, the local community, and researchers.

One prominent observation regarding impact is the challenge participants face in breaking away from familiar social dynamics. However, self-reported impact assessments by participants suggest extensive indirect effects on self-perception, communal values, and long-term goals. The applied impact assessment essentially involves the integration of qualitative elements. Six consecutive stages can be distinguished, wherein diary entries and interviews are pivotal. Anonymity, ensuring free expression of opinions, is crucial in student diaries and questionnaires involving community members. The summary of the children's journals emphasizes the significance of perseverance, patience, and attention, which were most mentioned in their learnings. At the same time, they naturally acquired technical skills within the respective discipline they participated in.

The case of the Barn

To understand the process of developing creative competencies, it is worth learning about applying the methodology through some specific examples: the development of a new community space for children aged 10-16 with a newly built stage and lighting. The methodology involves the children's participation in all stages of the design process. In the fall of 2023, the SDH team, and MOME students built a stage in the new community space (the Barn) of Presence House in Zalakomár with the participation of the local children. However, construction was only the last element of the process. The principal value of the participatory design process lay in the fact that the target group formulated its own challenges and needs, and took part in the project every step of the way.

The problem-mapping process started in the summer of 2023 with a two-day-long workshop, when the group of local children, the designer facilitators, and MOME students collected all the wishes of the local children regarding the Barn. As a next step, in a creative workshop, the participating children structured the collected wishes around the topics of sports (such as climbing wall, gym, football pitch), entertainment (disco, music, dance), creative activities (workspace, workshops), studying (library, computer room) and nature (animal shelter, glasshouse, garden). Giving more space for personal decision-making, the researchers of MOME facilitated a voting session where participants could vote on three different aspects: one vote for the most useful, one for the most innovative, and one for their personal desire. The voting result showed that local children see the Barn as a significant opportunity for safe gatherings, playing music, and dancing.

In the next phase of the project, the children faced the task of designing the detailed functions of their chosen topic: to create a place for entertainment. In autumn 2023, the facilitators, researchers, and students of MOME met with the children again for five days to work on this goal. As the first step, the participating MOME students and the children discussed and collected the ideas they needed to develop to create a place for entertainment: more chairs and tables, atmospheric lights, a big stage for playing music, a marked entrance, and so on. The children also had the task of scheduling to demonstrate the time limitations and to decide what to realize from their ideas. In accordance with the final decision the children and students jointly built a stage with atmospheric lighting. During the construction process, the participants created two equally diverse groups of children and university students: one focused on building the stage, the other constructing the lighting. Both groups started construction by modeling and prototyping, experimenting with scales and materials, which led both groups to make their own decisions and implement their ideas by the end of the fifth day. After the stage was built, there was still time for both groups to prepare a short internal presentation with the participating children, telling the story of the co-creation project from their perspective.

Conclusion

This project started one and a half years ago and is still running. The possibilities for continuing the program, follow-up, and its aftermath are crucial to sustaining the community's motivation and ensuring that the methods employed become genuinely effective tools in the future. The teams constantly evolve the program in collaboration with the Zalakomár Maltese Presence House, the village leadership, social workers, children, MOME students, and educators. It is not a completed project but an iterative process

in progress. It is important to note that both the design methodology and the impact assessment process are constantly changing. As more and more interactions take place with the community, the team learns more and more about the potential and limitations of the program. While identifying direct outcomes of such projects is challenging, this paper's authors and the leadership of the Presence House can confirm that, according to the impact assessment, children on the one hand, exhibited enhanced motivation for creative endeavors, and their confidence had increased, as did their tolerance towards failure. On the other hand students and tutors developed a heightened social sensitivity. The team is currently looking into ways for potential adaptation of this methodology while they not only maintain the results of the Zalakomár collaboration but also come up with new ideas for co-creation and engagement development in the long run.

BIBLIOGRAPHY

- Sherry R. Arnstein (1969) A Ladder Of Citizen Participation, Journal of the American Institute of Planners, 35:4, 216-224, DOI: 10.1080/01944366908977225
- Balázs A. 2017, Műszetek. Vol 6. Iss 3. A fővárosi roma szegény családok jövedelemszerzési és gazdálkodási sajátosságai. Debrecen.
- Banz, C. 2018 in: Museum für Gestaltung Zürich & Sachs, A. (Eds.). Social Design Participation and Empowerment, Lars Müller
- Bogárdi T. 2018, Társadalmi Helyzetfeltárás Dél-Hevesben, Doctorate dissertation, Szent István Egyetem
- Éltető, Ö., Havasi, É. 2006, Poverty in Hungary with particular reference to child poverty. Hungarian Statistical Review, 84 (SN10). pp. 3-17. ISSN 0039-0690
- Feher, B., Szerencsés, R., 2023, Field of Presence – social design in practice, methodology handbook, Budapest, MOME
- Fehér, B. 2020, Reziliens közösségek - a szociális design lehetőségei, Doctorate dissertation Budapest, MOME
- Havas G.,–Liskó, I: Szegregáció a roma tanulók általános iskolai oktatásában; Felsőoktatási Kutatóintézet, Budapest, , 2005
- Kimbell, L. (2020). Double-loop social design: An introduction to social design and design for sustainability Social Design Institute, UAL., <https://tinyurl.com/yxyhssz>, accessed : 11.25.2023.)
- KSH, 2020, Háztartások életszínvonala, <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/hazteletszinv/2020/index.html#tovbbiadatokinformcik> (accessed, 11.25. 2023)
- Málovics et.al. 2023, «Az egyetemi közösségi szerepvállalás lehetséges szerepe a társadalmi innovációk létrehozásában hazai kontextusban», Tér és Társadalom, 37/4., forthcoming
- Milic N., 2021, Social Design is Responsive Design, University of the Arts London, London.
- Nagné Árgány B. 2015, A tanodahálózat szerepe és lehetőségei a hátrányos helyzetű gyermekek tehetséggondozásában,
- Resnick, E. (2019). Introduction. In E. Resnick (Ed.), The Social Design Reader (pp. 1-9). London: Bloomsbury Publishing.

SENSORY METHODS TOWARDS MORE-THAN- VERBAL PLACEMAKING: CASE STUDIES ON TACIT KNOWLEDGE OF PLACE

Zsófia Szonja Illés¹

Abstract

This paper advocates employing sensory methods to enrich diversity in placemaking design and participatory land research. It unfolds in two key sections: initially, establishing interconnections among the concepts of placemaking, place attachment, and tacit (ecological) knowledge, and subsequently, proposing sensory methods for incorporating tacit knowledge. Broadening the scope of placemaking to encompass participatory land decision-making, the paper introduces the application of these methods through two case studies, one in an urban and another in a rural setting. While the primary objective of placemaking is to collaboratively design and transform public spaces, creating environments that reflect the community's identity and foster a sense of belonging, the study highlights how the prevailing consultation methods often exclude specific publics from participation and knowledge creation. Through case studies, it proposes sensory art, design and sensory ethnographic approaches to engaging diverse publics and revealing their tacit knowledge of place through more-than-verbal means. Utilising a key case study that investigates the tacit ecological knowledge of floodplain farmers along the Tisza River in Hungary, the paper illustrates how participatory sensory methods can unveil insights beyond verbal communication, contributing to a multi-dimensional and integrated understanding of the human-environment relationship.

Absztrakt

A tanulmány bemutatja, hogy milyen módon járulhatnak hozzá érzékszervi módszerek a széleskörű bevonó részvételhez a környezettervezés (placemaking) és részvételi táj kutatás kontextusában. Először felvázolja a placemaking, a helykötődés és a hallgatólagos (ökológiai) tudás fogalmi hálójának közötti összefüggéseket, majd a hallgatólagos tudás bevonására alkalmas érzékszervi módszereket javasol. A placemaking fogalmát kiterjesztve a részvételen alapuló földhasználati döntéshozatalra, két esettanulmányon keresztül ismerteti az említett módszerek alkalmazását: először városi, majd táji léptékben. Míg a placemaking elsődleges célja a nyilvános terek részvételi tervezése és kialakítása, melyek tükrözik a közösség identitását és támogatják a helykötődés és odatartozás érzésének kialakulását, a tanulmány rávilágít arra, hogy az irányadó konzultációs módszerek sok esetben kirekeszthetnek társadalmi csoportokat ebből a folyamatból. Két esettanulmányon keresztül érzékszervi művészeti, tervezési és érzékszervi etnográfiai megközelítéseket javasol a széleskörű bevonó részvétel támogatására, valamint a hallgatólagos ökológiai tudás feltárására a verbális eszközökön túlmutató módszerekkel. A Közép-Tisza-vidék árterületein gazdálkodók hallgatólagos ökológiai tudását vizsgáló esettanulmány segítségével a tanulmány rávilágít arra, hogy a részvételi érzékszervi módszerek miként tárhatók fel a verbális kommunikáción túlmutató tudást, ezáltal lehetővé téve az ember és a környezet kapcsolatának sokszempontú (more-than-human) és integrált megértését.

¹ Illés Zsófia Szonja, Felsőbbfokú Tanulmányok Intézete kutatója, MOME Doktori Iskola doktorandusza, zsofia.szonja@gmail.com

Placemaking Through Place Attachment

Placemaking design is predicated on the notion that involving local community members in the design process contributes to developing more sustainable public spaces in the long term. This paper expands the scope of placemaking to include participatory land decision-making. Placemaking encompasses several key elements linked to the concepts of place identity and place attachment within environmental psychology. Place attachment enables and is inherently shaped by the manifestation of agency, creativity, and competence (Düll, 2009). Simultaneously, place identity emerges from experiential learning and knowledge acquisition as individuals interact with their physical and social environment. Participation in the placemaking design process therefore enhances place attachment as participants engage with their built, natural, and social environments. This interaction fosters a heightened sense of ownership over the environment they contribute to shaping, thereby ensuring the long-term sustainability of places.

The Role of Art in Placemaking: Creative Placemaking

This paper primarily approaches placemaking through the lens of participatory methodologies. Kelkar and Spinelli (2016) have defined placemaking design as the dynamic interaction between the needs and aspirations of a community manifested in the design of the environment. Nevertheless, prevalent consultation methods, such as charrettes², tend to engage with the same groups, who already hold power at times and locations inaccessible to many (Ebrahim, 2019). Advancing beyond conventional placemaking practices, creative placemaking is a participatory approach to the planning and design of public spaces, that incorporates art and culture into the process, with its primary objective of fostering community engagement, cultivating a sense of belonging and place identity through the collaborative transformation of the environment. Art plays a central role in this process as an accessible mode of participation, catalysing community engagement and expression. The participatory process involves the active engagement of residents, artists, and various stakeholders, emphasising inclusivity and integrating diverse perspectives. As a result, creative placemaking can become a catalyst not only for environmental but for positive social change.

Tacit Ecological Knowledge as Experiential Expertise

In line with placemaking design's primary perspective, which aims to incorporate diverse viewpoints, this paper advocates for the inclusion of "everyday experts" (Cianciolo & Sternberg, 2018) and "experiential experts" (Smith & Osborn, 2003) in the placemaking process. The study places its emphasis on tacit knowledge of place (including tacit ecological knowledge), recognising that individuals with such expertise are often marginalised in land decision-making processes.

Ecological concepts of expertise stem from ecological psychology, notably expounded by Gibson (1979). Michael Polanyi (1958, 1966) was among the first to propose the concept of tacit knowledge, highlighting its implications for cognition and scientific reasoning. Polanyi posited that individuals know more than they can verbalise (Polanyi, 1966) and underscored the experiential nature of tacit knowledge, asserting that it is acquired primarily through example and practice, often implicitly (Polanyi, 1958). Building on these

---

² A charrette is an intensive planning session facilitating collaboration among citizens, designers, and various stakeholders to envision and plan for development collectively. The method involves participants engaging in iterative cycles of plenary sessions focused discussions and workshops to reach a shared vision within a relatively short time. However, a significant limitation of the charrette method lies in its demand for substantial time commitment, and its discussion-based nature may deter individuals who lack the time or feel discomfort in such settings from participating. (Source: https://www.tndtownpaper.com/what_is_charrette.htm)

ideas, Henry (2006) affirmed that "Tacit knowledge is much more extensive than explicit knowledge, and in all cases exceeds it" (Henry, 2006, p.190).

Tacit Ecological Knowledge - Practices that Contribute to Biodiversity

Ethnobiologists and human ecologists also increasingly agree that local and traditional ecological knowledge, with its practices, contribute to biodiversity and the understanding of multi-faceted, complex environmental issues. Scientific evidence supports the notion that traditional ecological practices, such as the grazing of floodplains, can effectively control invasive alien shrub species. Moreover, these practices

"contribute to multifunctional management of invaded floodplains by enhancing local biodiversity and reducing flood risk" (Demeter et al., 2021). Despite the scientifically proven value of traditional ecological practices, individuals with such "experiential expertise" (Smith & Osborn, 2003)

are still rarely included in land use decision-making processes. Much of the local ecological knowledge they possess lives in tacit and embodied practices. Consequently, traditional consultation methods, such as charrettes, may struggle to involve them in conventional ways, often overlooking their expertise.

In the context of the climate crises and the Anthropocene, it becomes ever more urgent for designers and policymakers to reconsider their practices and move beyond human-centred notions of land use. Drawing inspiration from traditional ecological practices, supported by scientific evidence, provides a potential avenue for reimagining land use and placemaking design.

With their proposed sensory methods, the following case studies aim to diversify engagement processes, facilitating the involvement of knowledge that extends beyond explicit forms.

Sensory Methods and Approaches in Art, Design, and Ethnography

Art, inherently sensory and capable of transcending verbal boundaries, offers inclusive modes of engagement within creative placemaking. It engages diverse groups, including children, fostering collaboration, co-creation, and the communication of research findings beyond academia. However, language barriers may arise in specific situations, highlighting the additional value sensory methods can contribute to the process. Similarly, an additional requirement emerges for ethnographic and participatory methods to successfully engage individuals and adeptly capture and describe tacit forms of expertise in place-based participatory research. Sensory ethnographer Sarah Pink also declares (Pink, 2011) that writing about, documenting, and communicating tacit research findings is a new challenge and a gap where art and design have experimental methods to contribute to such research.

Various sensory methods and approaches are used throughout different phases of the author's research and creative practice:

- a.) They are used for communicating tacit ecological knowledge and ecological complexities.
- b.) Sensory ethnography is employed as a fieldwork method.
- c.) In addition, such methods can contribute to collaboratively imagining ecological futures.

Figure 1- Tactile mapping with KISD students, Cologne, 2022 (Photo: Illés, 2022)

For example, the method of Participatory Sensory Walks can be employed in situations to help participants and stakeholders empathise with other-than-human perspectives or make sense of phenomena that may otherwise easily escape the human sensorium (See Figure 1 – *More-than-human mapping with KISD students*), especially those unfolding over longer durational geological timescales, such as climate change.

Sensory ethnographic methods can help capture tacit knowledge of place, enable diverse engagement, and offer alternative perspectives. Furthermore, sensory art installations foster human-nature interaction by immersing participants in the direct experience of ecological and environmental phenomena. Such interactive and sensory works of art can effectively convey tacit findings and create space for collaboratively envisioning alternative or possible future scenarios.

Case Study - Sensory Mapping Vacant Land with Migrant Women

The following case study, wherein the author developed the method of participatory sensory mapping (or sensory walk), effectively demonstrates the potential of such approaches in overcoming language barriers in land engagement. This research, conducted in 2020, focused on Glasgow's Govanhill district, recognised as Scotland's most ethnically diverse neighbourhood, and was situated within the broader context of the Scottish Land Reform's Vacant and Derelict Land policy.³

Glasgow consistently registers the highest concentration of vacant and derelict land⁴ among Scottish cities. It has a harmful impact on mental health, as such spaces can invite antisocial behaviour and induce feelings of insecurity, further contributing to the stigmatisation of such neighbourhoods (Source: *Scottish Land Commission*). The migrant women who participated in the sensory mapping walks have a pressing need for their environment to support their everyday lives. Many of them live in limited spaces, often in social housing, and may find themselves raising their children without the support of extended family. Ensuring that their immediate environments effectively accommodate their daily lives is therefore crucial. However, due to language barriers and other challenges, they remain underrepresented in conventional public space consultations.

3 The Land Reform (Scotland) Act 2016 illustrates how human rights law can be integrated into land governance to address redevelopment of vacant and derelict land, increase diversity of land ownership, and improve community engagement in land use decision-making. (Source: *Scottish Land Commission*)

4 Vacant land is land that is lying empty and unused but has the potential to be built on or used at some point. Derelict land is land damaged from previous development that needs to be restored before being reused. Approximately a third of the Scottish population lives within 500 meters of a derelict site, and the figure in deprived communities increases to 58%. (Source: *Scottish Land Commission, Children in Scotland*)

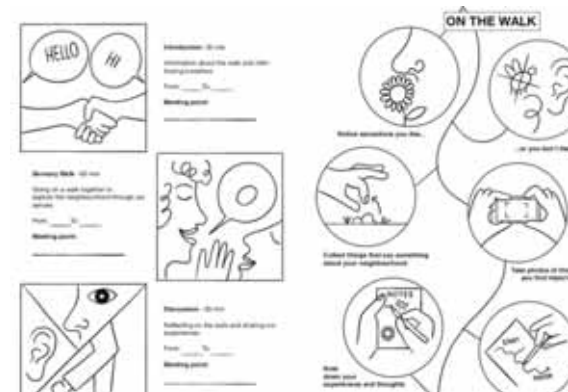

Figure 2- Sensory Walk instructions in a not-only-verbal way (Illés, 2020)

In navigating divergent English proficiency and literacy levels within these communities, the primary objective of the engagement design was to create methods that rely on non-verbal communication. This approach aimed to ensure a thorough understanding of the process, making sure that participants were well-informed about their rights and the implications of their consent. The careful design of the consent and information form with illustrations (as exemplified by the Sensory Walk instructions – Figure 2), therefore also played a crucial role in shaping the research methodology, making sure that the process is well understood and participants are aware of their rights and what they are consenting to.

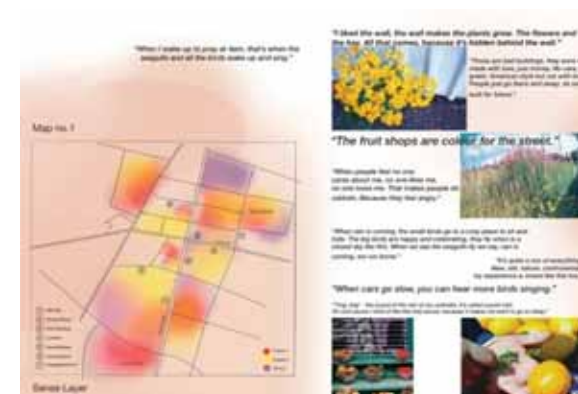

Figure 3 – (left) One of the Sensory Maps that was created during the project, (right) with quotes from and photographs taken by participant (photovoice method), Glasgow (Illés, 2020)

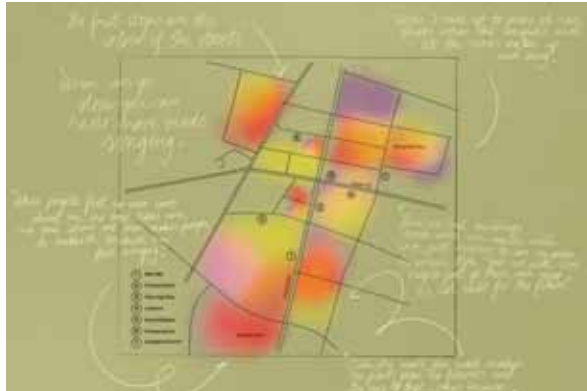
The Sensory Mapping method was inspired by psychogeographical walks and ecological soundwalks⁵, combining them with walk-along interviews⁶ and the photo voice method. The walks can be organised flexibly to accommodate participant needs: to engage in the walks individually, within a small group, or in a socially distanced manner. In one month in 2020, three walks were organised (generally 1.5 hours long and joined by 1-4 women at a time), each centering on a specific sense: a sound mapping walk, a smell and taste mapping walk, and a tactile walk. Participants' sensory evaluation categories received different colour codes on each map (Figure 3-4) for neutral, positive, and negative experiences.

5 The World Soundscape Project by Murray Schafer in the 1970s significantly influenced both ethnography and sound art.

6 Kusenbach, M. (2003). Street phenomenology: The go-along as an ethnographic research tool. *Ethnography*, 4(3), 455–485. <https://doi.org/10.1177/146613810343007>

In addition to the colour-coded sensory maps of the neighbourhood (*Figure 3-4*), the report featured photographs taken by participants using the photo-voice method, accompanied by their comments. The report also included participants' recommendations and future visions for utilising these vacant and derelict sites. This approach aimed to provide a comprehensive sensory exploration of the sites, incorporating participants' perspectives, and fostering a more inclusive understanding of the neighbourhood's potential development.

Figure 4 - Another Sensory Map that was created during the project, with quotes from participants, Glasgow (Illés, 2020)

The in-depth sensory and visual analyses of the mapped information and design artefacts (photographs and workbooks) evidenced the method's placemaking value, proving that it can help reveal previously unavailable information about places and those who inhabit them. Such engagement generates multiple impacts: it empowers those who participate, increases the cohesion and agency of communities, supports community organisations to innovate their practices for more equitable engagement and decision-making processes, and supports placemakers in land decision-making.

Case Study – Tacit Ecological Knowledge on a Middle-Tisza Flood Landscape

The presented case study proposes methods designed to capture and describe tacit knowledge through means beyond spoken or written words. The study is situated in the flood plains of the Middle-Tisza, an area predominantly explored through technological, engineering, and natural science (biology) research methodologies until now. There is ethnographic literature available on past flood-meadow farming traditions, but no research has been conducted on the contemporary use of flood-meadows from a versatile (more-than-human and integrated) point of view, where traditional and local ecological knowledge is considered. Floodplain farmers are most often excluded in flood-land decision making. Much of the local and traditional ecological knowledge they possess lives in tacit and embodied practices, therefore, traditional consultations may not involve and engage them in the usual ways or even consider them in their expert capacity. Following decades of unsuccessful debate between conservationists, environmental activists, and water management decision-makers, the 2022 summer droughts in Hungary (the Middle-Tisza region was particularly harshly affected) gave a sudden urgency to the topic of designing and planning with water and brought the issue of floodplain water retention into the spotlight. From scoping interviews in the area (by Illés in 2020-2021), it also became clear that local and traditional floodplain farmers would welcome such research as a way of preserving and communicating their knowledge of floodplain farming and water management.

The research methodology of the case study combines the walk-along method with sensory ethnography and more-than-human oral history to survey and understand the entangled interactions between humans and more-than-human entities at the case study location. More-than-human oral history initially departs from the recognition that an individual life always transcends human existence, serving as a crossing point for various entangled life forms (e.g., co-living with bacteria, collaboration with water, etc.). This approach helps produce rich, detailed descriptions of networks and entangled relationships with other species, drawing from accounts of local people who already perceive the world as made up of more-than-human relationships (Noorani, Brigstocke, 2018). The research conducted at the Tisza River did not limit oral history to verbal expression only but encompassed tacit modes of expression embedded in everyday practices.

*Figure 5 – Flood-meadow farmer explaining the benefit of flood forestry in managing invasive shrub species such as false indigo-bush (*Amorpha fruticosa*) (Illés, 2021)*

Drawing upon the researcher's artistic practice, this rich and often tacit ethnographic data was captured through sound and video recordings (conducted during the walk-along interviews in 2022-2023 – See *Figure 5*). The video documentation of tacit practices and sound recordings of the flood landscape then contributed towards a sensory landscape installation to disseminate the outcomes of the place-based research. In line with this approach, sensory ethnographer Sarah Pink also suggests that film, video, and sensory arts practices can provide potential routes to disseminating and understanding forms of knowledge

“that are tacit, unspoken, embodied, and not easily or even possibly expressed in spoken or written words.” (Pink, 2015, p.164)

An example of tacit ecological knowledge, captured through sound and video, is manifest in the practices and descriptions provided by most interviewed farmers and shepherds. They demonstrated the potential of flood forestry (*See Figure 5*) and flood-meadow grazing in effectively managing a variety of invasive species that severely threaten floodplain

ecosystems. They also identified invasive species within the flood landscape, explaining, and illustrating their substantial impact on elevating flood levels and increasing flood risk. Additionally, scientific findings also support the effectiveness of these practices, as evidenced by Demeter (2021), who asserts that such approaches contribute to the enhancement of local biodiversity and reduction of flood risk.

Conclusion

The participatory sensory mapping walks in Govanhill, Glasgow (Illés, 2020) demonstrated the method's potential to overcome language barriers, thereby contributing to a more inclusive understanding of place in Scotland's most diverse neighbourhood.

The Tisza flood-meadow case study emphasized the importance of interdisciplinary sensory art, media, and ethnographic approaches when capturing, describing, and disseminating tacit and embodied forms of knowledge.

Through two case studies in the urban and rural context, the paper successfully illustrates how integrating sensory ethnographic methods with sensory artistic and media practices can enrich diversity in placemaking design, participatory land research, and land use decision-making. This interdisciplinary sensory approach can help reveal insights beyond verbal communication and foster a multi-dimensional and integrated understanding of the human-environment relationship.

Bibliography

- Brigstocke, J. és Noorani, T. (2018). More-than-human participatory research. University of Bristol/AHRC Connected Communities Programme.
- Children in Scotland (2020). *Land and Freedom*. Available: <https://childreninscotland.org.uk/land-and-freedom/> [Accessed March 2020]
- Cianciolo, A. T. és Sternberg, R. J. (2018). Practical intelligence and tacit knowledge: An ecological view of expertise.
- Demeter, L., Molnár, Á. P., Bede-Fazekas, A., Öllerer, K., Varga, A., Szabados, K., Tucakov, M., Kiš, A., Biró M., Marinkov J. és Molnar, Z. (2021). Controlling invasive alien shrub species, enhancing biodiversity, and mitigating flood risk: A win-win-win situation in grazed floodplain plantations. *Journal of Environmental Management*, 295, 113053.
- Dúll, A. (2009). A környezetpszichológia alapkérdései – Helyek, tárgyak, viselkedés. L'Harmattan, Budapest.
- Ebrahim, Z. (2019). *Let's get together*. Available: <https://some-thoughts.org/ebrahim.html> [Accessed April 2020]
- Gibson, J.J. (1979). The ecological approach to visual perceptions, Houston Mifflin, Boston
- Henry, S. (2006). Recognizing tacit knowledge in medical epistemology. *Theoretical Medicine and Bioethics*, 27, 187–213.
- Illés, Zs. Sz. (2020). *Towards a new framework to sensory approach for diversity in land engagement* [MDes Thesis, Innovation School - The Glasgow School of Art]. <https://2020.gsapostgradshowcase.net/2020/07/14/zsofia-illes/>
- Kelkar, N. P., & Spinelli, G. (2016). Building social capital through creative placemaking.
- Pink, S. (2011). What is sensory ethnography. <https://methods.sagepub.com/video/what-is-sensory-ethnography>
- Pink, S. (2015). *Doing sensory ethnography*. Sage.
- Polanyi, M. (1958). *Personal knowledge: Towards a post-critical philosophy*. University of Chicago Press.

Polanyi, M. (1966). *The tacit dimension*. New York: Doubleday.

Smith, J.A. & Osborn, M. (2003). *Interpretative phenomenological analysis*. In J.A. Smith (ed.), *Qualitative Psychology. A Practical Guide to Research Methods* (pp. 51–80). London: Sage.

Tan, H. és Libby, R. (1997). Tacit managerial versus technical knowledge as determinants of audit expertise in the field. *Journal of Accounting Research*, 35, 97–113.

The Scottish Government (2016). The Land Reform (Scotland) Act 2016. Available: <https://www.legislation.gov.uk/asp/2016/18/enacted> [Accessed March 2020]

The Scottish Land Commission (2019). *Assessing the Impact of Vacant and Derelict Land on Communities*. Available: https://landcommission.gov.scot/downloads/5dd7d4dfa39b6_VDL%20in%20Scotland%20Final%20Report%2020191008.pdf [Accessed March 2020]

What is a Charrette? Available: https://www.tndtownpaper.com/what_is_charrette.htm [Accessed December 2023]

All figures and photographs presented in this paper are the researcher's own work.

HOME AWAY FROM HOME? THE CHALLENGES OF RECREATING A LOST HOME AND THE OPPORTUNITIES OFFERED BY PARTICIPATORY DESIGN

Hosszu Erzsébet¹

Abstract

On the one hand, this article intends to explore and understand the depth, complexity and challenges of experiencing losing and recreating the meaningful physical places of our lives. On the other hand, it aims to offer a combined tool of environmental psychology and participatory design for trauma processing. By developing the base methodology of “design therapy”, the article offers the opportunity of a new approach to support processing the trauma of losing a place called home. The paper explains the psychological depths of losing a home; it introduces place attachment and the design process. It states that design can be successfully used for processing trauma: while trauma takes away the sense of control, creates helplessness, breaks the most basic human relationships, and keeps the victim in the past, the design process encourages participants to take the initiative, makes them focus on the present, and develops cooperative skills. From the results, a design therapy toolkit will be created to support safety, memory, grief, and reconnection by developing place attachment.

Bio

The author graduated from Moholy-Nagy University of Arts and Design (Budapest) as an architect in 2015. In 2020 she started her doctoral research at the Doctoral School of MOME. In January 2013, she started working as a volunteer with young refugees and asylum seekers with her graphic designer colleague, Ágnes Jekli, at the association of Útilapu Hálózat. Her fieldwork includes workshops and projects developed and conducted between 2013 and 2023 in the homes for unaccompanied minor refugees and asylum seekers in the Childcare Center of Fót and in adult detention centres and refugee camps in Hungary. In addition, she took part in international study visits to Switzerland (community centre, 2016), Belgium (a Red Cross refugee centre, 2022) and Palestine (refugee camp for internally displaced families, 2022). During these ten years, she facilitated short (half to 1 day) creative workshops and long (1 week to 3 months) design-themed camps, international youth exchanges and projects, predominantly in Hungary. In her doctoral research, Erzsébet compares her field experiences of the past ten years with the literature and in-depth interview research to understand how architecture and design can support the development of refugees’ sense of home and the processing of the trauma caused by the loss of place and objects.

When I was a child, we had an old walnut tree in our garden. With my brother, I climbed this tree, and we played, talked or just sat there in silence. I always climbed to one specific branch to sit on. It was high enough to have a nice view but still safe. It was comfortable and easy to hold on. This was “my branch” on that tree. It is called place attachment. Then, one day, my dad sawed off my branch to prevent future accidents. I lost connection to that tree, and I never climbed it again. Later, I found another branch with a nice view.

Tom enters a cafe and needs to pick a chair to sit on. Maybe the one which is next to the big window, so he has a nice view. Maybe the one which has plants around it, so he is close to nature. Maybe the one in the corner of the room, so his back is safe with walls behind him. Or maybe he picks the one farthest from others to have silence. It will be his decision. And - if he picked well - he will wish for the same chair in the same place next time. It will be “his place” in that cafe. This is called place attachment. Then, one day, the chair will be occupied, and Tom will feel slightly disappointed; maybe he will even be hurt. And he will have to accept another chair or go to another cafe.

I walk down the street of my hometown, where I have lived for 18 years. I cross the door that protected me, and I enter the house where I grew up. The walls keep the memories of our family, the roof protects our love, and our garden provides space for dreams and ideas. This was “my home”, which gave me comfort and peace. And this is called place attachment. And then my father died, and my family went bankrupt, and the bank took our home. I decided not to go back to say goodbye to those walls and roof because they did not mean peace anymore but pain. Slowly, as the years passed by and with the hard work I invested, I started to treat my rented flat as my new home. And this, too, is called place attachment.

Mohammed also walks down his street and also enters his house, where his family awaits him. His home also gives him comfort to feel safe and dare to dream and build his future - this is what a “home” is made for, after all. And this is also called place attachment. But to his house, instead of bank payment request letters, bombs come. And soldiers and violence and blood. And he decides to leave his home behind, but it’s not a real decision since staying there means death. And (if he is lucky) after months or years of travelling, he will arrive at a safe place where (if he is lucky), he can start to recover so that one day he will be able to find a new branch, pick a new chair or build a new place called home.

---

¹ Hosszu Erzsébet, Felsőbbfokú Tanulmányok Intézete kutatója, MOME Doktori Iskola doktorandusza, hosszu.erszabet@gmail.com

1. Introduction

Place attachment is the emotional bond between person and place (Dúll 2009). It has different dimensions since an emotional relationship can develop to a corner of a room, a house, a neighbourhood, to a city, or even imagined or mythical places (Mazumdar, Mazumdar 1993, cited by Dúll 2009). In Dúll's summation, it becomes evident that knowledge of a place and behaviour together create place attachment. Social actors, possession, sense of security and self-determination play an important role and „the manifestation of action control, creativity and competence” (Dúll 2009, 133). The place attachment process constantly evolves throughout our lives and becomes increasingly complex. As a result, we can adapt more and more flexibly to the changing socio-physical environment (Dúll 2009, 239), and therefore, place attachment can also have a significant role in processing the trauma of losing the place called home.

Since January 2013, the author has been working with different vulnerable groups who have experienced the trauma of loss of home in different forms, such as young refugees and asylum seekers in Hungary, Hungarian children living in state care and homeless adults living in a temporary shelter in Budapest. The biggest target group of her research are young refugees and asylum seekers living in Hungary, with whom the author has been working for ten years as a volunteer of a Hungarian association Útilapu Hálózat. She founded the Open Doors working group with her graphic design partner, Ágnes Jekli. Open Doors was created with the aim of using the methodology of participatory design to improve the integration opportunities of young refugees and support intercultural dialogue. Over the past ten years, the author has facilitated countless creative workshops, placemaking projects and 7-to-14-day design camps with young refugees. She compares her field experiences of the past ten years with literature and in-depth interview research to understand how architecture and design can support the development of a sense of home and the processing of trauma caused by the loss of place. The author included other target groups who experienced the trauma of loss of home, such as children living in state care as well as homeless adults, in her doctoral research.

The intent of this article is, on the one hand, to explore and understand the depth, the complexity, and challenges of experiencing losing and recreating the meaningful physical places of our lives. On the other hand, it aims to offer a combined tool of environmental psychology and participatory design for trauma processing. While there are already several studies about the positive effects of occupational therapy (OT) (Reed and Sanderson 1999; Kashner et al. 2002; Resnick and Rosenheck 2008; Creek 2010; Desiron et al. 2011) and art therapy (Reynolds et al. 2000; Slayton et al. 2010; Haeyen et al. 2020), the potentials of design in therapeutic work is still only beginning to be discussed (Illarregi et al. 2022; Thienen and Meinel 2014). The tool proposed in this paper may not be strong enough to recreate the “place called home” by itself but it is structured enough to support the different aspects of place attachment (security, activity, personalisation, sense of control, ect.) and thus lead us to a substitute of a safe “basecamp”. By focusing on a well-framed and measurable methodology based on the diverse problem-solving attitude of design thinking, it is possible to leave behind the artificially recreated sense of home and take a less painful step towards a creative solution based on the active participation of the trauma victims.

2. There's no place like home

“The home is much more than a shelter; it is a world in which people create a material environment for themselves that embodies everything they find significant. In this sense, the home becomes the strongest sign of the self of the person living in it” (Csíkszentmihályi, Halton 2011, 183). The house becomes a home when the family

‘inhabits it’ - then it becomes close, private, and intimate. Home is then a safe and familiar base from which people set out to explore the outside world and to which they return to rest, refresh, and find identity’ (Dúll 2009, 171). It is not easy to find other words with such a deep and emotionally complex meaning as ‘home’. Perhaps for this very reason, countless approaches have already tried to interpret it to make it understood how a physical environment can become a home.

Different approaches have arrived at different results in the process of defining home. Ratnam (2017) focused on the intersections of home, memory, and identity through the ‘more-than-representational’ approach (Ratnam 2018, 2). She demonstrated the importance of materials, senses, and emotions in (re)creating home spaces, mainly focusing on sensorial elements (taste, smell, hearing, seeing, touching) of memory and identity. Taylor (2013) focused on not only sensorial (spatial, material) aspects but also discussed the dimensions of time and human relationships. Besides these, Fadlalla (2011) also explores the meaning of home through imaginative dimensions, while Simich (2010) discusses details like emotional support, social roles, solving conflicts, as well as dignity, and growth.

In summary, we can understand the common patterns of the meaning of home: home has not only spatial and material but also emotional and social dimensions. Also, we need to consider time and both personal and collective identity when speaking about our most intimate space. “Home is a refuge for the people and objects that define the self, so it becomes an indispensable symbolic environment for the majority of people.” (Csíkszentmihályi, Halton 2011, 211). However, we should also consider that the accuracy of defining the home depends not only on the needs mentioned above; on the economic system or the climate but also on cultural and religious associations that cannot be predicted, and therefore, their measurement is subject to several uncertainties.

The loss of home

In many cases, the previously expressed deep emotional attachment is only realised when the place is already lost (Giuliani 1991). According to Fried, „The forced abandonment of an important place results in a break in a person's sense of continuity, thereby separating the two close components of identity: spatial and group identity.” (Fried 1963, cited by Dúll 2009, 122) If the primary territory is actually (burned down) or psychologically (received a negative charge) destroyed or damaged, „This causes the same grief as the loss of important companions.” (Tuan 1974, cited by Dúll 2009, 131).

Losing one's home is a traumatising event (Guarino-Bassuk 2010; Martin 2015). The traumatic reaction occurs when the self-defence system is overloaded and stops functioning: the individual can neither fight nor escape (Herman 2015). With the loss of the home, the person leaves the familiar, intimate, protective, and autonomy-providing environment. The personal sphere and territorial behaviour are violated, and the possibility of control is also lost. As a result of the material losses, the victim does not feel that objects or places belong to him, so he loses his identity to a great extent. People who have lost their home are affected not only by physical but also mental homelessness, which refers to the psychological state when the person experiences that their home is not sufficient for them in some way; they cannot experience certain conditions of place attachment: for example, if the place is too crowded and lacks intimacy, protection, if it cannot be decorated or personalised - therefore, the formation and communication of identity is not possible. (Niit 1993, quoted by Dúll 2009, 237) The context of migration also opens up new perspectives on the meaning of home in the sense that the image of a distant home is idealized in the memories of those living away from their homeland (Wiles 2008; Tummala-Narra 2009), which further hinders the adaptation to the new environment. Wiles's study examined New Zealanders living in London in terms of articulating their place called

home. What emerged from the interviews, was that New Zealanders returning home from London are confronted with the reality of their homeland (which they idealised while living in London) and that this confrontation can disrupt identity. Whereas living in London, the comforting knowledge of the possibility of returning home influenced their everyday actions, in the case of actual return, they were confronted with the fact that the idealised home in their memories did not exist in reality, and so they could not truly return home (Wiles 2008, 135). This crisis prevents the processing of grief, so according to the symptoms of the trauma, the victim is emotionally stuck in the past, unable to form new meaningful attachments to places and therefore unable to form new human relationships as well: a fixed state of mourning may develop (Dúll 2009).

After leaving the home, the victim is faced with a double task: „He has to deal with the grief of the loss of the old place and the creation of the new place at the same time.” (Dúll 2009, 238) The significance of creating a new place is also twofold, as the individual's emotional attachment to the abandoned place fades, and relationships with the new one are formed at the same time. This makes both separation and attachment easier (Dúll 2009). Andrea Dúll describes Hordós's (2007, quoted by Dúll 2009) idea of the social margin, according to which a safety zone is available for people, in which tolerance, assistance and sustaining relationships exist. To this end, the desire to maintain a social margin may deter an individual from deviant behaviour, but if the individual (in this case, an immigrant in a new world) does not have such a margin, then he has nothing to lose. As a result, the openness of the host society and new social relationships play a key role in processing the loss of place. People develop and take care of the places to which they are attached by family, community, ethnic or cultural ties since these ties stabilise the feeling of belonging somewhere. The development of new social relationships provided by the place, as well as the activities carried out with the place, around the place, and in the place, play a decisive role in the success of the creation of a place. On the one hand, this can be considered a coping process and also cultural learning (Dúll 2009).

Therefore, we can understand that when we lose our home, we also lose control of our lives. Just like the loss of important people, we experience the loss of places as grief. Trapped in the trauma of losing a home, a person becomes emotionally attached to a lost past, creating a „Fixed state of mourning that anchors the person to the past, making him unable to move into the reality of the present or to assess the possibilities of the future” (Dúll 2009, 255). Losing control over one's environment can lead to learned helplessness, making it impossible to develop the actions and rituals necessary to create a home. Andrea Dúll suggests that the impact of this vicious circle could be alleviated if people who have lost their homes „could in some way regain a sense of control in important spheres of their lives” (Dúll 2009, 234).

Neither permanent nor lost - The flexible home

If the concept of home depends not only on material and social dimensions but also cultural ones, it can also mean that changes in the home environment do not have to be traumatic events in every case. The Eskimos, the North American forest Indians, the nomads of the Inner Asian steppes have no permanent homes (Csíkszentmihályi, Halton 2011). From this, we may conclude that the idea of an irreplaceable home has been created not as a universal human concept but as a culturally influenced definition “created in certain places at certain times and neglected in others” (Csíkszentmihályi, Halton 2011, 181). While such change can burden everyone and be a source of many conflicts, it does not result in a negative effect only, as it also promotes the formation of „flexible attachment” (Dúll 2009).

The „settlement identity” can also mean effective adaptation to the pace of modern life, and this flexible bond can develop spontaneously in the case of immigration (Dúll 2009).

However, it is possible that as a result of the trauma of forced migration, instead of the flexible bond, the „inability to bond” develops. This is consistent with the comment of Boglárka Meggyesfalvi, a Hungarian children's rights expert, who says that people living in social care (refugees, children in state care, homeless people) move very often, and if they develop an attachment to a given place, it causes another traumatising effect (Interview 15.01.2023. Budapest). Instead, the real goal is to achieve flexible place attachment, i.e. to acquire the ability to repeat the formation of a healthy attachment during moves.

3. The aspects of place attachment

Place attachment is the emotional bond between a person and the environment, and its most profound dimension is the place called home. In environmental psychology, the discussion of place attachment and place identity became part of the research directions in the seventies. Results show that people form emotional bonds with the environment they live in and use (place attachment), and these meaningful places develop over time into a part of the person's self-definition (place identity). (Dúll 2009) These emotional threads can develop with a corner of a room, a house, the neighbourhood, the city, or even mythical places. (Mazumdar - Mazumdar 1993 cited by Dúll 2009). The conceptual and methodological diversity of place attachment is theorised by Andrea Dúll (2009). In her summary, it becomes evident that there are countless conflicts of opinion in the study of place attachment, even from the point of view of the necessity of place attachment or how it relates to socialisation. On the other hand, there is more agreement about the conditions and the need to develop place attachment. Attachment develops because the control of the place enables „the manifestation of action and competence”. (Dúll 2009, 133) It is an important realisation that knowledge of a place and behaviour together create place attachment, while social actors, ownership, sense of security and self-determination also play an important role. Place attachment and place identity constantly develop and become more and more complex during our self-development, and we can adapt more and more flexibly to the changing socio-physical environment. (Dúll 2009, 239)

Environmental psychology no longer considers „not leaving” to be the sole behavioural indicator in the study of place attachment. Yet the number of migrants in the world vividly proves the fact that leaving one's place of residence entails a severe burden. In 2020, the world population reached nearly 7,800 million people, and in the same year, the number of migrants reached 281 million, 3.6% of the world population. Their number stagnated until 2000, after which it grew at a negligible rate. (Migration Policy Institute, 2022) Today, 4 out of 100 people migrate despite all the hardships. To illustrate it even more, in 2022, a quarter of the world's population, 2,000 million people, lived in conflict areas, while the number of refugees in the world was “only” 103 million (UNHCR, 2022). Proposals for measuring place attachment include satisfaction, territorial behaviour, local connections, mobility, and the health consequences of moving (Giuliani 1991). In addition, Shumaker and Taylor (1983, cited by Giuliani 1991) have proposed an integrated attachment model, suggesting several aspects that may influence the development of place attachment at the levels of individuals, small groups, and neighbourhoods (Giuliani 1991).

The necessary conditions for developing place attachment are framed by environmental psychology studies as mentioned above in Dúll's summary. The following part of the present paper will introduce the participatory design method and highlight potential connecting points to support the development of place attachment by supporting the sense of control through activity with the new environment.

4. Practising control through participatory design

Restoring control of the traumatised person during the recovery process is a primary goal formulated by many (Abram Kardiner, Martin Symonds, Evan Strak, Anne Flitcraft cited

by Hermann 2015). This statement is in line if we talk about processing the trauma of losing a home (Düll 2009).

Active forms of processing trauma

Nowadays, the range of therapeutic methods practically knows no boundaries: depending on whether individual or group therapy is taking place, we can talk about psychotherapy, integrative hypnotherapy, transference-focused psychotherapy, schema therapy, art therapy, occupational therapy, autogenic training, bereavement therapy, cognitive behavioural therapy, EMDR therapy, symbol therapy, psychodrama, group analysis, psychosomatic movement, dance therapy and family planning. In the case of migration, Wiles (2008) and Tummala-Narra (2009) already suggested considering the relevance of fantasy to therapeutic processes. It is also necessary to take into consideration that in a new language environment, immigrants cannot (or hardly) express themselves at all due to the lack of a common language, so it is worth giving preference to (at least partially) non-verbal options among therapeutic methods, like art therapy and occupational therapy, which are presumably closest to the concept of „design therapy”.

We will find significant differences between the author of this article’s design therapy concept and art therapy and occupational therapy. Art therapy focuses primarily on supporting the individual’s self-expression: expressing things and feelings for which we have no words - in contrast, design therapy focuses on developing problem-solving skills. In the case of occupational therapy, the therapy participants are faced with precise tasks. In contrast, in design therapy we find our own challenges („design challenge”) and solve them with our own tools. Design therapy not only supports actions, but also encourages the individual to proactive decision-making. All three therapeutic methods are characterised by the fact that they produce some physical or mental product, and their advantage is that they can be practised both individually and in groups. Group support is important not only because of the general expectation of recovery from trauma but also because victims of forced migration lose their entire social network, so it is especially important that they find support in their fellow human beings and build new, meaningful relationships. Another advantage of all three methods is that, although verbal communication is necessary in all cases, individuals with limited language skills can also participate in these sessions through action.

Given that the concept of design can be defined in several ways, it is necessary to clarify what we consider design in this research. Calling on the collections of Márton Szentpéteri and Taura and Nagai, it is pointed out that design can mean a finished product, documentation of a design plan of a product (or building), the structure of a system, the design process itself, but it can also mean a broadly understood problem-solving ability. (Taura and Nagai 2011, Szentpéteri 2013) Using Victor Papanek’s well-known and perhaps the broadest possible interpretation, “Every human being is a designer. Everything we do, almost all the time, is design, since design is fundamental in all human actions.” (Papanek 2019, 3) This research looks at design as a planning process and recommends it as a method for processing trauma.

When examining the design process, it is unavoidable to discuss the methodology of Design Thinking, the development of which began in the 1960s and took shape through several stages with the contribution of many. This article relies on IDEO’s approach. IDEO, a design and consulting company founded in 1991, uses the design thinking methodology to design products, services, environments, and digital experiences. IDEO launched OpenIDEO, its collaborative design platform, and IDEO U, which focuses on design education and makes countless online courses and research materials available to make human-centred design thinking understandable and accessible. The importance of IDEO from the point of view of this article is that they want to make the design process

and its beneficial effects accessible and applicable even to those not closely acquainted with the design profession. All this is done in such a way that the users’ aspects are constantly and methodically kept in the centre during the design process (Human Centred Design). The methodological description presents the various steps of the design in detail: knowledge, definition, ideation, prototyping and testing. (Brown 2009) The strength of the process is that it is by no means linear, but owing to a critical approach and systematic prototyping and testing, it is possible to return to earlier stages and develop the given project with new aspects and experiences. It is, therefore, possible to experiment and make mistakes and thus adapt to the tasks of the third stage of trauma processing, when the victim is ready for confrontation and making mistakes, so he must gradually re-join everyday life. An additional significance of design thinking is that it never uses established problem-solving schemes but rather starts from the currently established context based on knowledge, so it is particularly useful in cases when the participant in the design has to stand in a previously unknown area. (Brown 2009) This characteristic of the planning process strongly reflects on the situation of those who experience migration, since due to immigration and the new cultural environment, the individual loses his learned reference points and has to adapt to an entirely new, unknown world. The beneficial effect of the prototyping phase of design thinking, and within it, the beneficial effect of rapid prototypes (i.e. quickly prepared, inter-work models) is proven by the study of Gerber and Carroll (2011). They examined the psychological experiences of participating in the practice of rapid prototyping over a period of eighteen months. The study finds that generating and rapidly visualising multiple ideas through prototyping allows professionals to view failure as a learning opportunity, supports a sense of progress, and strengthens belief in creative abilities. The results suggest how planning exercises can be designed to help participants in uncertain circumstances. (Gerber and Carroll 2011)

Restoring control with participatory design

Design and creativity are inseparable. (Taura and Nagai 2011) Given that design is nothing more than a creative problem-solving process (Brown 2009), it allows us to learn a well-structured coping pattern that analyses the given challenge, creates a solution and action plan, and the end result of the solution process is embodied in a physical product. Design processes indirectly develop resilience since they support the individual’s sense of purpose, responsibility, autonomy, performance orientation, and cognitive abilities, and by experiencing the results, self-esteem, assertiveness, and communication skills can evolve. Baer and Jr. View drew attention to the importance of creativity development in their study, where they examined the effectiveness of a creativity development program with two groups of eighth graders who were compatible with each other. The experimental group spent three days and two nights in an outdoor school where they learned to use the Osborne-Parnes model of creative problem-solving, while the control group did not partake in the program. Immediately before and six months after the training, both groups were tested in four areas: (a) data search, (b) problem search, (c) idea search, and (d) solution search. The experimental group significantly outperformed the control group in all areas, indicating that creative problem-solving skills were retained even after six months. (Baer, Jr. View 2016) This is important from our point of view, because as we have already clarified in our investigation, it is not enough to find new and significant places; our task is also to develop flexible place attachment so that this ability can be used in the future (even independently) during a possible relocation.

Based on what has been listed so far, victims must become part of the design process in order to gain access to its full benefits. *Participatory design* is a concept that has been introduced previously in the design profession. Participatory design turns the usual roles upside down and expects the user to create the context, find connections, make decisions,

and test the final result. In this case, the designer assumes the role of facilitator to support the participants in navigating their own path, noticing their mistakes, and solving their challenges. Of course, participatory design also has its downsides: the outcome is much less predictable, and there are more possibilities for derailment – that is why an experienced designer is needed to support the group. (Armstrong and Stojmirovic 2011)

As mentioned in the introduction, the author has been using the participatory design method with young refugees for ten years, and the result of this fieldwork can support the possibilities outlined in the article. In recent years, groups of young refugees have participated in creating community wall paintings, communication games, backpacks, planning community spaces, refurbishing furniture, and binding books. During the design and renovation work of their own community space, refugee youth representing different conflicting Afghan ethnic groups began gradually to cooperate with each other during the three-months of the project. After completing the project, which was done by joint efforts, they celebrated together at the handover ceremony. Before the start of the project, according to the workers and the home's leadership, we could not expect success from the project, given that the youngsters showed destructive behaviour towards the home's environment. Despite this, even years after the end of the project, the communal room remained in good condition, and the newly arrived refugee youth were also asked by the residents already there to take care of the place. According to the experts working with the young refugees, with the design and creativity-developing sessions, the participants started to work in a community. They also started decorating their rooms independently and were motivated to participate in the programs long-term. Several young refugees interviewed still remember these projects years later as supportive activities that helped them focus on the present state against the past, and, as a result, their isolation was broken.

According to the literature review, the connection between design and therapy is a new phenomenon. The 2022 study by Erika Renedo Illarregi and her colleagues explores the possibility of using it as a design therapy as they follow a group's 6-month joint design process. Through the experiences of the participants in the group, the results of the study reveal that the planning process (1) helps to develop a sense of capacity to act, (2) keeps the participants in reality, (3) supports the development of interpersonal relationships and (4) has different dynamics from the practice of art therapy in such a way that while the work of art is about the individual (so its criticism can be personal and self-confidence-destroying), but the design is functional (so its criticism is not personal, but professional and constructive). (Illarregi et al. 2022) Julia von Thienen and Christoph Meinel's study shows a parallel between the structure of the work of designers and behaviour therapists so that the methodology of design thinking can also be utilised during therapy. (Thienen and Meinel 2014)

Based on the above, it is discernable that design might have a serious role in the process of trauma and place attachment if the victims themselves become part of the design process itself. If we examine trauma in general, the design process can be relevant for therapy work from four perspectives:

- (1) Trauma deprives the victim of a sense of power and control, while the design process encourages participants to take the initiative, carry out plans and make decisions on their own.
- (2) Flashbacks of traumatic memories keep the victim in the past while working in the design process makes participants focus on the present.
- (3) Trauma creates helplessness, while the design process calls for action.
- (4) Traumatic events question the most basic human relationships, while the design process develops collaborative skills in the frames of teamwork.

The design process can play a role in different stages of processing trauma. A safe environment must be created with the active participation of the victim. Non-verbal means of design can help restore memory, while the mourning process can be improved by developing self-expression and joint teamwork with those who share the same fate as the victim. Creative problem-solving can positively influence all areas of life, be continuing studies, employment, or connection to society. In her book, in the case of homeless people, Andrea Düll recommends including the aspect of place attachment and place identity in the therapeutic process. (Düll 2009) We have previously clarified the conditions necessary for the development of place attachment, several of which are guaranteed to participants in the design process: we can talk about action control as a result of decision-making, creativity brought to life in the entire process, ownership thanks to the product born as a result of the realisation, and the whole process which is about collecting experiences and memories as well as sustaining activity with the environment.

5. Conclusions

This article aimed to find a connection between the challenges of recreating a place called home and the opportunities offered by participative design to establish the methodology of „design therapy” and thus develop a new approach to support the processing of trauma caused by loss of place. Based on the above, it can be stated that it is relevant to further investigate the therapeutic possibilities of design in these areas. Design can effectively support the victims's recovery process, whether it is the general phenomenon of trauma or the unique situation of loss of space. During the planning process, the participant experiences the exercise of control, makes decisions, initiates, develops his resilience, and focuses on the features of the location. By getting to know the surrounding environment, they have the chance to develop their place attachment.

It is worth examining in the future the conditions of place attachment that cannot be clearly developed by any design process (local knowledge, action with the place, the community, the process of adaptation, security, and personalization) in order to use specific design challenges to address these conditions as well. Furthermore, it is advisable to examine the different levels of place attachment (geographic spaces, public spaces, private spaces, objects) to clarify the design processes aimed at them.

The author is working on a design therapy toolkit in the framework of her practice-based doctoral research. Her goal is to collect those active tools (workshops, training) that can be associated with the design process to serve the therapeutic process of forced migrants and other populations who experienced the loss of place and home (children in state care, homeless people, prisoners, etc.). The target group of the design therapy toolkit will be professionals (social workers, therapists, educators, youth workers, and NGOs) working with refugees, immigrants or other populations who have experienced the loss of place and home.

Acknowledgements

I thank all the interviewees who shared their memories with me and the support of my supervisors and colleagues for their constructive comments about this paper. I gratefully acknowledge that my work is supported by the KDP-2021 Program of the Ministry for Innovation and Technology from the source of the National Research, Development, and Innovation Fund.

Bibliography

- Armstrong, H. & Stojmirovic, Z. (2011), *Participate: Designing with user-generated content*, New York: Princeton Architectural Press.
- Baer, J. M. Jr. (2016), Long-Term Effects of Creativity Training with Middle School Students, *The Journal of Early Adolescence*, Volume 8, Issue 2. <https://doi.org/10.1177/0272431688082006>
- Brown, T. (2009), *Change by Design*, HarperCollins Publishers. e-book
- Csíkszentmihályi Mihály and Halton, Eugene. 2011. *Tárgyaink tükrében: Az vagy, amit használsz*. Budapest: Libri Kiadó.
- Creek, J. (2010), *The Core Concepts of Occupational Therapy: A Dynamic Framework for Practice*, London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
- Desiron, H. & De Rijk, A. & Van Hoof, E. & Donceel, P. (2011) Occupational therapy and return to work: A systematic literature review, *BMC Public Health*, DOI: 10.1186/1471-2458-11-615 · Source: PubMed
- Dúll Andrea. 2009. *A környezetpszichológia alapkérdései: Helyek, tárgyak, viselkedés*. Budapest: L'Harmattan.
- Fadlalla, N. (2011). Conceptualizing the meaning of home for refugees. *Spaces and Flows*, 1(3), 139-150.
- Gerber, E., & Carroll, M. (2011), The psychological experience of prototyping, *Design Studies*, doi:10.1016/j.destud.2011.06.005
- Giuliani, M. V. 1991. Towards an analysis of Mental Representations of attachment to the home. *The Journal of Architectural and Planning Research*. 8:2 133-146.
- Guarino, K., & Bassuk, E.L. (2010). Working With Families Experiencing Homelessness Understanding Trauma and Its Impact. *Zero to Three*, 30, 11-20.
- Haeyen, S. & Chakhssi, F. & Van Hooren, S. (2020), Benefits of Art Therapy in People Diagnosed With Personality Disorders: A Quantitative Survey, *Frontiers in Psychology*, <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2020.00686/full>
- Hautzinger, Z. & Hegedüs J. & Klenner Z. (2014), *A migráció elmélete*, Budapest: Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Rendészettudományi Kar.
- Herman, J. L. (2015), *Trauma and Recovery: The Aftermath of Violence-from Domestic Abuse to Political Terror*, New York: Perseus Books.
- Horvát-Militityi, T. (2011), *Egy kultúraváltás szemszögéből láthatatlan migráncsoport élményuniverzumai: a helyvesztés és beilleszkedés pszichés dinamikája*, Doctoral dissertation.
- Illarregi, E. R., Alexiou, K., DiMalta, G., and Zamenopoulos, T. (2022). Is designing therapeutic? A case study exploring the experience of co-design and psychosis, *Psychosis*, DOI: 10.1080/17522439.2022.2052450
- T Michael Kashner, Robert Rosenheck, Anthony Brian Campinell, Alina Surís, Randy Crandall, Nancy J Garfield, Paul Lapuc, Karen Pycrz, Thomas Soyka, Annie Wicker. 2002. Impact of work therapy on health status among homeless, substance-dependent veterans: a randomized controlled trial. *Arch Gen Psychiatry*. 2002;59(10):938-944.
- Martin, J. (1991). The Trauma of Homelessness. *International Journal of Mental Health*. 20:2. 17-27.
- Migration Policy Institute. 2022. "Top Statistics on Global Migration and Migrants." Last seen: 10.01.2023. <https://www.migrationpolicy.org/article/top-statistics-global-migration-migrants>
- Papanek, V. (2019), *Design for the real world*, London: Thames & Hudson Ltd.
- Ratnam, C. 2018. Creating home: Intersections of memory and identity. *Geography Compass*. 12:4
School of Humanities and Languages, University of New South Wales.
- Reed, K. L. & Sanderson, S. N. 1999. *Concepts of Occupational Therapy*. Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins
- Resnick, S. G. & Rosenheck, R. A. 2008. Posttraumatic stress disorder and employment in veterans participating in Veterans Health Administration Compensated Work Therapy, *Journal of Rehabilitation Research & Development*, Volume 45, Number 3, p.427–436.
- Reynolds, M. W. & Nabors, L. & Quinlan, A. (2000) The Effectiveness of Art Therapy: Does it Work?, *Art Therapy*, 17:3, p.207-213, DOI: 10.1080/07421656.2000.10129706
- Simich, L. & Este, D. & Hamilton, H. 2010. Meaning of home and mental well-being among Sudanese refugees in Canada. *Ethnicity & Health*, 15:2, 199-212.
- Slayton, S. C. & D'Archer, J. & Kaplan, F. (2010) Outcome Studies on the Efficacy of Art Therapy: A Review of Findings, *Art Therapy*, 27:3, p.108-118.
- Szentpéteri M. 2013. "A tervezett tárgyak életrajza." *Helikon* 2013/1. - LIX. évfolyam: 91-121.
- Taura, T. & Nagai, Y. (2011), Discussion on Direction of Design Creativity Research (Part 1) - New Definition of Design and Creativity: Beyond the Problem-Solving Paradigm. In: Taura, T. & Nagai, Y. (Eds.) *Design Creativity 2010*, London: Springer, https://doi.org/10.1007/978-0-85729-224-7_1
- Taylor, H. 2013. Refugees, the State and the Concept of Home. *Refugee Survey Quarterly*. 32 130-152
- Thienen, J. P. A. von & Meinel, C. (2014), A design thinking process to tackle individual life problems (created for use in behaviour psychotherapy), Electronic colloquium on design thinking research, <http://ecdtr.hpi-web.de/report/2014/002>.
- Tummala-Narra, P. 2009. The immigrant's real and imagined return home. *Psychoanalysis, Culture & Society*. 14:3 237-252.
- UNHCR. 2022. "Refugee Data Finder." Last seen: 12.01.2023. <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/>
- Wiles, J. 2008. Sense of home in transnational social space: New Zealanders in London. *Global Networks* 8:1 116-137.

PERIFÉRIÁRÓL A CENTRUMBA - AZ „OTTHONRA TALÁLNI A MŰVÉSZETBEN” PROJEKT ÁLTAL GENERÁLT VÁLTOZÁS-DIMENZIÓK

Ládonyi Zsuzsanna¹

Absztrakt

A VEB2023 EKF által támogatott projektünk, az „Otthonra találni a művészetben” keretében a kultúrát, a képzőművészetet hívtuk segítségül, hogy a periférián élő hajléktalanokban lélektani és szociális síkon a fejlődés irányába mutató elmozdulást, változást indítsunk be. A Katarzis Komplex Művészetterápiás módszert használva Quirin Ágnes (komplex művészeti terapeuta) 15 héten át kísérte a Magyar Máltai Szeretetszolgálat veszprémi Befogadás Háza lakóit ezen a nem mindennapi gyógyító úton. Az alkotó folyamat eredményeit, az akvarell és pasztell képeket, kerámiákat, az alkotási folyamatról készült művészi értékű fotókat (Ládonyi Ferenc alkotásait) több kiállításon is bemutattuk. Múzeumpedagógiai foglalkozásokat szerveztünk és lakossági fórumot. A kiállítások által a város perifériáján élők a város központjába kerültek (színház, vár, belvárosi kiállítóter). Az elmozdulás mentális síkon is megtörtént, a félretolt „téma” az érdeklődés központjába került: a látogatók és a város döntéshozói rácsodálkozhattak erre az eddig rejtett világra. A földrajzi és szimbolikus helyváltoztatás az átváltozást is magával hozta, hiszen az esztétikum által az értékes, értéket teremtő ember képe rajzolódott ki a hajléktalan alkotókban. Az átváltozás gyümölcseit a kapcsolatok gyógyulásában is tetten érhattük, az otthon nélküli, nehéz sorsú emberek más minőségben kapcsolódhattak önmagukhoz, a társaikhoz, az alkotásaikat befogadó többségi társadalomhoz, a róluk szóló híradások olvasóihoz, nézőihez vagy a múzeumpedagógiai foglalkozásokon résztvevő gyerekekhez, lakossági fórum résztvevőikhez. A művészetterápiás csoport tagjai közül azóta többen elkezdtek dolgozni, vagy régen elfeledett hobbijuk újra az életük részévé vált (pl. hímzés), mintegy a gyógyulási folyamat jeleként, emberi méltóságuk, értékességük megelégedéséért. A társadalmi integráció elősegítéséért az esztétikumot közvetítő képeken keresztül a befogadók is rácsodálkozhattak a sokszor arcukat vesztett otthontalanok emberi nagyságára. A megajándékozottság élménye így paradox módon a miénk lett, hiszen a rászorulókat adtak nekünk, akik megnéztük a kiállításokat, és akik a projekt sikerén dolgoztunk.

Abstract

In the framework of our project “Finding a Home in Art”, supported by the VEB2023 European Capital of Culture, we called culture and the visual arts to help us to initiate a psychological and social shift towards development in the life of people who are homeless and living on the peripheries. Using the Katarzis Complex Art Therapy method, Ágnes Quirin (complex art therapist) accompanied the residents of the Veszprém House of Inclusion (Befogadás Háza) of the Hungarian Charity Service of the Order of Malta (Magyar Máltai Szeretetszolgálat) for 15 weeks on this unusual healing journey. The results of the creative process, the watercolour and pastel paintings, ceramics and artistic photographs of the creative process (the works of Ferenc Ládonyi) were presented at several exhibitions. We organised museum pedagogical sessions and a public forum. Through the exhibitions and visibility people living on the peripheries of the city were brought to the centre of the city (theatre, castle, exhibition space in the city centre). The shift has also taken place on a mental level, with the “subject” that had been pushed aside

¹ Dr.Ládonyi Zsuzsanna ladonyizsuzsa@gmail.com „Otthonra találni a művészetben” projekt ötletgazdája, projektmenedzsere, ladonyi.zsuzsanna@vhf.hu egyetemi docens Veszprémi Érseki Főiskola, külsős oktató a Semmelweis Egyetem EKK Mentálhigiéné Intézet

becoming the focus of interest: visitors and city decision-makers have been able to take a look at this previously hidden world. The geographical and symbolic shift in location also brought about a transformation, as the image of the valuable, value-creating human being was drawn in the artists who are homeless through aesthetics. The fruits of this shift could also be felt in the healing of relationships, as people without homes and in difficult circumstances could relate in a different capacity to themselves, to their peers, to most of the society that received their works, to the readers and viewers of news about them, or to the children and public forum participants in the museum’s pedagogical sessions. Many of the members of the art therapy group have since started to work or have taken up a long-forgotten hobby (e.g. embroidery) as a sign of their healing process, their dignity and their worth. As a means of social inclusion, the recipients were also able to admire, through images that conveyed aesthetics, the humanity of the often faceless people who are homeless. The experience of giving was thus paradoxically ours, given to us by those in need who viewed the exhibitions, but also to all of us who worked to make the project a success.

Mi is az „Otthonra találni a művészetben” projekt?

Erre a kérdésre több megközelítésben tudunk válaszolni. Az objektív, tényszerű megközelítés mellett legalább annyira fontos a szubjektív, személyes meglátás, megélés. Tovább differenciálja, színesíti a képet, hogy kinek a szemszögéből látatjuk az „Otthonra találni a művészetben” projektünket. Hiszen a szubjektív megközelítés szerint más és más optikából mutatja be, hogy kinek mit jelentett ez a komplex program.

A definíciószerű magyarázat szerint projektünket *művészetalapú vizuális segítő és társadalmi integrációt előmozdító beavatkozásnak* tekinthetjük.

Miért *művészetalapú*? A művészetet, egészen pontosan a képzőművészetet hívtuk segítségül a változásgenerálás céljából. Hisszük, hogy a művészet mindenkié, és a művészet felszabadító ereje társadalmi pozíciótól függetlenül mindenki számára lehetőség. A művészet mindenkié – befogadóként és alkotóként egyaránt. A művészettel való találkozás által generált változások a perifériára szorult ember számára különösen értékes erőforrások lehetnek. Miért is ne élnénk vele, miért is ne használnánk ki ezt az óriási potenciált – ez volt a kiindulási pontunk, mikor megálmodtuk az „Otthonra találni a művészetben” projektet. Több külföldi jógyakorlat is alátámasztja a művészet gyógyító hatását szociálisan hátrányos helyzetű csoportokkal végzett munka terén (Thomas és mtsai 2011, Partridge 2022, Baran és mtsai 2023, Fotima 2023).

Miért *vizuális*? A művészeti ágak közül a képzőművészetet választottuk, mint számunkra² is fontos önkifejező, gyógyító eszközt. A vizualitás projektünk fontos központi eleme, olyan kommunikációs csatorna, amely a verbális csatornákon túli, szavak szintjén kifejezhetetlen vagy nehezen megfogalmazható üzeneteket továbbít belülről kifelé, az egyik embertől a másik emberig. A vizualitáson keresztül olyan dimenziókat tudunk megnyitni, amelyek közelebb visznek minket a szavakkal nehezen kifejezhető lényeghez. Ennek fényében talán nem is véletlen, hogy korunkban a szavak üzenetközlő szerepét egyre inkább átveszik a képek, amint erről Mitchell (2007) is beszél.

Hítvallásunk szerint minden ember értékes. Értékes, hiszen minden ember a természet része, ami visszatükröződik benne. Értékességén keresztül kapcsolódhat önmagához és a másik emberhez, sorstársához vagy azokhoz, akik teljesen más élethelyzetben, életkorban vannak. A képek segítenek a kimondhatatlan fájdalomról, örömeiről beszélni. Bár

² A projekt ötletgazdája, projektmenedzsere, a cikk szerzője is korábban festett, fotózott, sőt rajztanár szakra is járt többek között. A pályázó szervezet (Finart Design Kft.) is reklámgrafikával és más képzőművészeti tevékenységekkel is foglalkozik. Quirin Ágnes komplex művészeti terapeuta, aki a művészetterápiás foglalkozásokat vezette, egyben grafikusművész is.

vizuálisan túltelített világban élünk, ahol a képek sokszor a megtévesztés eszközei is (Máté 2021), itt mégis egyfajta tisztaságot, őszinteséget és hitelességet közvetítenek, amire viszont nagyon is szükségünk van.

A vizualitás többszörösen központi elem, hiszen a periférián élők is képeket (akvarell, pasztellképek) alkotnak, az alkotási folyamatokról is készülnek képek (fotók), majd ezeket a képeket a kiállításokon bemutatjuk. A kiállításmegnyitókra is készülnek képek, és a média sokféle felületén a többi között a képek által adunk hírt arról, ami történt. Az alkotások esztétikuma, szépsége a képeken keresztül összekapcsolódik azokkal, akiktől különben inkább elfordulunk, akik külső megjelenése gyakorta nem az esztétikumot képviseli.

Miért *segítő*? Törekeny világunkban egyre inkább fontossá válik, hogy jól tudjunk segíteni azoknak, akik hozzánk fordulnak, akikkel találkozunk, vagy akár saját magunknak is. A szolidaritás mintha egyre inkább központi mozgatórugóvá kellene váljon, hogy meg tudjuk őrizni az emberi mivoltunkat (Sik 2018). A jól segítség nem is olyan egyszerű. Látjuk, hogy azzal, ha halat adunk, nem tanul meg senki halászni. A klasszikus szociális munka módszerei mintha nem működnek, a rendszer hatékonysága gyakorta megkérdőjelezhető (Bugarszki 2014). A siker persze egészen más dimenzióban értelmezhető a hátrányos helyzetű csoportokkal végzett munka körében, mégis a kialakított intézményrendszerek elégtelensége, a humánerőforrások kimerülése mind mennyiségi, mind minőségi szinten generálja a változtatás igényét (Kozma 2020, Gyarmati 2021, Héderné Berta 2021). Mintha paradigmaváltásra lenne szükség a szociális szférában is, mind a célcsoportok megsegítése céljából, mind a segítők védelme érdekében. A művészet, a képzőművészet megjelenése a segítő palettán felüdülés lehet az ellátottak számára, s legalább annyi kreatív megoldást ajánl a segítőknek is. E megoldások más dimenzióba helyezik ezt az érzelmileg megterhelő, nem eléggé megbecsült segítő munkát. Úgy segíteni, hogy közben a segítő kapcsolat dinamikája megváltozik, az alá-fölé rendelt viszonyrendszer partneribbé válik, elmosódik a rászoruló és segítséget nyújtó szerep, önmagában is gyógyítóvá tud válni. Lehetne rizikósnak nevezni, de valójában egy kialakított keretrendszeren belül a segítő számára is magabiztosságot adhat, és átélheti a hatékony beavatkozás élményét a főként nonverbális eszközök alkalmazása által.

Miért *társadalmi integrációt előmozdító*? A rendszemléletű gondolkodás szerint igaz, hogy ha a rendszer egy eleme változik, az kihat a rendszer többi elemére. A rendszerszintű változást generálás történhet egy elem, egy csoport, egy kis kör változása által is. Ugyanakkor a családterápiás helyzetekben a családi rendszer egyes tagjai közvetlen(ebb) kapcsolatban vannak egymással, így ez a hatás, az egyik tag változása közvetlenebbül hathat a többiekre (Brandl-Nebehay és mtsai 2007). Társadalmi szinten ez nem így van. Meg kell mutatni a változást, ki kell alakítani azokat a csatornákat, amiken keresztül a változásról hírt adhatunk. El kell mondani, meg kell mutatni, hogy mi történik ott, ahova nem látnak be a többségi társadalom tagjai. A társadalmi integráció szintje, a szolidaritás minősége szorosan összefügg a kapcsolódási lehetőségekkel (Utasi 2011). A társadalmi integrációt azzal tudtuk előmozdítani, hogy többféle lehetőséget teremtettünk a találkozásra, a perifériára került társadalmi réteg megismerésére, arra, hogy megmutathassák, ők miben jók. Arcot, nevet kaptak azok a hajléktalanok, akiknek az alkotásai bemutatásra kerültek a nagyközönség előtt a kiállításokon. Pódiumbeszélgetésen vettek részt, meséltek az életükről, bekerültek a képek, a nevük az újságba, cikkek születtek róluk.

Miért *beavatkozás*? Lehet, hogy a beavatkozás, más néven intervenció egy rövidebb, mélyrehatóbb közbelépés hangulatát kelti bennünk. Valójában mégiscsak beavatkozás volt a hajléktalanok mindennapi életébe, hogy rendszeresen, minden pénteken délelőtt egészen más tevékenységre hívtuk őket, mint amit megszoktak. Beavatkozásnak tekinthető-e, hogy a vers, a zene (a Katarzisz Komplex Művészetterápiás módszernek megfelelően) (Antalfai

2016) mellett megjelent a festés, az alkotás, lényegileg a művészet a hajléktalanok életében? Egyfajta intervenció-e a találkozási lehetőség biztosítása a többségi társadalom tagjai számára, a bepillantás a periférián élők életébe? Nem rövid, gyors beavatkozásról van szó, hanem egy lassabb, szervezeten felépülő folyamatról, aminek a magja a heti rendszeres, 15 alkalomból álló művészetterápiás foglalkozássorozat. Ehhez kapcsolódnak a kiállítások, majd a múzeumpedagógiai foglalkozások és a lakosság számára kialakított találkozási lehetőségek.

A definíciószerű magyarázat magában hordoz egy olyan dimenziót is, amit eddig nem fejtettem ki. E dimenzió művészetalapú, és kapcsolódik a társadalmi integráció kérdéséhez, a segítségnyújtáshoz, azaz két egymástól elkülönülő szférát köt össze: a kulturális és a szociális szektort. Egyik szféra sem termel közvetlen gazdasági előnyt, tehát hasonló helyzetben van, ugyanakkor nem jellemző a kapcsolódásuk. Az egészségügy és a szociális szféra kapcsolódási nehézségei rendszeresen tematizált kérdések (Török 2001, Magyar 2004, Papp 2007, Rákossy-Szeitl 2018), de nem szokott igazán szó esni a kultúra és a szociális szektor kapcsolódásáról.

De mi is az „Otthonra találni a művészetben”? A szubjektív válasz attól függ, hogy kitől kérdezzük. A következő szereplők szempontjából érdemes végiggondolni: elsődlegesen a művészetterápiás foglalkozásokon részt vevő hajléktalanok szemszögéből, aztán a befogadó közönség oldaláról, akik között a fiatalabb korosztály (általános és középiskolás diákok) is képviseltették magukat. De feltehetjük ezt a kérdést magunknak is, akik a projektben dolgoztunk, hogy nekünk mit is jelent?

A foglalkozásokon részt vevő *hajléktalanok* számára az „Otthonra találni a művészetben” óriási lehetőség volt. Megdöbbenő volt azzal szembeszélni, hogy a nehezebben megközelíthető első helyszínünkön is (egy külön épület első emeleti terme, amit csak szűkebb lépcsőn lehetett elérni) több, mint egy tucat lakó jelent meg. Voltak közöttük olyanok, akik csak mások segítségével tudtak feljutni a foglalkozásra, mert mankóval és járókerettel tudtak csak mozogni. Nem mindenkinek maradt meg a motivációja 15 héten át, de kialakult egy olyan mag, amely stabilan, szinte mindegyik alkalommal jelen volt. Számukra a művészetterápiás csoportfoglalkozásoknak sokrétű jelentősége volt. Ezt részletesebben a következőkben fogom kifejteni, itt csak annyit előlegezek meg, hogy a reményt, az elmozdulást, a kimozdulást jelentette számukra.

A többségi társadalmat képviselő *befogadók* (a kiállításmegnyitók, lakossági fórumokon résztvevők, stb.) számára egy új, eddig ismeretlen világ nyílt ki a képeken keresztül. Azon túl, hogy nem ismerték, most lehetőséget kaptak rá, hogy egy a megszokottól eltérő aspektusból nyerjenek bepillantást a hajléktalanok foglalkozásélményeibe. Az arctalan, név nélküli csoportból kiemelkedtek, s arcot, nevet kaptak a periférián élők, akik megmutathatták mit tudnak, mit képesek adni az alkotásaik által. Mindezek által sokkal emberibb, szerethetőbb arcukat tudták megmutatni a társadalom számára. Fontos volt, hogy a megjelent érzések, az alkotás közben átélt önfeledt öröm, a flow-élmény lenyomatai nemcsak az alkotásokon voltak áttételesen beazonosíthatók, hanem az alkotási folyamatról készült fotókon is, amik a kiállításokon szintén bemutatásra kerültek. Például az egyik kiállításmegnyitón a közönség soraiból egy idősebb úr megszólította a pódiumbeszélgetésen részt vevő hajléktalan alkotót, és vele osztotta meg az özvegyiségével kapcsolatos bánatát. Az egyetemes emberi realitáshoz kapcsolódó veszteségélmény összekötötte a két társadalmi rétegből származó embert, és arra indította a jobb helyzetben lévő, hogy megossza bánatát egy olyannal, aki rengeteg veszteséget élt meg, s hordoz magában. Azzal, hogy a személytelen hajléktalan fogalom mögül kilépve arccal, névvel és történettel rendelkező személlyé vált a kiszolgáltatott egyén, máris megszólíthatóvá, elérhetővé változott, s létre is jött a kapcsolat a társadalom e két, egymástól elkülönülő tagja között.

A projekttagok számára is szemléletformáló hatású volt az „Otthonra találni a művészetben” célkitűzéseiben való közös munkálkodás. Ennek egyik része a projektmunka operatív részéhez kapcsolódott, de a másik fontos eleme a hajléktalanok csoportjához kötődött. A kezdeti bizonytalan kapcsolódások után egyre jobban körvonalazódott, kik azok a foglalkozásokon résztvevő személyek, akikhez elkezdtünk kötődni, személyesebb szinten kapcsolódni. A történetek, az alkotások, a sokasodó interakciók mind-mind lehetővé tették a megismerést, ami már önmagában is szemléletformáló hatású volt. Korábban egyikünk sem dolgozott s volt közvetlen kapcsolatban hajléktalanokkal, még a szociális diplomával rendelkező vagy a segítő szakember sem, de a grafikus-fotós és a háttér munkában segítő tagunk főképp nem. Mindannyiunk számára új élmény volt, s ezzel a nyitottsággal álltunk minden potenciális alkotóhoz, s lelkesen az alkotásaikhoz. Mikor belekezdtünk, nem számítottunk, nem számoltunk ezzel a belső változással, amit ugyanakkor most utólag visszatekintve, mindenképpen óriási járulékos nyereségnek tekinthetünk.

A projekt közvetlen munkatársain kívül fontos kiemelni a kulturális szféra³ munkatársait, s mindenkit, aki munkájával segítette a projekt sikerét. Számukra is meghatározó élmény volt a hajléktalan alkotókkal kapcsolatos munka, akár a képeken keresztül, akár a közvetlen találkozások által. Itt kell kiemelni, hogy a kezdetektől fogva fontosnak tartottuk, legyen a projektünknek egy olyan védnöke, akit a városban, a térségünkben mindenki ismer és elismer. Egy olyan közszereplő, aki hidat képez a társadalmunk rétegei között, a perifériára szorultak és az „centrumban” (átvitt értelemben) lévők között. Kellerné Egresi Zsuzsanna, a Veszprémi Petőfi Színház igazgatóhelyettese, kreatív menedzsere egy személyben ötvözi a kultúra és a szociális szféra találkozását, hiszen mentálhigiénés szakember is. Az alkotási folyamat közepén az alkotások már bemutatkozhattak a négynapos 'Lélektől- lélekig Színház Gyógyító Ereje' fesztiválon, az alkotó folyamatról készült művészi értékű fotók és maguk az alkotók pedig a nyitó napra tervezett pódiumbeszélgetésen. Katartikus élmény volt mindannyiunk számára ez az esemény.

A projekt felépítése

A projekt három pillérből áll, melyek szorosan egymásra épülnek segítve a projekt célkitűzéseit. Elsődleges célunk volt a művészet, az alkotás által segítséget nyújtani a hajléktalan embereknek. Aktivitás, cselekvés által, egészen pontosan az alkotás, festés, agyagozás élményén keresztül megélni azt, hogy a tehetetlenségéből kilépve képesek vagyunk valamit létrehozni, képesek vagyunk teremteni.

Másodlagos célunk arra vonatkozik, hogy elősegítsük a társadalmi integrációt. Azáltal, hogy megmutassuk mindenkinek, milyen értékesek azok az emberek is, akiről nem gondolnánk, akik kikerültek a teljesítményorientált társadalmunkból, s a perifériára sodródtak betegség, veszteség, függőség vagy más szerencsétlenség miatt. A társadalmi integráció előmozdításához célul tűztük ki a jövő generációjának a megszólítását is múzeumpedagógiai foglalkozások révén. Mindezekkel a társadalmi szolidaritás szintjének növelését, a szemléletformálást is szeretnénk elérni.

Az első pillér keretében valósult meg heti rendszerességgel a foglalkozások január végétől május közepéig a Magyar Máltai Szeretetszolgálat veszprémi Befogadás Házában a Katarzisz Komplex Művészetterápiás Módszer szellemiségében. Quirin Agnes komplex művészetterapeuta vezetésével bontakozott ki az a folyamat, aminek külső szemlélő számára is látható lenyomatait voltak az alkotások (festmények, agyagból készült alkotások), s a nem látható részei, amelyek az alkotók lelkében zajlottak le.

³ Együttműködő partnerként egyrészt a Művészetek Háza Veszprémet kell megemlíteni, ahol a második és harmadik kiállításunk megvalósult, másrészt a Veszprémi Petőfi Színházat, ahol az első kiállításunkra került sor. Ez utóbbinak kiemelkedő eseménye volt a megnyitóval egybekötött pódiumbeszélgetés.

A módszer nevében is szereplő komplexitás több szinten is értendő, én most csak azt emelem ki, hogy az egész személyiséget megmozgató hatások nem csak a vizualitáshoz kapcsolódnak, hanem relaxáció, vers és zene is segíti azt a befelé figyelő elmélyülést, aminek a lenyomata a papíron is megjelenik.

A foglalkozások által generált elmozdulás mentális és fizikai térben való pozícióváltást is jelent. Egyrészt el kellett jutniuk a foglalkozásokra kijelölt terembe a résztvevőknek, ez volt az első lépésük, amit meg kellett az önmagukhoz vezető úton tenniük. Az elmozdulás lélektani síkon is megvalósult a módszer segítségével, hiszen a relaxáció, a vers, a zene, a természet változásait megidéző hangulati tárgyak, a foglalkozásokon elhangzott instrukciók nyomán minden résztvevő közelebb kerülhetett önmagához. Hajléktalanként a negatív énkép nem is engedi a belső találkozást a személyiség értékes centrumával. Az otthontalan létmód komoly személyiség- és identitásváltozással jár (Barabásné 2006), a pozitív énkép elhalványodik, a frusztrációk kiszorítják a személyiség pozitív centrumához való kapcsolódás lehetőségét.

A művészetterápiás foglalkozás segítségével a perifériára szorult pozitív személyiségmag megmozdul és elkezdődik egy belső elmozdulás, átrendeződés is. Ebben a folyamatban a foglalkozásokat vezető művészetterapeuta személye is kulcsfontosságú, hiszen számtalan eszközzel azt közvetíti a résztvevők felé, hogy szerethető, értékesek. Ennek egyik része, hogy mindenki számít, mindenki külön figyelmet kap, mindenki ugyanolyan mértékben fontos. A résztvevők előtt lévő fehér lap pedig „tabula rasa”, bármit lehet rá festeni, a papír „mindent elbír”. A nehéz érzések, a frusztrációk is kikerülhetnek a lapra, azaz kívülrre kerülnek, így szabad tér születik a pozitív érzések megélésére, melyek így aztán a fókuszba kerülhetnek. Ez a belső átrendeződés az alkotás során beindíthat egy gyógyulási folyamatot; pszichés változások indulhatnak el a védett, támogató, elfogadó környezetben. Mindez lehetővé teszi, hogy a belső elmozdulás elinduljon akár a gyerekkori emlékek, akár a jövőre irányuló álmok, vágyak felé. A biztonságot adó, védett környezet legalább annyira fontos eleme annak, hogy ez a belső újrapcsolódás megvalósulhasson, mint maga az alkotás.

Az elmozdulás úgy is megvalósul, hogy a résztvevők az együttes magányból a közösség felé tesznek lépéseket. A foglalkozások közösségszervező, -fejlesztő hatása is kvázi terápiás hatású. Mínta az egymáshoz való kapcsolódás más dimenzióihoz, mínta az érzésekről való néhány szavas beszédhez, még ha az csak dadogás is. Míg korábban a hajléktalan résztvevők közötti párbeszéd arra irányult, hogy „adj egy cigit!”, addig a foglalkozásokon felidéződnek régi gyerekkori emlékek, érzések, amit megosztanak egymással. Egymás képeinek az értelmezése elmarad, mindenki a saját képéhez kapcsolódik, azzal kapcsolatban osztja meg sokszor nagyon is mély, vallomásszerű, akár filozofikus gondolatait.

A foglalkozások felszabadító hatása abban is megmutatkozott, amit mindenképpen pozitív eredményként értékelhetünk, hogy többen visszatértek olyan korábbi örömet okozó tevékenységhez, hobbihoz, ami már nem jellemezte a mindennapjaikat. Ilyen volt pl. a hímzés, a gyöngyfüzés, de a kirakós játék is. A folyamat nyomán többen a foglalkozásokra járás közben vagy azt követően munkát kaptak. Ugyanakkor a fejlesztő-gyógyító hatás nem csupán a foglalkozásoknak tudható be, hanem részben azzal párhuzamosan, részben a kiállítás megnyitók hatásaként.

A projekt szociális készségfejlesztő hatása nemcsak a foglalkozásokon keresztül mutatkozott meg, hanem a kiállítás megnyitókön való részvétel által is.

A projekt második pillérét a kiállítások képezték, melyek szorosan kapcsolódtak, sőt ráépültek az első pillérrre, a művészetterápiás foglalkozásokra. A kiállítás-sorozat nyilvános sajtótájékoztató előzte meg, amelyen több fontos szereplő is jelen volt, s gondolataival segítette az újságírókon keresztül eljuttatni az üzenetünket az utca emberéhez. A következő szereplők voltak a Művészetek Háza Veszprém Dubniczay-palota dísztermében:

együttműködő partnerünk a Művészetek Háza Veszprém igazgató helyettese⁴, másik együttműködő partnerünk, a Magyar Máltai Szeretetszolgálat veszprémi Befogadás Háza vezetője⁵, és a Közép-Dunántúli Regionális Központ Régióvezetője⁶, projektünk védnöke a Veszprémi Petőfi Színház igazgatóhelyettese, egyben kreatív menedzser⁷, a VEB2023 EKF programmenedzser⁸, az „Otthonra találni a művészetben” projekt ötletgazdája, projektmenedzser⁹ és művészterapeuta¹⁰, valamint a Veszprém Megyei Jogú Város egyik önkormányzati képviselője¹¹. A sajtótájékoztató egyik lényegi „haszna” abban állt, hogy a sajtó hírt adott rólunk, s beharangozta kiállításainkat, de legalább annyira fontos volt, hogy az önkormányzat figyelmét is felhívtuk a kezdeményezésünkre. Az átadott információk egyik fontos célcsoportja volt a többségi társadalom, az újságolvasók, híradások „fogyasztói”, de éppoly fontos volt, hogy a döntéshozók (jelen esetben az önkormányzat) figyelmét is felhívtuk a kezdeményezésünkre. Az önkormányzati képviselő fejében a perifériáról a centrumba kerültek át a társadalom szélére szorult emberek azáltal, hogy egy jogyakorlatot bemutatva a figyelem központjában szerepeltek. A sajtótájékoztatón a projektet megismerve, a civilben képzőművész önkormányzati képviselő kifejezte, hogy fontosnak tartja a kezdeményezés jövőbeli támogatását.

Veszprémben a vasútállomás mellett található Befogadás Házából a város központjában található színházba az útvonaltervező szerint autóval 8 perc alatt lehet eljutni. Tömegközlekedéssel ez 12 perc, biciklivel 14 perc, gyalogosan 49 perc a legrövidebb úton haladva. A valóságban a Befogadás Háza lakói számára mintha sokkal hosszabb lenne ez az út a színházba. A hajléktalanok számára létrehozott intézmény valóban a város peremén található, a Veszprémet körbe ölelő külső körgyűrűn kívül. A színház színpadára eljutni onnan teljesen lehetetlen. Mégis lehetséges volt a figyelem központjába kerülni az „Otthonra találni a művészetben” projekt által a Veszprémi Petőfi Színház ’Lélektől-lélekig a Színház Gyógyító Ereje Fesztiválja’ nyitó napján. A négynapos összművészeti fesztiválon léptek először a nyilvánosság elé képeikkel, illetve Ládonyi Ferenc fotói által, aki fényképezőgéppel végigkísérte az „Otthonra találni a művészetben” alkotóit.

Az első kiállításmegnyitó rendhagyó módon pódiumbeszélgetés volt. Projektünk védnöke, Kellerné Egresi Zsuzsanna, a csaknem 100 fős érdeklődő közönség előtt házigazdaként beszélgetett a színház előcsarnokában két alkotóval, illetve Quirin Ágnes művészterapeutánkkal. Megrázó és felemelő volt látni, hogy a kitesztelt szerepből hogyan kerültek át a figyelem központjába az otthon nélküli alkotóink. Ennek a pozícióváltásnak az ereje, jótékony hatása megmutatkozott a jelenlétükön is, a többségi társadalom elvárásainak megfelelő öltözetben, megosztott bölcs gondolatainkban. Az önbecsülésükre, önértékelésükre jótékony hatással bíró esemény volt a a projekt egyik csúcspontja. Ahogy korábban jeleztem, volt aki a beszélgetést követően a közönségből odament az egyik alkotóhoz és gratulált neki, majd megosztotta saját személyes nehézségeit is felesége elvesztésével kapcsolatban. Ebben a történetben látjuk, hogy az emberi méltóság megélésén túl a segítségre szoruló emberből hirtelen segítséget nyújtó ember vált. Mindezen túl el kell mondani, hogy ez az alkotó akkor járt először kiállításmegnyitón, ahol ő maga is megszólalhatott, s nemcsak a képei által.”

A Szilágyi László Utcagalériában került sor a második kiállításmegnyitóra, ahol az alkotási folyamatról készült művészi értékű fotókat mutattuk be. Az Utcagaléria a város

4 Dr. Herth Viktória

5 Imre-Faragó Aranka

6 Bondor Lajos

7 Kellerné Egresi Zsuzsanna

8 Bonyhádi Szilvia

9 Dr. Ládonyi Zsuzsanna

10 Quirin Ágnes

11 Csik Richárd

központjában található ugyan, mégis csupán egy kiállító térére átalakított aluljáró. A térbeli mozgás logikáját követve fontos és szimbolikus esemény volt, hogy a foglalkozásokon született alkotások ezt követően előkelőbb helyen kerültek bemutatásra. Az aluljáróból Veszprém reprezentatív, történelmi részébe, a várban található Dubniczay-palota Magtár kiállítóterébe kerültek át. A palota díszes épületének udvaráról nyíló Magtár kiállítóhely egyszerűségével, letisztultságával jól illeszkedett az alkotókhöz és az alkotásokhoz. Mindkét kiállításmegnyitón jelen voltak az alkotók¹², beszédet mondott Veszprém önkormányzati képviselője¹³, a Veszprémi Petőfi Színházból egy-egy színésze¹⁴, illetve a védnökünk, Kellerné Egresi Zsuzsanna. Külön öröm volt, hogy a várban lévő kiállításunkat Antalfai Márta, a Katarzisz Komplex Művészetterápiás Módszer megalkotója nyitotta meg, aki nem melleleg Veszprém város szülőtteje.

A kiállítások, a megnyitó ünnepségek antistigma hatása megkérdőjelezhetetlen. A festményeik előtt álló alkotókról készült fotók bemutatják mindazt a hatást, amit a folyamat során a hajléktalan emberek átéltek. Az öröm, a büszkeség, az elégedettség érzése sugárzik róluk, akik közül többen még nem vettek részt kiállításmegnyitón, főként a sajtójukon nem.

Az önbecsülésüket visszakapva egészen más perspektívából tekintenek önmagukra, a lehetőségeikre. Az önértékelésüket növelve, az alkotó művészet és a közösség hatására ha nem is sikerült otthont kapniuk, mégis mintha jobban otthonra találtak volna önmagukban, a világban. A folyamathoz kapcsolódóan egy kvalitatív kutatás adatfelvétele már megtörtént, a kvalitatív (interjú) vizsgálat eredményeit a későbbiekben fogjuk közzétenni.

A program fontos eleme a harmadik pillér, ami a társadalmi integráció ügyét igyekezett erősíteni a kiállításokon túlmutató eszközökkel. Ezt a célt szolgálták az általános és középiskolás diákoknak tartott múzeumpedagógiai foglalkozások, illetve a lakossági fórumok. Ezek a projekt eredményei bemutatásán túl lehetőséget teremtettünk arra, hogy a jelenlévők megosszák érzéseiket, feltegyék kérdéseiket a hajléktalansággal, a művészetterápiával kapcsolatban.

A projektet támogató VEB 2023 EKF elvárásainak megfelelően az „Otthonra találni a művészetben” programsorozathoz többretű kommunikációs kötelezettség társult. Ennek megfelelően a projektnek külön weboldala¹⁵ született, illetve facebook oldalán rendszeresen adtunk hírt, számoltunk be a különböző eseményekről. Így a több mint 100 követőnk folyamatosan figyelemmel kísérhette, hogy éppen mi történik, hányan jönnek el a foglalkozásokra, milyen helyszínen kerül sor művészetterápiás csoporteseményre, miként zajlanak az előkészületek, és beszámolókat olvashattak a kiállításmegnyitóról és a múzeumpedagógiai foglalkozásokról. A lakossági fórumokról is hírt adtunk, mint ahogy arról, hogy az általunk vállalt feladatokon kívül milyen események, sikerek születtek. Ezek közül három fontos elemet emelnék ki:

1. a Magyar Máltai Szeretetszolgálat veszprémi Befogadás Háza éjjeli menedékhelye és nappali melegedő részlege az irodákkal, mosodával együtt egy felújított épületbe költözött 2023 augusztusában. Az új épületrész megáldásakor már a projektünk során született alkotások kerülhettek ki a frissen festett fehér falakra.
2. a Magyar Máltai Szeretetszolgálat 2024-es évi naptárába az „Otthonra találni a művészetben” projekt alkotóinak a festményei és gondolatai kerültek be, amit a MMSZ munkatársai 25.000 példányban terjesztenek az országban.

12 Berki Irén, Berta Jánosné, Hekli Annamária, Hédervári Edina, Hozsián Tamás, Németh Árpád, Nikolics Attila, Polgár Tibor, Szalai Józsefné, Takszler Csaba, Vadász István, Weisz Zoltán, Zakar József

13 Kovács Áron személyében

14 Módri Györgyi az Utcagalériában és Palásthy Bea a várban

15 www.otam.hu

3. Pápa városban 2023. október 19. - november 6. között az utca embere is megcsodálhatta a korábban Veszprémben is kiállított képeket. A Magyar Máltai Szeretetszolgálat munkatársa, Pintér-Papp Eszter kezdeményezésére Pápa belvárosában lévő üzletek kirakataiban kerültek kihelyezésre a hajléktalan alkotók képei továbbítva az üzenetünket, hogy minden ember értékes. Ez azért is különleges, mert így a Veszprém-Balaton 2023 Európa Kulturális Főváros projekt területén kívül élőkhöz is eljutottak az eredeti képek, ahogy a 2024-es naptárral is országos szinten több ezren találkozhatnak.

Zárásként a VEB2023 EKF logójára illetve a szlogenjére szeretnék utalni, amely így hangzik: „Ragyogj!” A térben egy pontból kifelé tartó négy vonalka mintha ezt a ragyogást szeretné kifejezni, ami részben utalhat koronára is, amit a királynék viseltek, hiszen Veszprém a királynék városa. Az Európa Kulturális Főváros projekt által támogatott programunk keretében született egy olyan alkotás Hekli Annamária jóvoltából, ami szintén ezt a ragyogást fejezi ki egy középpontból kifelé tartó színes vonalakkal, és amelynek a 'Végtelen szeretet' címet adta. Annamária szavai, amelyeket a képe születésével kapcsolatban mondott, mintegy címként is pontosan összefoglalja az „Otthonra találni a művészetben” lényegét is. Summázatként álljanak itt ezek a fontos gondolatok: „A ragyogással továbbadja az egyik ember a másiknak a szeretetet. Bárkit lehet szeretni. Elég egy jó szó. Az nem kerül semmibe. Ha mindenki átadja a másiknak a szeretetét, az egy végtelen lánc. Ezért a címe a képemnek: Végtelen szeretet.”

Hivatkozott irodalom

- Antalfai M. (2016). *Alkotás és kibontakozás. A Katarzisz Komplex Művészetterápia elmélete és gyakorlata*. Lélekben Otthon Közhasznú Alapítvány, Budapest, ISBN 978-615-5443-50-3
- Barabásné Koller E. (2006). Az otthontalanság pszichológiai hatása a hajléktalan életmóddal kapcsolatba kerülő személyek identitásváltozásában = The Psychological Effect of the Homelessness on the Identity Changes of People Getting in Touch with Homeless Life. *Mentálhigiéné és pszichoszomatika*, 7(4), 329-345.
- Baran, N., Nowak, A., Nowak, A., Bogusz, K., Cywka, Ł., Bielak, A., Szwed, W., Maksymowicz M. & Machowiec, P. (2023). Art therapy as a primary and adjunct therapy in interventions for people living with serious illnesses-a review of the literature. *Journal of Education, Health and Sport*, 43(1), 39-52.
- Brandl-Nebehay, A., Rauscher-Gföhler, B. & Kleibel-Arbeithuber, J. (2007). *Rendszerszemléletű családterápia. Alapok, módszerek, aktuális trendek*. Budapest. Semmelweis Egyetem, Mentálhigiéné Intézet – Párbeszéd (Dialógus Alapítvány)
- Bugarszki Zs. (2014). A hazai szociális munka válsága. *Esély*, 3, 64-74.
- Fotima, A. (2020). The Influence of Art and Art Therapy on People. *International Journal on Integrated Education*, 3(6), 56-60.
- Gyarmati A. (2021). *A szociális ágazatban dolgozók munkakörülményeinek, járványhelyzettel, szakszervezetekkel kapcsolatos véleményének felmérése*. Kutatási jelentés. Budapest: Ökopolisz Alapítvány. Elérhető: https://www.researchgate.net/publication/349519530_A_szocialis_agazatban_dolgozok_munkakorulmenyei_erdekervenyesites. [Letöltve: 2023-11-21]
- Héderné Berta E. (2021). Néger macska fekete sapkában–Mit nyújthat a duális képzés a szociális munkának?. *Párbeszéd: Szociális munka folyóirat*, 8(2).
- Kozma J. (2020). A szociális munkások munkahelyi biztonságáról, a kockázatokról és a szakma identitáskriziséről. *Párbeszéd: Szociális munka folyóirat*, 7(1).

- Magyar Zs. (2004). A magyarországi kórházi szociális munka helyzete egy országos kutatás tükrében. *Esély*, 4, 44-70.
- Máté Zs. (2021). A vizuális kultúra divergenciájáról In: *Kultúr-, művészetfilozófiai és esztétikai továbbgondolások*. Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged
- Mitchell, W.J.T. (2007). A képi fordulat. Ford. Hornyik Sándor. *Balkon 2007*, 11-12.sz., 2-6.
- Papp Á. (2007). *A hajléktalanellátás határterülete: A hajléktalan emberek egészségügyi helyzete Magyarországon*. Szakdolgozat. ELTE -TÁTK
- Partridge, E. E. (2022). Art therapy and older adults. *Foundations of Art Therapy* (pp. 379-412). Academic Press.
- Rákósy Zs.& Szeidl B. (2018). A hajléktalan emberek egészsége. *Demográfia* 61. évf. 1. sz.
- Sik D. (2018). *Válaszok a szenvedésre. A hálózati szolidaritás elmélete*. Budapest ISBN 978-963-284-958-4
- Thomas, Y., Gray, M., McGinty, S., & Ebringer, S. (2011). Homeless adults engagement in art: First steps towards identity, recovery and social inclusion. *Australian occupational therapy journal*, 58(6), 429-436.
- Török J. (2001). „A szociális munka néhány alapkérdése az egészségügyben.” *Kézikönyv a szociális munka gyakorlatához. Szerk.: Somorjai Ildikó, Szociális Szakmai Szövetség Bp. (140–156. old.)* (2001).
- Utasi Á. (2011). A társadalmi integráció és szolidaritás alapjai: a bizalmas kapcsolatok. In: Takács Károly (Szerk.) *Társadalmi kapcsolathálózatok*, 146

PÉLDÁK A GYAKORLATBÓL

E fejezetben – a teljesség igénye nélkül – megjelenítjük a hazánkban működő gyakorlatokat, módszereket, amelyek a kultúra és a szociális területe metszetén működnek. Egyrészt a konferencia *Piac-terében* aktívan közreműködő szervezetek ismertetik a tevékenységüket, másrészt lehetőséget biztosítottunk további szervezeteknek, hogy programjaikat bemutathassák, és ezáltal lehetőséget biztosítunk mind a célcsoportok, mind a szakemberek számára további információ szerzésére.

This chapter presents a partial list of practices and methodologies that operate in Hungary at the intersection of culture and the social sector. Firstly, the organisations actively involved in the Market-place section of the conference present their activities. In addition, however, we have provided further organisations with space to present their activities, offering both target groups and professionals an opportunity to access further information.

LÁTHATÓVÁ VÁLNI EGY KICSIT

Tarr Hajnalka – Nyitrai Imre

A következő beszélgetés a KIKAZOK podcast¹ egyik adásának szerkesztett változata. Ebben a műsorban a kortárs, magyar művészetet képviselő Ludwig Múzeum 2023. szeptemberében megnyílt, nagyszabású, nemzetközi kiállításáról, a **VIGYÁZAT, TÖRÉKENY. HANDLE WITH CARE** című projektről² folytatunk disputát. Ennek a munkának az a célja, hogy felhívja a figyelmet arra az elengedhetetlen munkára, melyet az egészségügyi, mentálhigiénés és szociális terület szakemberei végeznek nap mint nap az egész országban.

A műsorfolyam szokásaihoz híven azonban sokféle, egyéb módja is szóba kerül annak, hogy a kultúra és a társadalmi felelősségvállalás, innováció hol és hogyan találkozhat. A válaszadó Tarr Hajnalka, képzőművész³, a kérdező-műsorvezető Dr. Nyitrai Imre, a Semmelweis Egyetem⁴ oktatója.

- *Szeretettel köszöntelek ebben a podcastban, amely alapvetően a szociális szakma ügyeiről, a szociális területről, ágazatról szól. Az adásra készülve olvastam, hogy festő szakon végeztél az egyetemen, és egy nagyon szép úti képzőművészeti pályát is láthatunk az interneten fellelhető nyomokból. De hogyan kerül egy kulturális, művészeti téma egy szociális podcastba? Hogyan kerül egy képzőművész a gondoskodás területére? Mi inspirált arra, hogy magával a területtel, ezzel a témával foglalkozz?*
- Igazándiból egy kicsit fordítva történik egy ilyen kiállítás esetében az út, vagyis a kurátorok, akik a kiállítás tematikáját eldöntik, ők keresnek meg engem, hogy tudnék-e gondolkodni egy új munkában, ami ennek a kiállításnak a tematikájába illeszkedik. Dabi-Farkas Rita, múzeumpedagógus, aki szintén képzőművészként végzett, és számtalan érintett családdal van kapcsolatban volt a kezdeményező. Ő sok fogyatékos gyerekkel, autizmussal élő vagy más, szociálisan hátrányos helyzetű csoportba tartozó emberrel és családjukkal van kapcsolatban. Így van egy erős szociális érzékenység a kuratori csapatban, és azért kerestek meg engem, mert tudták, hogy nekem már több projektem érintette ezt a területet. Dolgoztam pszichiátrián skizofréniában érintett személyekkel, majd ezt a projektet megismételtem tíz évre rá Debrecenben, az ottani pszichiátrián. Dolgoztam több mint tíz évig az *Autistic Art Közhasznú Alapítványnak*⁵, ahol én voltam a művészeti program vezetője, meg gyakorlatilag a kitalálója. Ott tizenkét civil lakóotthont támogatt az alapítvány, amelyekben egész életen át ellátásra szoruló, autizmusban és egyéb, társuló fogyatékoságokban érintett fiatal személyekről gondoskodnak. Én velük kezdtem el rajzolni tíz évvel ezelőtt.

De ide tartozik, hogy nemcsak mint képzőművész, hanem mint kurátor, én is rendeztem kiállításokat a Magyar Nemzeti Galériában⁶ és egyéb helyeken az autista fiatalok munkáiból. A kortárs művészeti munkákkal párhuzamosan megfigyeltem az autistáknak a rajzait, mert engem nagyon izgatott, hogy miként jelentkeznek az

autisztikus karakterisztikák egy műben, egy rajzban. Nagyon sok szempontból hasonlóságot mutatnak a képzőművészet egyes műfajaival. És ez engem nagyon érdekelt, hogy miért van az, hogy valakinek ez egy választott útja – hogy autisztikusan, repetitív módon, adatfókusszal, zárt rendszereket használva, mint például az ábécé, vagy a számok, és így tovább – és ezzel dolgozik képzőművészként, míg az autisták meg egyszerűen ezt hozzák, ez jön belőlük, így működnek. Ez engem nagyon érdekelt, ezért is álltam neki velük dolgozni. Az alapítványban ma már minden évben jótékonsági aukciót szervezünk a munkákból, nem olyan rég volt a 2023. évi eseményünk, ahol 72 millió forint aukciós eredménynek köszönhetően jelentősen tudjuk segíteni a tizenkét lakóotthon életét.

Dolgoztam együtt gyengénlátó és vak emberekkel is, a Vakok Állami Intézetében⁷. Szintén a Ludwig Múzeumnak volt egy csoportos kiállítása, ami marginális közösségekkel foglalkozó témákat képviselt, és ott öt képzőművész kapcsolódott be a programba.

- Ámulva hallgatom ezeket az előképeket, az eddigi munkáidról. Ezért egyre jobban izgat a dolog, hogy magánemberként, te hogyan kerültél közel ezekhez a témákhoz? Családi háttér vagy egy személyes, meghatározó élmény hozott téged közel a területhez?
- Igazándiból én – azon felül, hogy a festő szakon markoltam föl a diplomámat – az életben ecsetet nem fogtam a kezembe. Nem. Én azért mentem arra a szakra, mert ott tanított Maurer Dóra. Ő volt az a személy a Képzőművészeti Egyetemen, aki nyitott attitűddel és rendkívüli szellemi kapacitással rendelkezett, ezért bárki olyan metódust választhatott az önkifejezésre, ami jött neki, és ez azért a többi szakra egyáltalán nem volt jellemző.

Én a művészetemben tulajdonképpen a valóság mikéntjét, hogyanját, arcait vizsgálom. Az én belső valóságomat, mások valóságait, az úgynevezett, hogy is mondjam, valóság valóságát. Azt gondoljuk, hogy egy egységes elgondolás működik mindenki részéről, hogy mi a valóság, de ez más karaktert ölt minden egyes személyben. Tehát, hogy itt van egy rendkívül változó dinamikájú létezés, ahol mind a pszichés, belső világunk, mind a külső világ is egyaránt, folyamatosan változik, és az ehhez való kapcsolatunk – vagyis ahogyan én viszonyulok ehhez a világhoz – az is folyamatosan változik.

Nekem nagyon sok minden változott gyerekkoromban. A nevem (az apám lemondott rólam), ezzel egy új családomban lettem. Harmincnégy helyen laktam egészen eddigi életemben. Hogy lehet ehhez viszonyulni? Ez egyébként örült ijesztő, pláne gyerekként. Ez az érteni vágyás indított el azon az úton, hogy sokkal mélyebb fókuszom legyen arra, hogy az emberek hogyan működnek, és tulajdonképpen mik is a hajtóerők. Azután ez egyértelműen rámutatott arra, hogy nincs olyan, hogy egyféle valóság. És ezért izgattak a mentális betegségben érintett neurózisok, a skizofréniák. Ott vannak az emberek, és egy olyan dimenzió van bennük, vagy egy olyan világ van bennük, ami egészen egyszerűen ellehetetleníteni őket: elveszi a világgal való együttműködési képességüket, és bekerülnek egy pszichiátriára. Ezért engem nagyon-nagyon érdekelt a velük való közös munka. Nekem olyan volt mindez, mint a Gulliver utazásai. A különböző világokba való betekintés vonzott. És én örültem, hogy befogadtak, és egész jól tudtam ezekben az új világokba beépülni, mert így belülről tudtam látni a rendszereket, és ez a valóság ezerarcúságát tanította nekem. Ezért van bennem egy ilyen vonzalom.

¹ A podcast minden, ismert platformon elérhető (Spotify, Google Podcast, Apple Podcast, YouTube stb.), kereshető a Facebook-on, elérhető a kikazok.podcast@gmail.com címen.

² <https://www.ludwigmuseum.hu/en/exhibition/handle-care>

³ <https://www.instagram.com/hajnalkatarr/>

⁴ <https://semmelweis.hu/emk/szocialis-vezetokepzo-tudaskozpont/>

⁵ <https://autisticart.hu/>

⁶ <https://mng.hu>

⁷ <https://vakokintezete.hu/>

A másik kapcsolódás, hogy amikor az egyetemre jártam – olyan negyedéves voltam a képzőn –, már akkor nagyon zavart az, hogy itt milyen luxus életem, lehetőségem van, hogy az egyetemen érthetetlen kis tárgyacskákat csináljak a napok, órák és hetek hossza során. Az ember nem nagyon kap feladatot, hogy mint művész mit csináljon, hanem egyszerűen a művészet olyan tárgyakat produkál, amik önmagukban állnak, de közben mondjuk iszonyatosan nagy baj van a világban. De hát, ha már van egy életem, meg vannak energiáim, akkor kezdjek vele valamit. Volt egy erős büntudatom is, hogy én itt csinálom a kis motyókat, a kis ügyeimet, a kis műtárgyaimat, és közben, adott esetben állami gondozott gyerekek ott vannak egy épületben, és napi 30 perc az, amit konkrétan fizikai kontaktusban tudnak tölteni, mert annyi idő jut rájuk. Ezért elmentem dolgozni azzal az elképzeléssel, hogy állami gondozottakkal foglalkozzak egy gyermekotthonba, egészen pontosan egy csecsemőotthonban. El is mentem, és a próbaidőszak, vagyis a betanulási időszak alatt történt egy nagyon érdekes dolog. Ott voltak olyan gondozónők, akik erre a pályára születtek. Én amúgy sem vagyok egy testes nő, de akkor voltam vasággal együtt ötven kilogramm, és ha a kezembe fogtam egy csecsemőt, féltem, hogy szegény beveri a homlokát a kulcsfontombá, míg másoknál olyan jól elsüllyedhettek ezek a babák a jó, puha melegbe. *Rengeteget gondolkodtam, hogy hol van az én empátiám helye.* És nagyon érdekes, hogy ott volt egy gondozónő, aki mindig kérdezgette, hogy én mit csináljak egyébként. Amikor meséltem róla, azt mondta, hogy „szerintem te megőrültél”. Elmesélte, hogy neki nincs más lehetősége, ő ebben jó, de hogyha én tehetséges vagyok, ilyen adottságaim vannak, akkor menjek és végezzem a dolgom a képzőművészeti területen, és sokkal több emberhez eljuthatok vele. És ez egy fantasztikus mondat, igazi bölcsesség volt valakitől, aki 16 órát nyom egyben a gyermekotthonban. Emlékszem, akkor egy éves BKV bérlet többbe került, mint az ő havi fizetésük. Szóval brutális sok meló, nagyon kevés fizetés. Éjt nappalá téve dolgozik, azután leül elém, és azt mondja: „figyelj, ne ezt csináld, neked máshol van a helyed”.

Ezután nekem mindig volt egy olyan érzésem, hogy tartozom feléjük valamivel. És olyan a munkám, hogy *látszom, hiszen kiállítást csináljak, ugye kiálllok, kiállítok, mutatok folyton valamit, akkor már mutassak olyasmire, ami nem tudja saját magát megmutatni, miközben nagyon fontos lenne, hogy mások is lássák.*

És a másokat gondozó emberek, akik mások problémáival foglalkoznak, és ez a hivatásuk, valamint azok akiknek ez a sorsuk (mert ugye mondjuk a fogyatékos gyermekét egész nap gondozó szülő az nyilván nem jókedvűből választotta ezt az életutat) jelenjenek meg a kiállításokon.

Hogyha ezek az emberek egy probléma felé lépnek, és nem ellépnek attól, akkor mutassuk meg őket! *A gondoskodás azóta létezik, amióta a civilizáció létezik. Ha nem lenne gondoskodás, nem lenne civilizáció.*

Az utolsó kis tárgy is, amit megfogunk, az azért van, mert valaki gondoskodik róla, hogy ott egyen. Azért van rajtunk ruha, mert azt valaki megvarrja, azért tiszta, mert azt valaki kimossa, azért nem fulladunk bele a szemétkébe, mert azt valaki elpakolja. Ez az elképesztő mennyiségű gondoskodás, mint egyfajta „láthatatlan zselé”, tart minket egyben, hogy egyik napról a másikra tudjunk létezni.

- *Két gondolatot, ha megengeded, közbe szűrnék. Erről a szakmáról – ahogyan ez a KIKAZOK podcast felvezetőjében is benne van –, még mindig sokan azt sem tudják, mi is az. Fogalmuk sincs, hogy mi az a szociális segítség, és akik nem kerülnek valamilyen módon közel ehhez a területhez, fogalmuk sincs arról, micsoda munka rejlik a gondoskodás mögött. Amennyiben valamilyen intézményes ellátásba kerülnek ismerősök, rokonok, akkor egy picit közelebb kerülnek hozzánk, s csodálkoznak, hogy valaki azért csak odateszi azt az ágytálat, és kicseréli, ha kell, és átbúzza az ágyneműt, és a betegét, ellátottat felüli, és megeteti, beszélget vele, és így tovább.*

A te projektben viszont az a fantasztikus, ahogy bevonod azokat is, akik ténylegesen ezt a tevékenységet folytatják. Annyiféleképpen, ahány ember és ahány problémás élethelyzet létezik. Mi azt tanítjuk a Semmelweis Egyetem vezetőképzésében, hogy ahány hozzánk forduló, gondoskodást igénylő ember van, az annyiféle szükséglettel bír. És ezeket az egyéni szükségleteket egyéni módon tudjuk csak jól megoldani. Számomra ez az egyediség is tükröződik a projektben. De mióta és miért gyűjtösz te kezeket?

- Azért a kezeket kezdtem el gyűjteni, mert igazándiból a gondoskodásnak a legelemibb szimbóluma az a *szorgos kéz*, ami odébb tesz, felemel, letöröl. Hiába vagyunk a 21. században, azért azt az ágytálat még mindig nem a robotok viszik ki. Ezeknek a *segítő kezeknek a begyűjtése volt a cél, hogy ez jelenjen meg tömegesen*, mert ugyan a gondoskodást „lány dolognak” tartjuk, de a gondoskodáshoz valójában egy piszok nagy erő kell. Ezért olyan ez a koncepció, mint egy hegy, egy kezekből formázott hegy, ami negyven négyzetméter tapétáz ki. A hegy is egy fontos toposz, az is egy ilyen rendkívül régi valami, ami ott van akkor is, amikor ember még nem is volt, de a hegy már ott áll. Tehát ott van és ereje van, és elpusztíthatatlan, korrodálódik ugyan, homokká válik, legördül, elmozdulhat, de ott van. És ezek a kezek dettó ugyanilyenek.

Eddig – 2023 októberig – kicsit több mint hétszáz kéz jött be. Ezeket ugye egyenként láttam. És ez is nagyon érdekes érzés volt, mert azért egy kézről annyi mindent érez az ember, főleg, hogy milyen lehet a gazdája. Azt akartam, hogy ezek a kezek elevenedjenek meg, akár az amortizáltságukat megmutatva is.

És sajnos itt egy nagyon érdekes dolog, mégpedig az, hogy nem jött be annyi kéz, amennyi a teljes projekthez kellene. Pedig az egészségügyben és a szociális területen több százezren dolgoznak...

- *Igen, ez sok mindent mutat. Szólhat az önbecsülésünkről, szólhat a kiégésről, szólhat egy torz önképről is akár. Sajnos nem mindennapi még, hogy a kultúra, a művészet és a szociális segítség – úgy mond – egymásra talál.*

Jó néhány éve látod már a gondoskodás, segítség mindennapjait. Te miként látod most? Változik valami? Bennünk változik valami vagy a társadalomban változik, hiszen ahogyan mondtad is az emberi gondoskodás mindig volt és mindig lesz, amíg ember van a földön.

- Egyrészt megrázó, hogy annyira természetesnek vesszük mindent. Ez ugyanúgy láthatatlan munka, mint amit próbálnak az otthon maradt anyukák, a gyerekekkel, a férjüknek leragozni minden áldott nap, hogy azért tudod fölvenni a gatyádat ma is, mert azt én kimostam. Tehát az nem csak úgy magától lett. Ez egy brutális, repetitív munka. Nem csak az a teljesítmény, hogy valaki jó időt futott százon... Nagyon vicces lenne egyébként, hogyha csinálnának egy olyan eseményt, hogy „ma van a napja, hogy az ezredik ágytálat kivitte” az ápoló.

Annak idején, amikor lejártam a már említett tizenkét lakóotthonba – főleg a Miskolci Autista Alapítványhoz⁸ és a miskolci Szimbiozis Alapítványhoz⁹ mentem – volt egy olyan időszak, jó pár évig, amikor minden féltehetség kapott valami állami kitüntetést, egy szép, bársony dobozban. Nagy körítéssel bevonultak a „zakások”, hogy átadják a plecsnit valami puccos helyen. Erre azt látom, hogy járunk a lakóotthonokba, és van itt egy huszonöt éve helyben dolgozó nő, aki ugyanazzal a szeretettel, mosollyal, türelemmel fordul az autizmusban érintett fiatalhoz, mint öt-tíz évvel ezelőtt. (Pedig itt is van kiégés, megvannak itt is ezek a mintázatok.) És neki ki fogja azt mondani, hogy figyelj, te huszonöt, harminc éve hogy bírod ezt? Ráadásul úgy, hogy nincs

8 <https://www.miskolciautista.com/>

9 <https://szimbiozis.net/>

alkalmod feltöltődni, nem jársz nyaralni, és még otthon is elvárják a gondoskodásodat.

Gondolkodtam, és meggyőztem az alapítványt, hogy csináljunk egy klasszikus állami kitüntetésre emlékeztető tárgyat, egy bronzöntvényt. Ez volt a „KÖSZÖNÖM” plakett, amit megterveztetünk egy képzőművész szobrász kollégával, Szalai Péterrel, és egy autista fiúnak, Varga Máténak a rajzából vettünk mintát, egy részletet, és az volt egy reliefben megjelenítve, és abba volt belekomponálva az, hogy „KÖSZÖNÖM”. Ezt kiöntettük három színben: aranyban, ezüstben és bronzban, annak megfelelően, hogy valaki öt, tíz vagy huszonöt évet húzott le. Azután csináltunk Budapesten egy rendezvényt, ahol fellépett Jaksity Kata énekes, és az alapítvány vezetője és alapítója, Jaksity György mondott beszédet. Az ebéddel egybekötött díjátadón azután kezükbe vehették a kék bársony dobozkat a díjazottak, hasonlóan, mintha a Parlamentben lennének.

- *Lehet, hogy öltönyből is kevesebb volt?*

- Biztos, hogy öltönyből is kevesebb volt, de én azt akartam, hogy legyen egy tárgy, amit a gondozó hazavihet, néha a kezébe vehet és büszke lehet a munkájára, magára. Ez volt a „köszönöm plakett projekt”. Ennyit tudtam tenni azért, hogy ez a munka nyomatékossá legyen, bár láthatatlan, mert minden láthatatlan, ami nem kuriózum, nem újdonság, nem menő.

A Miskolci Autista Alapítványnak a vezetője Szalkai Krisztina. Neki van egy autista és egy nem autista, tehát neurotípusos fia, aki az Iparművészeti Egyetemre (ma MOME) járt. Szalkai Dani és társai létrehozták MAACRAFT-ot¹⁰. Sok projektjük van, de köztük olyan is, ahol *bevonják az intézményben lakókat, és dízajntárgyakat csinálnak, nagyon szépeket*. És ami még fontosabb, hogy a Danit meginterjúztatta a Forbes. És a Dani benne volt a Forbes-ban, ott állt a maga zakójában, a kis MAACRAFT jelvényel, és beszélt arról, hogy hogyan lehet egy jó projektet csinálni Borsodban.

- *A Forbes egy üzleti, elit magazin.*

- Igen, ahol a hipergazdag, a szuper sikeres, a nagyon pénzben mérhetően sikeres pasikról, vagy esetleg nőkről készül egy interjú. És itt van ez a srác, és őt is megmutatják. Így lehetne – már elnézést a szóért – szexivé tenni a fiatalok számára, hogy így is lehet sikert elérni. Amikor az invenció, az elképzelés, a büszkeség, hogy büszkén állok bele egy fogyatékos ügybe Borsodban, elismerést kap. *Mert jó, amit csinálunk, és nem egy lesajnálás veszi körül.*

- *Nagyon jó, hogy a pozitív példákat az asztalra. Én évekig követtem a Salva Vita Alapítványnak¹¹ a Design Hét programját, amiben szintén fiatal, pályakezdő, esetleg még tanuló művészek együtt dolgoztak a nehezebb sorsúakkal, a megváltozott munkaképességűekkel, fogyatékosokkal, hátrányos helyzetben élőkkel. És vannak más jó minták is, és ebbe tartozik ez a Ludwig Múzeumos projekt is.*

A VIGYÁZAT! TÖRÉKENY projekt fogadtatása egyértelműen jó volt. Olvastam egy családsegítő kolléga mondatát – „köszönjük! olyan kevesen értékelik, amit csinálunk” –, illetve egy házi gondozó írt egy olyan mondatot, ami mindent összefoglal: „sok sikert kívánok a projektbe; köszönöm, hogy ilyen módon is felhívják a munkánkat, és ezáltal a klienseink megbecsülésére a figyelmet”.

- Igen, igen. És az egyik szemem sírt, a másik nevetett, tényleg. Azért, mert annyian köszönték meg, és annyian írták le, hogy igen, nehéz, meg fárasztó, meg negyven éve

a pályán, meg gyerekintenzíven dolgozva és így tovább. Ott állnak és tartják a frontot. Rengeteg helyről írták, hogy nem fáradhat el a kezem. És sajnos a legtöbbször számára annyira evidens, hogy nem látszódnak. És hogy van egy művésze, jön, kinyomtat fotókat, felragasztgatja egy falra, ami persze, köszönőviszonyban sincs azzal az elképesztő melóval, amit ezek az emberek csinálnak, és ők megköszönik nekem, hogy én kiragasztottam a kezüket. Ezt nagyon nehéz felfogni – ezért volt, hogy örültem is persze, meg közben összeszorult a szívem.

Egyrészt baromira külön világban vagyunk. Tehát most egy absztrakt, szimbolikus műben vagyunk, egy múzeumban. Hol van annak köze ahhoz a valósághoz, hogy megint tolnak be egy vérben úszó valakit...

- *Azt hiszem, hogy az öneladásban, önmarketingben a mai napig nagyon rosszak vagyunk, még talán rosszabbak is, mint más humán ágazat, bármelyiket vesszük is sorra. Ez a kézfotózás és beküldés legfeljebb öt percet venne igénybe. Remélem, hogy hétszázánál jóval többen vesznek részt a projektben végül.*

- És azt se feledjük, hogy akik elküldték a képet, ingyen jöhetnek be a kiállításra, hogy megnézhessék a saját kezüket. Lehet, hogy ekkora a közöny. De az is lehet, hogy sokan attól féltek, hogy ki tudja, erről a műről hogyan fognak kommunikálni. Jó ez így, maradjon ez így, nem küldöm be. Ez is tanulságos volt egyébként, és számoltam vele. Mégis bízom benne, hogy *sokan észreveszik, hogy ez jó, ez róluk szól*, és mi szeretnénk, ha együtt ott állna minden kéz, egy néma hegyként, és elsöprő erőként az egész kiállítás fölé tornyosulva, mert gyakorlatilag a legnagyobb mű az egész kiállításon. Így ott egy statement lenne, jelezve, hogy vagyunk.

- *Meddig lehet a kezéket elküldeni?*

- Egészen a kiállítás végéig várjuk, ami 2024. január közepe.

- *Mi lenne, ha ezt egy kicsit előrébb vennénk és 2023 év végét céloznánk meg? Mondjuk azt, hogy a podcast hallgatóival és az összes érintettel, akikkel megosztják majd ezt a hírt, hozzuk össze legalább egy ezres számot.*

- Én úgy számoltam, hogy azt a felületet egy olyan öt-hatezer kéz borítaná be.

- *Hubb, öt-hatezer. Rendben, legyen, célozzuk meg ezt közösen.*

- Igen, ennyi kellene, hogy a hegynek az alapformáját vizuálisan kiadja, de annyira jó lenne, hogyha tényleg ez valóban egy *közös felület* lehetne. És úgy tudunk ránézni, hogy ez egy tömeg, és ez még semmi ahhoz képest, hogy mennyien és mennyien gondoskodnak nap mint nap az elesettekről, betegekről, rászorultakról.

- *Engem teljesen meggyőztél, hogy ez valóban az – egészségügyben, szociális területen tevékeny – segítő szakemberek önbecsüléséről, összetartozásról szól. És arról, hogy váljon már egy kicsit láthatóvá ez a terület, ez a munka, ezek a hivatások.*

- Nagyon örülnék, hogyha kapcsolódna ez a két terület ilyen módon is, és biztatok mindenkit, tegyen meg ennyit magáért. Egyébként külföldön erre sokkal bejáratottabb rutink vannak, hogy a különböző szociális vagy egészségügyi intézményeknek van művészeti projektjük. Ők már tudják, hogy *a képzőművészek máshogy állnak hozzá, más az agyuk, és lehet, hogy úgy tudnak megmutatni valami egészen lényegi pontot*, annak az intézménynek a lényegét, ahogy a benne lévők ugye nem tudják, nem ez a munkájuk, nem ez a feladatuk, de rögtön lehet kommunikálni, rögtön lehet figyelmet kelteni.

10 <https://maacraft.org/>

11 <https://salvavita.hu/>

COMMUNITY ART AS PROJECT WORK IN A LABOUR MARKET-FOCUSED PROGRAMME

Autonomia Foundation designed an approach that employs art-based methods and embeds soft skill development in a simulated work environment. The approach is designed to engage and support young people who have little experience with success and enjoyable work, have rarely encountered successful cooperation, have weak communication and cooperation skills, and have low self-esteem and self-knowledge. Their previous work experience, if any, was in low-skilled, low-quality positions that did not provide opportunities to engage in complex, cooperative work processes, overseeing it from planning to realisation. Their work experience seldom allowed them to see the output and impact of their work and, therefore, did not boost their motivation. They have limited experience of successful cooperation in school and at work, where they have received strict instructions from teachers or managers with little opportunity for teamwork. A lack of situations where joint decision-making is required leads to low levels of responsibility. They rarely experience partnership-based communication where participants are mutually open to suggestions, opinions, and feedback, as well as respect for each other. Insufficient feedback contributes to poor awareness of their skills and strengths. These young people rarely discuss their feelings, thoughts and ideas; therefore, their self-expression skills do not develop.

The community art project work aims to develop competencies and self-esteem and to strengthen the awareness of these skills. It allows participants to experience a simulated working situation which is enjoyable, ensures success, and in which they can feel that their participation and contribution does matter.

Target Group

We worked with disadvantaged young people aged 15-22 who were about to enter the labour market, had little work experience and had poor awareness of their strengths. Most of them are still students in vocational schools or have just finished their studies and are looking for a job.

Below, we list some aspects, requirements, and suggestions for running a successful artwork project.

ACTIVITIES AND METHODS

Choose an art form that is attractive for the participants – a community art project can be carried out using a range of art forms, e.g., music, video, photos, fine art, or dance. There are several ways to assess participants' preferences and interests. You might have background information; you can ask about their preferences in individual and/or group discussions or using questionnaires. We found that 'trial workshops', where participants are briefly introduced to a few potential art forms and have brief hands-on experiences, are very efficient for making an informed decision.

SET UP A SIMULATED WORK ENVIRONMENT

In order to prepare participants for the labour market, soft skill development has been embedded in a simulated company environment where participants were 'employed'.

SELECT THE THEME OF THE ARTWORK

We have found that fully delegating the choice of the central theme to the participants is

Rögtön lehet szerethetővé tenni egy helyet, ami legyen akár egy kórház, egy lakóotthon, egy hajléktalanszálló. Szóval legyen izgalmas, legyen szexi, legyen vonzó, fedezzük fel együtt. A művészek szeretik azokat a területeket, amelyek még nincsenek feldolgozva, új emberi területeket, mert hát egy érzékeny csapat vagyunk. És sok ilyen képzőművész van, nem én vagyok az egyetlen. Ez egy műfaj, ez a *szociálisan reflektív, vagy társadalmilag reflektív munkákat vállaló közeg*. Sokan vagyunk, nem egy csoportos kiállítás volt már a Ludwigban is. Sokan foglalkoznak különböző területek újszerű megközelítésével. Képzőművészként azt javaslom, hogy a szociális szakemberek is hívjanak be képzőművészeket, adjanak teret és ők csinálni fognak valamit, amit aztán egy ügyes kommunikációs kolléga ki tud küldeni a világba. Ebben élünk, kommunikációban, facebook posztban, instán, rá kell erre állni, azt mondom, és hogy mindenki nyerni tud rajta.

- *Nagyon szépen köszönöm a beszélgetést.*

sometimes too difficult and involves too much responsibility for them at the beginning of the development process. However, it was much easier when the options were limited to three or four, and they voted on the most preferred one.

FACILITATE DEMOCRATIC DECISION-MAKING

Cooperative project work allows for numerous decision points, e.g., the artwork's style and form, the participants's tasks and responsibilities, and the finalising/editing of the work and its presentation. Democratic decisions are time-consuming but can increase the commitment of the participants.

Although the process aims to be democratic, not all decisions are so. The trainer should make some of the decisions, some might come from the 'external world' (e.g., the preference of the simulated client), led by experts or the group members responsible for that given task.

SET UP WORKING GROUPS FOR VARIOUS ACTIVITIES

As members have different competencies, personalities, and preferences, tasks and responsibilities should be distributed accordingly. However, ensuring activities where participants must use diverse competencies are also important.

GROUP SIZE

The optimal group size is eight to sixteen people, led by two trainers. Planning both whole-group/small-group/pair and individual tasks is preferable. Thus, diverse group dynamics can be created and ensure optimal situations are provided for everyone: those who prefer working alone, in small groups, or active when the entire group works together.

SET UP GROUP RULES AND FRAMEWORK

As in most informal training situations, it is beneficial to allow the group to define its main rules and the framework at the beginning of the process.

TEACH BASIC ART SKILLS

At the beginning of a cooperative artwork project involving youngsters in easy and accessible activities brings them closer to the given art form. Moreover, it ensures joy and success. It should also free them from their fears of "I cannot do that", "I am not good at it". For example, in a music project, the participants are invited to 'pet' musical instruments and to create any sounds with them, which the trainers record and the group members can listen to afterwards. Alternatively, they are asked to write a short poem. It is important that these tasks should be relatively easy and ensure some result or product within a short timeframe, which again strengthens the experience of success and motivation, boosts energy and courage in later activities. During these initial activities, the trainers can assess the competencies of the participants, and that helps in planning the complexity of the project work, the distribution of tasks, and roles for the group members.

PLAN TOGETHER

When the group have decided on the main topic, the planning process should be continued with a brainstorming session led by the trainer. Words, pictures, or short stories related to the topic can be elicited. Facilitation is provided where all participants can share their ideas. Besides working on the content – the song lyrics, the topic of the video, etc. – the form of realisation (e.g., a slam poetry, video) can be planned.

AGREE ON TASKS AND RESPONSIBILITIES

Having created a draft working plan, the group can plan the distribution of tasks. They might want to participate in every sub-task (e.g., writing and singing one line of the song) or specify different roles and responsibilities (camera operator, actor, director, etc.). Try to create a balance between allowing everyone to try many different activities and fixed roles that better simulate a work situation. You might want to agree on responsibilities and the consequences of not fulfilling them.

COOPERATE IN THE CREATIVE PROCESS

The initial skill learning, the joint planning, and the distribution of tasks lead to the actual creative work. Participants are usually quite engaged and enthusiastic by this phase, 'simulating' motivated employees. The creative process should be well planned, ensuring everyone has appropriate tasks. Parallel sub-groups should be set up if needed, and shifts should be organised with different timings for different groups. Whether it is beneficial for the participants to observe and provide feedback to each other should also be considered.

POST-PRODUCTION

In most artwork, post-production is needed – music is mixed, and the video is edited, images are selected for exhibitions, etc. Some ideas or materials should be selected at this phase, and others should be left out. It is important to have a group discussion, including reflection and decisions on these issues. Remember that it is a community artwork process, so engaging all participants is more important and what artistic quality the final product represents is less critical.

CELEBRATE AND EVALUATE THE CLOSING

Ensure that the final product is presented to the group and an external audience that will appreciate their effort. 'It is a hard day's night' – celebrate the results of the hard work and the participants' cooperation in completing the project. This is important in motivating and helping them translate this experience into real work experience.

SOME FURTHER CONSIDERATIONS:

Use quality equipment and ensure personal attention – providing professional tools (camera, musical instruments), as well as dedicated time and attention highlights the importance of their work and boosts their commitment. Use light pressure – the trainer models the employer and the participants are considered professional employees, so some pressure might be put on them. Ensure decisions are followed, timeframes are respected, conflicts are resolved, etc. Provide mutual feedback – facilitate participants' giving and receiving feedback, sometimes critical.

Implementers

Trainers have to have professional skills in the respective artistic field and in addition, must have the skills and experience of working with disadvantaged young people in a cooperative manner.

Resources

The training venue, tools, and equipment for the project – depending on its genre. The timeframe can vary intensive short-term projects completed in a five-day summer camp have been very successful, while group meetings scheduled bi-weekly allowed for a higher drop-out rate.

Results achieved

We have completed numerous community art projects in recent years. The method was tested once in a simulated company framework to provide an explicit simulation of a potential work environment. In the links below, please see some work created by the young participants.

HALLASD A HANGOD!

A fiatalok rezonálnak a zenére, érdeklí őköt, általa könnyebbé válhat a kétirányú kommunikáció beindulása és különféle témák feldolgozása. A Hallasd a hangod egy közösségi zenei foglalkozássorozat, amelyben a résztvevő fiatalok közös munka során saját tartalmakat hoznak létre.

KEZDETEK

Hogy kezdeti motivációnk érthetővé váljon, röviden bemutatkozunk. Civil szervezeti munkában tapasztalattal bíró szociológus, illetve andragógus vagyunk, emellett zenészek. Kétirányú munkánk összekapcsolásában a roma közösségekkel foglalkozó Autonómia Alapítvány programfelelőse adta meg a kezdő lökést. Felvetette, mi lenne, ha zenével próbálnánk meg fiatalokat aktivizálni egy szegregált magyar településen, ahol éppen akkor indult egy helyieknek szóló közösségépítő program. A település Szúcs község, amely két, egymástól 2,5 km-re fekvő részből áll (Szúcs Faluközpontból és Szúcs-bányatelepből). Mi Szúcs-bányatelepen, egy volt bányász kolóniában kezdtük el a munkát. A szocialista rendszer idején itt bányászok éltek, mivel azonban a rendszerváltozás után a nehéziparban és a hozzá kapcsolódó ágazatokban jelentős leépítések történtek, ezeknek az embereknek a többsége elveszítette munkáját. Jelenleg 168 fő él a település szegregátumában, többségük roma. Itt a közösségi házon kívül semmilyen társasági együttlétre alkalmas tér nincs, sem kocsmá, sem iskola, sem bolt. Ebben a környezetben a fiatalok esélyei is elmaradnak az infrastrukturálisan előnyösebb helyen élő társaikétól.

Helyzet, külső körülmények

Szúcs-bányatelep példája nem kirívó eset, az ország területén számos hasonló helyzetben lévő település létezik. Ezeknek a hátrányoknak a leküzdéséhez strukturális változásokra lenne szükség az oktatásban, a településpolitikában és a munkaerőpiacon, hogy csak a legfontosabb területeket említsük. Jelenlegi állapotukban ezek a területek jelentősen korlátozzák a kistelepüléseken élő roma fiatalok társadalmi mobilitását, és ennek a negatív hozadékai testközelből érintik azokat, akikkel dolgozunk. Sajnos, a rendszerváltozás utáni kormányzatok elkerülték a szembenézést ezekkel a problémákkal, mintsem hosszú távú, jól felépített reformokat vezettek volna be. Az állami rendszer hiányosságaira reagálnak a civilek, akik ebben a helyzetben működnek együtt az egyenlőtlen viszonyoknak kiszolgáltatott közösségekkel. A Hallasd a hangod! is civil szervezetek segítségével, a civil szférában fejti ki tevékenységét, fő profilja szegregált környezetben élő közösségek hátrányainak csökkentése.

Visszatérve az első közösségi zenei csoportunkhoz, mi abban akartunk segíteni, hogy a gyerekek, fiatalok megtalálják a saját hangjukat. Tisztában kell lennünk azzal, hogy származási és szociális helyzetükből adódóan ők általában kevesebb figyelmet kapnak az iskolában, mint többségi társaik, - már ha egyáltalán vegyes iskolában/osztályban tanulhatnak. Ennek szomorú hagyománya van Magyarországon, a szocialista rendszerben például a roma gyerekek általában a hátsó padban ültek a többségi gyerekek mögött, még akkor is, ha volt előrébb hely. Ez a szegregációs gyakorlat később finomabb eszközökkel ugyan, de folytatódott. Ma a közoktatásban létező gyakorlat, hogy a roma gyerekeket eleve lemondással közelítik meg, önbeteljesítő jóslatként idézve elő későbbi kudarcaikat. Ez a légkör demoralizáló, negatívan hat a gyerekek önbecsülésére, motivációjára, akik sok esetben hallgatással adják meg magukat a helyzetnek. Mint ahogy egyikük említette: "Mi nem azok vagyunk, akik beszélnek." Ezen szeretnénk változtatni. Úgy gondoljuk, hogy az aktív kommunikáció a kooperáció és a közösségi lét előfeltétele, az önbecsülés pedig az előrejutásé. Az aktivitás, a kreativitás, az önismeret, a kommunikáció

és a kooperáció mind egyirányba hat, ez az irány pedig az önmagáért és a közösségéért felelős, aktív, érdekeit érvényesíteni tudó, autonóm személy.

A FOGLALKOZÁSOKRÓL

Közösségi zenei foglalkozásnak hívjuk, de nevéből eltérően találkozóink nem a résztvevők zenei képességeinek kibontakoztatásáról szólnak. Az együttléteken zenei előképzettségtől függetlenül szívesen látunk bárkit, aki szeretne csoportban fejlődni, és létrehozna valami újat.

Első közösségi zenei csoportunkban még hangsúlyosabb szerepet szántunk a zenének, így például ritmuskészségeket próbáltunk fejleszteni, de később rájöttünk, hogy ennél érdekesebben és hasznosabban is eltölthetjük a közös időt. Ebben segítségünkre voltak a résztvevők visszajelzései is. Egyre inkább azok a tevékenységek kerültek előtérbe, melyek a saját vélemény kifejezése és a kreativitás kibontakoztatása irányába hatnak. A zene továbbra is központi eleme a foglalkozásoknak, de fontos, hogy olyan gyakorlatokat végezzünk, melyekhez zenei előképzettség egyáltalán nem szükséges. A zene így eszközként, és nem célként van jelen a módszertanunkban.

Bár nekünk roma fiatalokkal vannak tapasztalataink, ez a módszer bármely közösségben származástól, társadalmi helyzettől függetlenül alkalmazható. A hangsúlyok a verbalitáson, önkifejezésen, egyéni és társas készségek fejlesztésén és a közösségépítésen vannak. Ha röviden jellemeznünk kellene a foglalkozásainkon alkalmazott módszereinket, akkor először az elérni kívánt céljainkat érdemes vázolnunk, hogy könnyebben érthetővé váljon a hozzájuk rendelt módszer.

CÉLJAINK

Közösségfejlesztés

Hisszük, hogy ideális esetben egyéni érdekeink egybeesnek szűkebb és tágabb közösségünk érdekeivel. Ezeket az érdekeket viszont csakis egy közösségen belül, társainkkal együtt tudjuk megfogalmazni. Csakhogy jelen világunkban még azokon a helyeken is ritkák a közösségek, ahol azt várnánk, hogy a hasonló élethelyzet és a fizikai közelség összehozza az embereket. Szerencsére elmondhatjuk, hogy a közös célok és tevékenységek olyan embereket is összehoznak, akik egyébként nem kapcsolódnának egymáshoz. A közösségépítés ily módon mindig valamilyen közös tevékenység köré csoportosul.

Első számú célunk tehát a helyi gyerekeknek, fiataloknak olyan platformot biztosítani, ahol megteremtődik az együttműködés lehetősége, és így közelebb tudnak kerülni egymáshoz.

Alternatívát mutatni, avagy a művészet demokratizálása

Célcsoportunk, a tinédzserek jellemzően a könnyűzene, elsősorban tánczene és rap passzív fogyasztói. A roma fiatalok nagyjából tisztában vannak a roma kultúra zenei gyökereivel, és gyakran hallgatnak kortárs roma zenét, valamint rap-et is. Alkalmassint együtt énekelgetnek,

főleg kortárs dalokat, és előfordul, hogy rövidebb saját szövegeket is kitalálnak. Ez jó alap arra, hogy együtt hozzunk létre olyan zenét, amelynek a szövegét ők írják, és a zenei alap alakításában is aktívan részt vesznek. Fontos látniuk, hogy nemcsak az általuk hallgatott előadók, hanem ők maguk is képesek saját tartalmak létrehozására, így maguk is hősökké, aktuális és személyes témákról autentikusan megnyilatkozó személyekké válhatnak. A foglalkozások résztvevői önállóan írnak mondatpárokat, szövegrészleteket egy előre kiválasztott témában, és ezekből együtt rendezzük össze a szöveget. Ebből a módszerekből adódóan a szövegek stílári minősége egyenetlen, viszont demokratikus. A létrejövő szövegek a tartalom aktualitását és fontosságát tekintve nem maradnak el a legtöbb általuk hallgatott előadótól.

Egyéni képességek fejlesztése, önértékelés növelése

Önmagában az, hogy képes vagyok létrehozni egy olyan dolgot, melyről eddig nem volt tudomásom, nagyszerű érzés. Részese lenni egy kreatív folyamatnak pozitív élmény, a szisztematikus csoportmunka során pedig a résztvevők megtanulják, hogy az alkotás összetett munka, amelyben az egyéni erőfeszítések épp olyan fontosak, mint a csoporttal való együttműködés.

A szöveg, mint az önkifejezés verbális formája, hangsúlyos szerepet kap a munka folyamán. Szeretnénk arra készíteni a fiatalokat, hogy fogalmazzák meg gondolataikat. Ez, persze, nem magától értetődő számukra, hiszen általában senki nem kéri ki a véleményüket. Kreatív szövegírással fejlesztjük absztrakciós készségeiket, és próbálunk rámutatni arra, hogy az írás lehet játék, terápia, önismeret, általa az ember újrendezheti korábbi élményeit és újakat is szerezhet.

A foglalkozások természetesen nem csak munkából állnak: játékok (csoportépítő, kommunikációs, mozgásos, feszültségoldó drámajátékok) alkalmazásával oldjuk a helyzet tanulás jellegét. A játékok aktivizálják a fiatalokat, fejlesztik ön- és emberismeretüket, és kibontakoztatják alkotóképességüket.

Állampolgári tudatosság és aktivitás fejlesztése

Munkánk során gyakran tapasztaljuk, hogy középkorú emberektől még soha nem kérdezték meg a véleményüket, és amikor mi megkérdezzük, nem értik, hogy mit akarunk ezzel. Őket még soha, egyetlen döntési folyamatba se vonták be. Mi azt szeretnénk, hogy a velünk együttműködő fiataloknál ez másképp legyen, s ezek a készségek kialakuljanak bennük, képesek legyenek döntéseket hozni és legyen véleményük a világról. Felelős, saját magukért és a saját közösségért kiálló, a saját nézeteiket és érdekeiket felvállaló egyénné válásukban vagyunk érdekeltek. Éppen ezért ez tulajdonképpen egy demokratikus alapokon működő csoport, ahol nagyon fontosak a köztes beszélgetések, a szavazások, és a munka során alapvető a döntési folyamatban való részvétel. A demokratikus processzus

azért is lényeges, mert ezáltal könnyebben megérthető a politikai mező, és az egyén, valamint a közösség abban betöltött szerepe. Ez a tapasztalat a későbbiekben még jól jöhet.

A munka során a résztvevőket mi, mint csoportvezetők, egyenlő partnerekként kezeljük. A közös szabályok, melyeket az első foglalkozáson alkotunk meg, mindenkire egyaránt érvényesek. Többször kaptunk olyan visszajelzést a gyerekektől, hogy ez a közvetlen, partneri légkör jólesik nekik és inspirálja őket.

Ami nem célunk

Nem szeretnénk a romákhoz kapcsolódó sztereotípiát erősíteni - miszerint ők elsősorban jó zenészek lehetnek. Ezt az előítéletet tapasztalataink sem támasztják alá. Eddig nagyjából húsz településen vezettünk foglalkozásokat, és kijelenthetjük, hogy teljesen eltérő a roma fiatalok zenei képzettsége, amit elsősorban a családi hagyományok határoznak meg.

MÓDSZEREK

Miután körüljártuk a foglalkozásaink beágyazottságát és hogy milyen hatást szeretnénk elérni, szólunk néhány szót arról, hogy néz ki egy foglalkozássorozat, milyen eszközöket alkalmazunk a közös alkotófolyamat során.

Közös szabályok

Miután a fiatalok megismerik a foglalkozás hátterét, céljait és lehetőségeit, együttes szabályalkotással vonjuk be őket közös történetünkbe. Az általunk összegyűjtött szabályok konszenzusos döntési elven alapulnak, melyek mentén egy csoport hatékonyan tud együttműködni egy közös cél mentén. Ezekben a minimumokban elég könnyen meg szoktunk egyezni, és a fiatalok javaslatai is nagyrészt illeszkednek ehhez az elképzeléshez. Egymás véleményének meghallgatása és tiszteletben tartása, vitahelyzetek kezdeményezése, a demokratikus döntések a közös munka legfontosabb sarokkövei.

Kapcsolatápolás

A csoporttal a kapcsolatot általában egy helyi összekötőn keresztül tartjuk, ő az, aki helyben el tudja látni a foglalkozásokhoz szükséges gyakorlati tevékenységeket, és napi kapcsolatban van a résztvevő fiatalokkal. Mivel fiatalokról van szó, legtöbbször online elérhető, így közösségi oldalakon keresztül számon tartjuk egymást, és kommunikálunk, anyagokat küldünk, kérdéseket teszünk fel egymásnak. A munkán kívüli közös időtöltés is fontos, ezért próbálunk minden alkalommal személyes kapcsolatokat is ápolni, és ha van rá keret, a résztvevőket kimozdítani egy kirándulásra, ahol a megszokottól eltérő környezetben lehetünk együtt.

Rendszeresség

Eddig átlagosan tízalkalmas sorozatokban dolgoztunk, és általában kéthetente találkoztunk a csoporttal. Emellett tapasztalatot szereztünk többéves fejlesztésben, és néhány alkalomból álló élmény-alapú foglalkozás tartásában egyaránt.

Mostani csoportunkkal próbálunk az első féléves 12-alkalmas blokk után - melynek kézzel fogható, ill. füllel hallható eredménye egy közös dal lett - egy következő foglalkozássorozatot is elindítani, amelyben együtt határozzuk meg, hogy mi legyen a következő munka tárgya. A rendszeresség sok tekintetben fontos, és mivel iskolán kívüli aktivitásról van szó, a hétfégi találkozók a legeredményesebbek, amikor a résztvevők nincsenek elfáradva hétközi kötelező elfoglaltságaiktól.

Sokszínű tevékenység

Miután megérkezünk a helyszínre, először kialakítjuk a résztvevőkkel a munkakörnyezetet, tehát elrendezzük a teret körben elhelyezett székekkel, így partneri viszonyban valósulhat meg a kommunikáció. Amennyiben technikai segédeszközöket (számítógép, hangrendszer, mikrofonok, zenei eszközök) is installálni kell, a résztvevők abban is segítenek. Általában kötetlen beszélgetéssel nyitunk, majd egy konkrét, aktuális témát járunk körül.

Függően attól, hogy a megvalósítás milyen fázisában vagyunk, végzünk drámapedagógia és zeneterápia inspirálta kreatív gyakorlatokat, melyek együttműködésen, improvizáción, és részben koncentráción alapulnak. A résztvevők hangulatának pozitív irányú befolyásolása, a felszabadult közösség létrehozása a gyakorlatoknak alapvető célja, de általuk akár az egyéni összpontosítás és a kooperáció is fejleszthető. A kísérletező hozzáállás szintén alapvető jellemzője az együttléteknek, az erre való nyitottságot azonban fokozatosan érjük el.

A program kulcsfontosságú része a verbális önkifejezés, ahol a meglévő szövegek elemzésétől a szöveg-behelyettesítési játékokon és szövegírási gyakorlatokon keresztül jutunk el a saját tartalmak egyéni és kollektív létrehozásáig. A közös munka eredménye rímelő sorokként, vagy akár szabadversként nyeri el végső formáját, mely általában a hozzárendelt zenével párhuzamosan fejlődik.

Mindenképp fontos megemlíteni, hogy a résztvevők szövegeit eredeti formájukban használjuk fel. Nekünk, csoportvezetőknek a hatásunk a szövegekre kimerül a

témajavaslatokban, illetve tartalmi- formai észrevételeink lehetnek az elkészült sorokkal kapcsolatban. Ezen kívül legfeljebb a sorok sorrendjére teszünk javaslatokat. Így lesznek a szövegek a résztvevők érvényes, autentikus, őszinte üzenetei.

Mint említettük, a zenei előképzettség nem előfeltétele a részvételnek. A programot a csoport összetételéhez igazítjuk, így ha vannak hangszeresek, akkor részt vesznek a zene kialakításában, ha pedig

nincsenek, akkor olyan megoldásokat alkalmazunk (hangminták használata, skálákba rendezett eszközök), melyekkel könnyen lehet élvezhető hanganyagot kreálni.

A közös együttműködésnek nem mindig dal a végeredménye. Filmzene készítés, hangszerépítés, ismerkedés az ökológiai akusztikával is olyan lépések, melyek az együttműködésünk stációi lehetnek.

NEHÉZSÉGEK

Korosztályi különbségek

Ideális esetben a célcsoportunk a tinédzser kb. 18 éves korig bezárólag. Szerencsés volna korban, érdeklődésben egymáshoz közel álló fiatalokból álló homogén csoportokkal dolgozni, ez azonban nem mindig lehetséges. Ha kis falvakban dolgozunk, sokszor nincs helyben annyi fiatal, akiből egy ideális, korosztályi értelemben homogén csoportot lehetne toborozni. Ilyenkor egyes csoportokkal dolgozunk, ahol a 7 évesektől a 17 évesekig. Ehhez a helyzethez kell alkalmazkodnunk, és figyelembe kell vennünk a különböző tudásszinteket és érdeklődési területeket.

Fegyelmezési paradoxon

Célcsoportunk a frontális tanulási helyzethez szokott az iskolában, ezért ennek hiányát, és a partneri viszonyt felszabadító érzésként élik meg. Ez egyrészt szabad utat enged a kreativitásnak, másrészt olykor kaotikus helyzetet eredményez, így folyamatosan egyensúlyoznunk kell a számunkra is elfogadható pozitív fegyelmezési módszerek és a laissez-faire hozzáállás között. Ezt tovább bonyolítja, ha előkerülnek a hangszerek, így ilyen esetekben egy külön protokoll szerint kell eljárunk. Szerencsére a résztvevők nagy része idővel internalizálja a közös munka szabályait.

A demokratikus működés alapja a megfelelő helyi segítő megtalálása. Abban az esetben, ha az ő személye hiteles a fiatalok szemében, akkor az kihat a foglalkozás résztvevőinek viselkedésére. A megfelelő helyi segítő nem tekintélyelvű, hanem tekintélye van. Jelenléte segít a megfelelő morál kialakításában, ami jó kiindulópont.

Elengedés

Megbízásaink meghatározott időre szólnak, így elkerülhetetlen a folyamat lezárása és a csoport elengedése. Egy-egy foglalkozássorozat kezdetekor már rámutatunk, hogy ez olyan rendszeres közös időtöltés és alkotási folyamat lesz, aminek végpontja is lesz. Ezzel együtt az elengedés nem egyszerű, amikor sok esetben bensőséges viszony alakul

ki a foglalkozásokon. A közös végtermék elkészülte megkönnyíti a lezárást. Ezen felül a projekt lezárulta után is igyekszünk informálisan utánkövetni a közösség és a fiatalok életének alakulását, s ha lehetőségünk van, időről időre visszalátogatunk a korábbi helyszínekre.

LEHETSÉGES FEJLŐDÉSI VONALAK

A jövőben szeretnénk több irányba is nyitni. Egyrészt szeretnénk lejegyezni és publikálni módszerünket, hogy annak részletes know-how-jához más is hozzáférhessen, másrészt ezzel összefüggésben új facilitátorokat képeznénk, akik lehetőség szerint helyi közösségekből származó roma fiatalok, vagy a módszert átvevő, helyben élő, dolgozó szakemberek volnának. Ők a saját környékükön nélkülünk is tovább tudnák vinni a foglalkozásokat. Ez a módszer biztosíthatná az egyszeri sikerélményen túlmutató folyamatosságot.

Szeretnénk azt is, ha tapasztalatot tudnánk cserélni, illetve együtt dolgozhatnánk hasonló profilú kezdeményezésekkel, akár egy olyan közös módszertan létrehozásán, ami túlmutat eddigi eredményeinken.

JELENLEGI FÓKUSZ

Egy budapesti középiskolával, illetve bolgár partnerszervezetünkkel együtt a nem formális fejlesztési helyzetekben szerzett tapasztalataink és a formális oktatás kapcsolódási pontjait keressük. Középiskolai tananyagokat dolgozunk fel művészet alapú pedagógia és projekt módszer alkalmazásával, tananyagot fejlesztünk, miközben az oktatási intézményben tanuló fiatalokkal is együttműködünk. Az iskolai munka mellett továbbra is részt veszünk hátrányos helyzetű fiatalok nem formális fejlesztésében.

Korábbi foglalkozássorozatokon elkészült referencia zenék:

<https://hallasd.hu/munkaink/>

Az írás eredetileg a PAIC (Participatory Art for Invisible Communities) projekt keretében készített módszertani füzetben jelent meg angol nyelven. Ez a leírás az eredeti szöveg módosított változata.

A HELYZETBEHOZÁS GYAKORLATA A DESIGN ESZKÖZEIVEL, VAGYIS A MAACRAFT MÓDSZER ALAPJAI

Kutatási esszé

Szalkai Dániel¹

Bemutakozás

Szalkai Dániel vagyok, designer, a Moholy-Nagy Művészeti Egyetemen Doktori Iskolájának hallgatója, illetve óraadó az egyetemen. Alkotói praxisom mellett különböző szerep- és munkakörökben 12 éve dolgozom a civil szektorban. Legtöbb alkotói munkám a társadalmi egyenlőség és a szociális design, illetve a hátrányos helyzetű csoportok témája köré rendeződik. Rendkívül érdekel a tabuk jelentősége, és a társadalmi téveszmék hatásai. Több projekt van, amely a hazai fogyatékoságügy problémáit próbálja meg feldolgozni; mindezt a kortárs design eszközeivel (maacraft.org, Perceptual Thinkers). A design társadalomformáló szerepének jelentőségét és kommunikációs lehetőségeit kutatom.

Absztrakt

Alkotó szemléletű emberként meggyőződésemmé vált, hogy a művészetek és a design képes társadalomformáló eszközként működni. Azt gondolom, hogy a legkritikusabb szociális kérdések szintjén is valódi erőforrást jelenthetnek és hogy egyedi tervezési - módszertani elvek mentén sikerülhet kialakítani olyan gyakorlatot, mely valódi lehetőséget ad az érintett emberek helyzetbe hozására, rehabilitálására. A folyamat során az általam gyakorolt affektív módszer hasznosságát aktív antropológiai megfigyelésekkel, terepmunkával és esettanulmányok feltárásával törekszem igazolni. Egyúttal igyekszem felhívni a figyelmet arra, mennyire fontos a felelős alkotói / tervezői mentalitás kialakítása, és hogy milyen lehetőségeket rejt magában, ha a művészetek és a design eszközeivel törekszünk támogatást és lehetőséget biztosítani hátrányos helyzetű társadalmi csoportoknak. Egy társadalmi probléma reprezentációja jellemzően a nehézségekre és az érintett társadalmi csoport degradációjára koncentrál. Amint azonban - a kérdéskör tárgyalásának szintjén - egy megfelelő esztétika, érték- / tartalomtársítás jelenik meg, a témához hozzáadódik egyfajta többlet, mely segíthet az ügy megítélésnek javításában. Ha az adott közösség erőforrásaira, értékeire koncentráló progresszív üzeneteket fogalmazunk meg – olyanokat, melyek az adott társadalmi ügy jelentőségét és fontosságát hangsúlyozzák – ez a meg tudja adni a változás lehetőségét egy eszköztelen, sérülékeny társadalmi csoport képviselőinek.

Abstract

As a creative-minded individual, I am convinced that arts and design can serve as influential tools for societal transformation. I believe that design is a powerful resource even at the most critical level of social issues and it is possible to develop a practice along unique design and methodological principles to provide real opportunities for the empowerment and rehabilitation of individuals involved. Throughout this process, I aim to substantiate the efficacy of what I call affective method by employing active anthropological observations, fieldwork, and the exploration of case studies. I wish to draw attention to the importance of cultivating a responsible creative/designer mentality and the potential inherent in utilizing the tools of arts and design to support and provide opportunities to socially disadvantaged groups.

¹ Moholy-Nagy Művészeti Egyetemen Doktori Iskolájának hallgatója, MOME oktató

Typically, the representation of a social problem focuses on the challenges and degradation the affected social group faces. However, when aesthetics of value/content association emerge in the discussion of the issue, it adds a certain surplus to the topic, contributing to an enhanced perception of the cause. Concentrating on the given community's resources and values and formulating progressive messages that underscore the significance and importance of the social issues can provide an opportunity for change to representatives of an unaided, vulnerable social group.

Bevezetés

Gondolatindító írásom célja, hogy összefoglalja a kutatásom alapjául szolgáló szubjektív tervezés-módszertani elveket, betekintést engedjen az általam felépített tervezési gyakorlatba, s egyben teret adjon a kritikai szempontok tárgyalásának. Az affektív jelzővel jól összefoglalható személyes szakmai módszereim empirikus gyakorlatokon, esettanulmányokon és a terepmunkán szerzett szakmai tapasztalatokon alapulnak.² Az esszé során igyekszem megmutatni, mennyire fontos a felelős tervezői mentalitás kialakítása, milyen lehetőségeket rejt, ha személyes környezetünk problémáiból merítünk, és adott esetben ezek a szubjektív hatások ösztönözhetnek bennünket arra, hogy a design eszközeivel igyekezzünk megoldásokat találni. A tanulmány az intuitív döntések és a szubjektív nézőpont fontosságát, valamint egy adott szociális probléma esetén történő bevonódás szintjeit mutatja be. A tárgyalt módszertani elveket elsősorban olyan gyakorlati munkák során alkalmaztam, mint a MAACRAFT szociális műhely, a Perceptual Thinkers projekt, vagy éppen az első hazai ASD-specifikus szenzoros terápiás kert létrehozása. Korábbi tapasztalatokat felhasználva törekszem tehát olyan tömör, a gyakorlatban is alkalmazható eszközrendszer összeállítására, amely a „dizájn antropológia” eredményire reflektálva sikeresen alkalmazható társadalmi csoportok helyzetbe hozására.

Kontextus adás

Az elmúlt 10-12 évben a civil szektorban tevékenykedve – eredetileg formatervező, dizájnér képzettséggel a hátam mögött – jellemzően egyéni érintettségemtől motiválva foglalkoztam az autizmus társadalmi jelenségével. Két nagyobb program létrehozásával, sikeres pályázatok megírásával és lehetőség szerint minél hatékonyabb szakmai tevékenység kifejtése mellett a céltom mindvégig az autizmussal élők helyzetbe hozása volt. Azóta is a témával kapcsolatos pozitív reprezentációs hatások generálásán és a társadalmi ügy mellé rendelt negatív értéktársítási folyamatok megváltoztatásán dolgozom az 'empowerment' eszközeivel operálva. Az évek során - szakemberekkel és alkotótársakkal közösen

² Hatással lenni, hatást gyakorolni pl.: egy társadalmi ügy megítélésére. Ezek lehetnek olyan immerzív folyamatok, melyeken keresztül új design gyakorlatok emelhetők át egy társadalmi kérdéskör diskurzusaiba. Ez a fajta új tudás segíthet az adott ügy reprezentációjának. L.: 'New design knowledge' / 'Design and emerging qualities' - Manzini, Ezio: Design, When Everybody Designs - An Introduction to Design for Social Innovation, Massachusetts Institute of Technology, MIT press, Cambridge, Massachusetts, London, England, 2015

- olyan komplex edukatív kommunikációs tartalmakat fejlesztettem, amelyek a dizájn-módszereket használták a többi között az autizmus társadalmi jelenségének megértésére. A korábbi munkáim során előforduló erős szakmai állítások alkalmazásával és tudományos szinten is alátámasztott koncepció mentén a kutatásaim legfőbb célja egyfajta 'design aid' folyamat kidolgozása, mely

igyekszik lehetőséget nyújtani és bemutatni azokat a rejtett értékeket, amelyek segíthetnek feldolgozni a közösség nehézségeit. Viszonylag korán felismertem azt az egyébként egyértelmű helyzetet, hogy az érintett társadalmi csoportoknál alapvető és strukturális problémák vannak jelen, és elsősorban szociális- és gazdasági alapokon történő beavatkozásra lenne szükség. Ezekben a helyzetekben a művészetek és a design nem működnek a felmerülő problémák kezelésének szintjén, sokkal inkább használható erőforrásként kaphatnak szerepet az adott érintett közösséget sújtó társadalmi téveszmék megváltoztatásában. Ez esetben úgy vélem, hogy az alkotó/tervező szemléletű embernek a tabuk és a stigmatizációs folyamatok megtörése és az érintettek helyzetbehozása jelenthet valódi feladatot. Az adott társadalmi ügy tematizálásán túl egyben lehetőség van egy reflexív alkotó folyamat létrehozására, és az érintett csoport tagjainak bevonásával életre hívható egy olyan értékteremtő együttműködés, mely valódi támogatást jelenthet az adott társadalmi ügy megítélésének javításában. Ehhez olyan módszerek és megközelítések szükségesek, melyek leginkább az aktív antropológia gyakorlatához állnak közel; ez a megközelítés bizonyos mértékű bevonódást és a közösség dinamikájának megismerését kívánják az alkotótól.³

Alapelvek

Az általam használt tervezési módszer általában intuitív felütéssel, személyes nézőpontból indít. Maga a művelet és annak eredményei természetesen értelmezhetőek szintetizált, tudományos kontextusban is, de jellemzően nem modellezett szituációra épülnek. Leginkább személyes és életszerű problémákon, felismeréseken alapulnak, ez nem zárja ki azt, hogy meg szükséges ismerni az adott topic-kal kapcsolatos eredményeket, kutatásokat. A tervezési folyamat kezdete mindig azonos; egy életszerű, a közvetlen környezetemben megjelenő társadalmi probléma gőrcső alá vétele, majd a közösségre kifejtett hatás megvizsgálása, és lehetőség esetén a dizájn eszközeivel való fejlődés indukálása a cél. A feltételezés szerint, ha a facilitálás ilyen formája hatással lehet egy (kis) közösségre, akkor az akár idővel jó gyakorlattá válhat egy egész társadalmi csoport számára is.⁴ Személyes meggyőződésem szerint, a dizájn képes formálni a többségi társadalom nézőpontját és véleményét. Ehhez a folyamathoz rendkívül fontos, hogy ne világméretű szociális probléma megoldását tűzzük ki célul, hanem kisebb léptékű helyzetet kezdünk

³ Ez a megközelítés egyezést mutat a „design antropológia” megismerés-alapú módszertanával. l.: Ventura, Jonathan: Design Anthropology or Anthropological Design? (...), International Journal of Design Creativity and Innovation, 2016

⁴ Ez nagyjából egyezik a Felhőgyár – Egy szociális design ABC c. kutatás alap gondolatával, amely a közvetítés, a facilitálás fontosságát, illetve az alkotás és az oktatás lehetőségeit tárja fel egy hátrányos helyzetű csoport esetében.

el feldolgozni. Ez a személyes jelleg fontosságát jelzi, és a terepen történő bevonódást kívánja, hiszen egy ilyen helyzetben a tervező – a dizájn eszközeivel – képes csatornát képezni egy periférikus közösség és a többségi társadalom tagjai között.

Hatások és reakciók

Melyek azok a személyes környezetben, közösségben észlelhető problémák, amikre az alkotó szemléletű ember képes lehet hatékonyan reagálni? A szociális design alapelvei (Ventura, 2016) szerint fontos, hogy a résztvevő közösség „szocio-kulturális valósága” involválva legyen a tervezési folyamatban, vagyis a dizájnerek a helyzeti adottságokra és erőforrásokra kell tudnia támaszkodni - kiemelve az inkluzivitás fontosságát, valamint azt, hogy a tervezői szándéknak a felhasználói igényhez kell igazodnia. Ebben a didaktikus megközelítésében a social design rendkívül logikus, és egységes teoretikai rendszerben jelenik meg, többek között olyan módszertani fogalmak mellett, mint az inkluzív és participatív design, vagy éppen a dizájnantropológia. Ez a zárt elméleti rendszer – melyet a szakma épít – nagyszerű kutatási keretként szolgálhat, azonban figyelmen kívül hagyja azt az eshetőséget, hogy az alkotó szemléletű ember személyes hatástól vezérelve autonóm projektben gondolkodjon. Tapasztalataim szerint ebben az esetben az a helyes és etikus, ha a tervező/alkotó olyan témát kezd el kutatni, amelyben maga is személyesen érintett. Ha felismerünk olyan társadalmi problémákat, amelyek lokális, perszonális vagy interperszonális szinten jelen vannak körülöttünk, akkor tapasztalataim szerint a probléma felismerése után a design eszközeivel képesek lehetünk reagálni az adott helyzetre.

Ilyen reakciók, vagyis az együttműködés szintjei a következők lehetnek:

- reprezentáció (egy közösség bemutatása, civil aktivizmussal összeköthető kampányokban való részvétel, pl.: Freekey, Autistic Art kampányok)
- kooperáció (manufakturális környezetben participatív alapon történő közös munka, pl.: itthon.design, maacraft.org)
- bevonódás (a közösség hétköznapi életében való folyamatos jelenlét, design aid folyamat, pl.: Habitat -Hőoszlop, Fruska projektek)

Az ilyen módon megvalósuló (design fókusszal rendelkező) együttműködések esetében jó lehetőség lehet módszertani eszközökkel megközelíteni az adott problémát.⁵ Ezeknél a társadalmi jelenségekkel foglalkozó projekteknél – ahol érzékelhető a design metodológia gyakorlati szintű megjelenésének lehetősége – a téma feldolgozása során elsődleges szempont lehet, hogy a tervező olyan helyzetet válasszon, amelyben a kellő empátia/érintettség adottságként tud megjelenni, vagyis nem csak a tudományos/módszertani nézőpont lehet érvényes. Ezzel a felvetéssel lehet azonos az a tapasztalat, hogy egy

⁵ Ilyen módszertani eszközök lehetnek pl.: design research, field research, design thinking, Social design ABC, interjúk, esettanulmány, emkírikus kutatás, service design stb.

társadalmilag is hasznos folyamat elindulásához fontos a terepmunka, amelyet nem lehet háttérbe szorítani az akadémiai nézőponthoz képest, de a tervezői működés során fontos lehet más tudományágak (szociológia, kulturális antropológia) eredményeinek felhasználása. Ez az irány az interdiszciplináris megközelítés lehetőségén túl segítheti a tervezőt a megértésben, illetve egyfajta objektív álláspont elfoglalásában (amely mérsékelheti az erős érzelmi hatásokat, illetve a túlzott mértékű bevonódás esélyét).

Társadalmi haszon

Amennyiben meg tudnak valósulni ilyen együttműködések, azok olyan folyamatokat indukálhatnak, melyek előnyösek lehetnek mindkét fél és a társadalom számára is. Túl az empátikus és humánus szempontokon, érdemes realizálni, hogy a társadalmi innovációk, projektek egy piaci koordinátán jelennek meg és vállnak értékelhetővé. A társadalom intézményeket és egyfajta piaci logikát termel ki magából, amely jelentős erőforrásokkal és lehetőségekkel bír. A dizájn megjelenése ezeken a területeken felvethet etikai és morális kérdéseket, és e dilemmák előfordulása egyben egy társadalmi ügy legitimitását is rombolhatja. Ezalatt azt értem, hogy a design nem tudta levetkőzni a kapitalizmushoz és a fogyasztási kultúrához fűződő kapcsolatát.

Ez az effektus nem számolódott fel, és jelenleg is a „termék-kozmetikus” szerepkör érvényesül legerősebben a terület megítélését és képviselőit illetően. Ezt a fajta értéktársítást nem tudta felülírni az emberközpontú design diszciplínák életre hívása. Itt egy agyonhallgatott kérdéskörrel beszélünk, melynek részletes kitérője nagyobb ívű szakmai diskurzus tárgyát képezhetné.

Visszatérve az eredeti gondolatmenethez, úgy vélem, hogy egy ideális állapotban, amelyben minden kondíció adott és minden résztvevő a lehető leghatékonyabban tud együttműködni, létrejöhet egy olyan közreműködés, melynek során a dizájnner a tudásával támogathatja a számára fontos társadalmi ügyet, az ügy képviselői új és versenyképes tudáshoz juthatnak, a tervező pedig eredményesebbnek érezheti a munkáját. Ez a szimbiotikus viszony több szereplő között rendkívül hasznos lehet a tervező szakmai előmenetelét illetően, pl.: kutatói szakmai irányt

adhat, közösség-szervezői és facilitatori készségekhez juttathatja; ezen túl megbecsülést és bevételi lehetőséget is kínálhat. Modellezés szintjén a gyakorlat azt mutatja, hogy sok esetben pl.: egy nonprofit vállalkozás számára a designer szolgáltatása nem elérhető. A tervezőnek nem elég vonzó, illetve a szervezet nem tudja megfizetni, de egy pályázati keretrendszerben, már létező programokba is beépülhetnek a designerek; ez a 'win-win' szituáció lehetőségét hordozza magában. A civil aktor – vagyis az adott társadalmi ügy képviselője – számára ez a kooperáció még több haszonnal kecsegtethet: láthatóságot, publicitást, design-szakmai tudást és szemléletet jelenhet, amely valódi problémákra adhat válaszokat. Egy szociális műhely számára például a dizájn -szemlélet hozzájárulhat a „piacképességhez” és a gazdasági fenntarthatósághoz, és hátrányos helyzetű közösségek számára valódi elfoglaltságot, bevételt, megélhetést és társadalmi megbecsülést jelenthet.

Mindez elérhető előremutató tervezői hozzáállással, amely képes lehet mikroszinten létrejövő változásokkal működő és valós alternatívát szolgáltatni egy létező társadalmi problémára.

A MAACRAFT szociális műhely - esettanulmány

Bevezetés

A program indításánál a legfőbb célkitűzés az volt, hogy egy nyugaton jó gyakorlatként működő modell – a dizájn és a szociális foglalkoztatási programok együttműködése – hazai viszonylatokban is megvalósítható legyen. A megváltozott munkaképességű, fogyatékossgal élő emberek foglalkoztatásának kérdésére egyfajta tétlenség jellemző, és a nyílt munkaerőpiaci szituációban való helytállás

nagyon kevesek kiváltsága. A hátrányos helyzetű emberek egyik lehetőségét e tekintetben a szociális foglalkoztatási forma vagy munkarehabilitációs programok jelentik. A védett környezetet biztosító lakóotthonok, támogatott lakhatási programok esetében régi jó gyakorlat a kézműves technikák alkalmazása a foglalkoztatás tekintetében. Egy ilyen értékteremtő munkafolyamat, állandó anyagi és erkölcsi támogatást jelenthet pl.: a fogyatékossgal élő munkavállalóknak és hozzátartozóiknak. A Miskolci Autista Alapítvány által létrehozott szociális műhely (maacraft.org) gyakorlata ezekre a helyzetekre törekszik konstruktívan reagálni.

A projekt bemutatása

A MAACRAFT egy szociális műhely, amely az egyéni készségeken alapuló foglalkoztatásnak új, progresszív gyakorlatát alakította ki; projektalapon működő társadalmi vállalkozás, amelyet a Miskolci Autista Alapítvány (tovább: MAA) működtet. A műhelyben ún.

intézményen belüli szociális rehabilitációs foglalkoztatás zajlik, amely az utóbbi tíz évben egészült ki design jellegű termékfejlesztési- és értékesítési tevékenységgel. A MAACRAFT a bevételeit értelmi fogyatékossgal élő és autizmusban érintett munkavállalói támogatására, illetve a fenntartási költségek fedezésére fordítja. Közösségünk tagjai más támogatásban nem részesülnek

(jövedelmük nincs), így a MAACRAFT jó lehetőség a számukra a megélhetés és anyagi hozzájárulás tekintetében. Az évek alatt a kezdeményezés márkává nőtte ki magát, amelynek üzenete egyszerű és egyértelmű: mindenki egyenlő és a közösség tagjai hasznos részei a társadalomnak. Célunk ledönteni a korlátokat a tipikus és fogyatékossgal élő emberek között, valamint, hogy a lehető legszélesebb közönséget edukáljuk az autizmus spektrumzavarról és az ezzel élő emberek elfogadásáról.

A program jelenlegi formájában 2012-ben indult el. A manufaktúrában dolgozók – dizájnerekkel és más kreatív szakemberekkel karöltve – magas minőségű, igényes használati tárgyakat gyártanak. Fontos kiemelni, hogy ezek a produktumuk magas hozzáadott értékkel rendelkeznek, mert az elkészítésben résztvevő közösség értékei mellett magas minőségi szintet képviselnek. A rehabilitáció mellett a MAACRAFT program célja az, hogy a sérült fiatal munkavállalók szerethető és befogadható termékeket állítsanak elő, amelyek egyben a vásárlók elégedettségét is szolgálják. Az általuk készített produktumokkal megmutathatják, hogy ők is értékes részei a társadalomnak. Ez a fajta értékteremtő folyamat hozzájárulhat az autizmussal élő és értelmileg sérült emberek kiteljesedéséhez, annak érdekében, hogy ki tudjanak lépni hátrányos szociális helyzetükből. Fontos hangsúlyozni, hogy a MAACRAFT alkotóközösségében dolgozó – különböző fizikai és kognitív képességű – munkavállalók önálló munkára nem képesek. A műhelyben csapatmunkában a szakmai kollégákkal együtt dolgozva történik a termékek előállítása. Sok esetben alkatrészek összeállítása jelenti az effektív folyamatot. Sok-sok könnyebb és nehezebb részfeladat elvégzéséből

tevődik össze egy-egy termék gyártása. A MAACRAFT dizájn fókuszú projekt, amely sajátos szemlélettel közelít egy adott periférikus társadalmi problémához. A projekt fontos része a kommunikáció és a tájékoztatás, illetve egy támogató közösség kiépítése, amely tisztában van a tárgyak készítésének hátterével is. A program központi eleme, hogy minél több új technikával, ismeretanyaggal szolgáljunk a

sérült fiataloknak, életszerű munkahelyzetbe hozzuk a MAACRAFT munkavállalóit, és minél több új lehetőséget biztosítsunk a program szereplőinek.

Alapvetően manuális munkafolyamatok jellemzik a műhelyben dolgozó közösség tevékenységét. Autizmussal élő és MMK munkavállalóink kizárólag kézi eszközökkel dolgoznak. Ennek legfőbb oka, hogy nem tudják biztosan kezelni a gépeket. Állapotukból fakadóan figyelmük elterelődhet, vagy előfordulhat, hogy a gépek hangja szélsőséges reakciókat vált ki belőlük (megjegyzés: a MAACRAFT asztalos műhelye ennek megfelelően az épületen kívül leválasztott térben található). A workshop alapvető asztalosgépekkel van felszerelve, amelyeket jelenleg kizárólag képzett szakember, foglalkozásvezető kezelhet. A műhelyhez kapcsolódó kertészet eszközállománya is jellemzően kézi szerszámokból áll. Speciális épített környezet jellemzi a műhelyt, amelynek részét képezi egy telepített főzőüst, illetve egy különlegesen átalakított fürdőszoba - áztatószoza, mind a kettő a fűzvessző feldolgozásában játszik szerepet. Meg kell említeni továbbá, hogy a vessző aprításához, hasításához ezekre a munkafolyamatokra alkalmas gépeket is használunk.

A program jelentős gazdasági potenciállal nem rendelkezik. Az évek során történt fejlesztések és pályázatok elsősorban a jelenlegi infrastruktúra fenntartását, illetve a munkafolyamatok és a rehabilitációs gyakorlatok fejlődését szolgálták. A közösség egyre inkább egyfajta inkubált, módszertani egységként működik, ahol a program innovációs értékének megőrzése és az eddig elért eredmények validálása jelenti a valódi kihívást. A közösség működteti a MAACRAFT projektet és az egyes szereplők, vezetők egyre több döntéshozatali és kreatív folyamatban vesznek részt. A jövőt illetően valós lehetőséget jelent a módszertan rögzítése és elérhetővé tétele, vagyis törekszünk továbbadni a nálunk működő jó gyakorlatot más szervezeteknek, műhelyeknek. A programot kritikai megközelítésből érheti vád, hogy túlságosan 'niche' termékeket készít, vagy hogy a kommunikációja és az elérhetősége nem elég hatékony. Az is gyakran megfogalmazott bírálat, hogy a közösséget szinte csak egy személy képviseli a nyilvánosság előtt. Ezek valós kritikai észrevételek, melyek szintén ösztönzik a fejlődésre való törekvést. A program célja kiterjeszhető, vagyis ez a szemlélet máshol is megvalósítható. A design eszközeivel lehetővé válhat életre hívni egy olyan alkotó folyamatot / terápiás gyakorlatot, amely érintett felekből álló közösségek értékein és erőforrásain alapul, és ami a résztvevők életére pozitív hatással lehet; elfoglaltságot, terápiás élményt jelenthet számukra. Meggyőződésem, hogy az alkotás erejével az érintettek visszakaphatják méltóságukat, elvesztett fizikai-mentális képességeiket, és újra értékesnek érezhetik magukat.

Összefoglalás

Vajon a kurrens társadalmi kérdésekre reagáló alkotói és design tendenciák mennyire tekinthetőek érvényesnek? A vitaindítónak szánt esszémben megismert gondolatok elsősorban egy cselekvő és tervező ember dilemmáit mutatják be; természetesen kellően általánosítva a helyzetet. Az esettanulmány pedig meglehetősen egyszerű megoldási javaslatot ad arra, miként tud a design eszköztára beépülni egy érintett közösség működésébe. A körvonalazódó ellentmondások tükrében konklúzióként azt tudom állítani, hogy a design nem tud valódi megoldást adni a társadalmi problémákra. Sokkal inkább arra alkalmas, hogy tematizáljon, és a többségi társadalom számára érthetőbbé tegyen adott ügyeket, s egyben valós lehetőséget kínál arra, hogy új szempontok beemelésével és az értéktársító folyamatok generálásával elérhetővé váljon a társadalmi téveszmék oldódása. A design eszközeivel lehetséges változtatni egy periférikus társadalmi csoport társadalmi reprezentációján. A design tehát társadalom-javító eszközként fogható fel. Ez a felvetés a polémiák sorát hordozza magában, melyek a gondolat legitimitását cáfolhatnák, azonban tapasztalataim szerint érdemes „hinni” ebben az ideában, hiszen egyre több szakmai projektben, társadalmi ügyeket középpontba állító szociális innovációban lesz helye a designnak.⁵ A design-szemlélet alkalmas ezekben a helyzetekben egy sérülékeny társadalmi csoportnak valódi erőforrást jelenteni. Egyidejűleg a közösség tagjai képesek lehetnek a tétlenség állapotából cselekvő pozícióba lépni, és létrejöhet egyfajta értékteremtő folyamat, mely hozzájárulhat egy érintett csoport helyzetének normalizálódásához.

Bibliográfia

- Bourdieu, Pierre 1999: Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. In: Angelusz Róbert (szerk.): A társadalmi rétegződés komponensei. Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó.
- Bourdieu, Pierre 2002: A gyakorlati észjárás. A társadalmi cselekvés elméletéről. Budapest: Napvilág Kiadó
- Costanza-Chock, Sasha: Design Justice, Community-Led Practices to build (...) MIT press, Cambridge, Massachusetts, London, England, 2020
- Davis, Lee; Fehér Bori: Design for Life: Moholy-Nagy's Holistic Blueprint for Social Design Pedagogy and Practice, Disegno - a designkultúra folyóirata V. /01-02. Moholy-Nagy Művészeti Egyetem, Budapest, 2015
- Fisher, Mark: Kapitalista realizmus - Nincs alternatíva? Napvilág Kiadó, Budapest, 2021
- Manzini, Ezio: Design, When Everybody Designs - An Introduction to Design for Social Innovation, Massachusetts Institute of Technology, MIT press, Cambridge, Massachusetts, London, England, 2015
- Ventura, Jonathan: Design Anthropology or anthropological design? (...), International Journal of Design Creativity and Innovation, 2016

IGAZGYÖNGY ALAPÍTVÁNY — MŰVÉSZETTEL NEVELÉS

Az **Igazgyöngy Alapítvány** Magyarország keleti régiójában, leszakadó országgrészben működik. Hisznek, a vizualitással nevelés hátránykompenzáló szerepében, a fejlesztő munkában erre teszik a hangsúlyt. A szervezet hamar felfigyelt arra, hogy a vizuális feladatok alkalmasak az elmaradott szociokulturális háttér tompítására, a beilleszkedési és a nevelési zavarok kezelésére. A munkatársak tapasztalatból tudják, hogy a sikerélmény, a gyors visszacsatolás, a választási lehetőségek, a színes és választékos eszközök, az eszközhasználati rutin megszerzése a feladatok által formálja a gyerekek viszonyulását a környezetükhöz, a tudás befogadását és a kitartást. Az Igazgyöngy egy integrációs/ inklúziós modellt fejlesztett ki az évek során, melynek fontos eleme a művészettel nevelés, így a gyerekekre, családokra, közösségre irányuló fejlesztések komplex rendszert alkotnak.

Az Igazgyöngy Alapítvány 3 pillérű integrációs modellje

- oktatás;
- családgondozás-közösségfejlesztés;
- intézmények közötti együttműködések.

Az oktatás oldaláról öt + egy tevékenységet végeznek a fejlesztőmunka során:

- hármas fókuszú művészetoktatás;
- tanoda;
- ösztöndíjprogram;
- iskolaszervezés;
- kirándulások, táborozások és
- + ehhez jön a szükséges szociális munka a településeken, családokban.

A művészettel nevelés kiválóan használható minden társadalmi csoportban élő gyerek fejlesztésére; a fejlődéslélektani szakirodalmak évtizedek óta hangsúlyozzák a fejlesztő, korai fejlesztő hatását. A vizuális nevelés pedagógiai eszköz a kezükben ahhoz, hogy a gyerekek a világot és önmagukat is jobban megismerjék, felfedezzék a lehetőségeiket, és képesek legyenek kihasználni azokat.

A rajzokat, amelyek a kötetben található az Igazgyöngy Alapfokú Művészeti Iskola tanulói készítették.

IGAZGYÖNGY FOUNDATION — EDUCATION THROUGH ART

The **Igazgyöngy Foundation** operates in the Eastern region of Hungary, in a deprived part of the country. They believe in the compensatory role of education through visuality, which is the focus of their development work. The organisation realised early on that visual tasks can reduce the impact of underdeveloped socio-cultural backgrounds and address behavioural and educational difficulties. Our colleagues know from experience that the sense of achievement, the quick feedback, the choices, the colourful and varied tools, and the acquisition of a routine of tool use through tasks shape children's attitudes towards their environment, their absorption of knowledge and perseverance. Over the years, Igazgyöngy has developed an integrative/inclusive education model through the arts as an important element so that the development activities for children, families and the community form a complex system.

The three-pillar integration model of Igazgyöngy Foundation is:

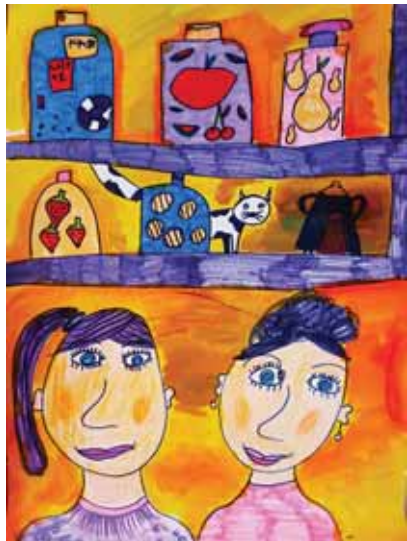
- education;
- family care and community development;
- inter-institutional cooperation.

On the education side, five plus one activities are carried out in the development work:

- triple-focus arts education;
- schoolhouse;
- scholarship programme;
- school equipment programme;
- excursions, camps
- plus the necessary social work in the communities and families.

Education through art is an excellent tool for developing children from all social groups. For decades, the developmental psychology literature has emphasised its developmental, early developmental impact. Visual education is a pedagogical tool in our hands to help children learn more about the world and themselves, discover their potential and be able to use it.

Drawings in the volume were made by students of the Igazgyöngy Elementary Art School.

A konferencia támogatói

HALIMBA CRYSTAL
HANDMADE

*Herend
200*

HESTER'S LIFE

